BIBLIOTECA PENTRU TOȚI COPIII

FRUMOASA NIVERNEZĂ

Alphonse Daudet

Macheta copertei :
STAN DONE

●

Coperta și ilustrațiile :
DANIELA DRAVĂȚ-VOICULESCU

Biblioteca pentru toți copiii apare sub îngrijirea lui Tiberiu Utan

FRUMOASA NIVERNEZĂ

Alphonse Daudet

Traducere și prefață de
SANDA RADIAN

EDITURA ION CREANGĂ — BUCUREȘTI
1978

PREFAŢĂ

ALPHONSE DAUDET a fost considerat de criticul literar Jules Lemaître drept cel mai sincer realist din cîţi au existat vreodată, pentru darul de a transmite cu deosebită autenticitate şi căldură în opera sa impresiile vii, trezite de lumea înconjurătoare. Această capacitate de a comunica direct şi imediat ceea ce resimţea se observă mai ales în povestirile ce-şi au izvorul în faptul trăit, ce transpun episoade biografice sau evenimente ale vremii. Traiectoria creaţiei lui Daudet este de aceea, poate, mai strîns legată de datele existenţei lui decît cea a altor artişti.

Scriitorul vede lumina zilei în 1840, în seninul ţinut al Provenţei, la Nîmes, unde vestigiile civilizaţiei romane dăinuie cu prestigioasa lor tradiţie în tihna provincială. Nevoia de apă este foarte mare într-o regiune sudică, luminată dar şi pîrjolită de razele fierbinţi ale soarelui. Speranţa locuitorilor, mereu înşelată, de a vedea în sfîrşit şuvoaiele cristaline venind pe străvechile apeducte şi ţîşnind din fîntînile cu minunate sculpturi antice, s-a întipărit adînc în sufletul copilului sensibil şi i-a stimulat imaginaţia în care apa devine un miraj fascinant. Lecturile accentuează asemenea visuri. Curtea făbricuţei de textile a tatălui devine adesea insula lui Robinson Crusoe şi, după ce citeşte *Aventurile şi voiajele* lui

Garneray sau *Midship Tasy,* se crede suficient de pregătit să joace rolul unui ofiţer de marină. Această atracţie constituie nu numai punctul de pornire al povestirii autobiografice *Prima călătorie, prima minciună,* dar şi al drumului pe mare întreprins de vestitul său erou comic Tartarin în romanul *Port Tarascon,* al înduioşătoarei istorii despre şlepul *Frumoasa nivernează,* sau al evocării celei dintîi traversări a oceanului făcută cu barca. Anii copilăriei sădesc în inima sa, ca şi în cea a lui Creangă, o dragoste nemărginită pentru locurile natale, întorcîndu-i mereu nostalgic gîndul spre ele cînd se află departe. Orice popas pe meleagurile provensale va fi un leac magic pentru scriitorul în luptă cu greutăţile vieţii. Printre notele lui găsim următoarea invocaţie : „Oameni buni, casă binecuvîntată !... De cîte ori n-am venit aici să mă reîntîlnesc cu natura, să mă vindec de Paris şi de febrele lui la sănătoasele emanaţii ale micilor noastre coline provensale". Despărţirea de Nîmes înseamnă şi părăsirea unei existenţe modeste, dar calme. La Lyon, unde se mută cu întreaga familie, băiatul obţine o bursă de extern la liceu. Nordul îi pare rece şi sumbru, sărăcia îşi arată colţii şi îl face să-şi dea mai limpede seama de inegalitatea socială. Singurele bucurii rămîn pentru el forfota multicoloră a portului sau plimbările cu barca pe Ron şi tarabele anticarilor purtînd povara minunată a cărţilor. Vocaţia sa se manifestă timpuriu : la 16 ani scrie un poem în maniera lui Victor Hugo şi un roman *Léo şi Chrétienne Fleury,* în care înfăţişează soarta unui soldat nesupus. Lipsurile materiale îl determină să accepte un post de pedagog la şcoala din Alais, între 1855 şi 1857. Din experienţele amare ale acestei perioade se încheagă romanul *Piciul* (1868) în care sînt înfăţişate aspectele şcolii de odinioară, cînd inegalitatea socială şi favoritismul făceau ca nedrep-

tăţile să se ţină lanţ. Fie ca pedagog, fie ca elev, internatul care însemna despărţirea de cei dragi şi de viaţa în aer liber, în mijlocul naturii, e văzut ca o dureroasă dezrădăcinare pentru toţi eroii lui Daudet : Victor din *Frumoasa niverneză,* Gaspard din *Noul învăţător* etc. Numai dascălii cu înţelegere pentru viaţa copiilor săraci, siliţi în acea vreme să muncească de mici — fie la oraş, fie la ţară — pot preîntîmpina, cum face institutorul Hamel, greutăţile din calea acestor şcolari.

În 1857 Alphonse Daudet pleacă în capitală, unde fratele său mai mare, istoricul Ernest Daudet, îl ajută să găsească de lucru. În culegerea de amintiri *Treizeci de ani la Paris,* scriitorul evocă această călătorie de două zile într-un compartiment îngheţat de clasa a treia. Ajuns secretarul unui nobil bătrîn, care-i dictează memoriile, nu se gîndeşte decît să-şi publice versurile, încredinţîndu-le tainele gingaşe ale tinereţii. Apariţia volumului de poezii *Les Amoureuses (Îndrăgostitele)* în 1858, fără a se impune în mod deosebit atenţiei, dezvăluie publicului un creator cu o mare delicateţe de simţire. Cu toate că începe o activitate publicistică la revistele *Figaro* şi *Lumea ilustrată,* duce un trai strîmtorat. În anii 1861—1862 stă în Algeria pentru a-şi îngriji sănătatea şubrezită şi multe din întîmplările prin care trece vor alcătui materialul peripeţiilor lui *Tartarin din Tarascon* şi a altor scrieri vesele sau dramatice. Un nou răgaz la Montauban îi prilejuieşte reîntîlnirea cu Provenţa pe care o va cînta în fermecătoarea proză lirică *Scrisori de la moara mea* (1869). Nimeni altul n-a ştiut să reconstituie acest ţinut cu legendele, peisajele şi chipurile sale umane cu atîta prospeţime, maliţioasă candoare şi duioşie. În *Istoria cărţilor mele,* autorul explică de ce îşi ia ca adăpost şi

efigie, în culegerea de povestiri, vechea moară părăsită, simbol al unei vieţi pline de poezie, strîns legată de natură, în opoziţie cu existenţa grea şi prozaică într-o societate nedreaptă, într-o lume grăbită şi nepăsătoare. Explozia de vitalitate care caracterizează întoarcerea turmelor din vîrful munţilor alternează cu sfioasa iubire a unui tînăr păstor pentru fata stăpînilor lui, asemuită cu Esterelle, Zîna Înălţimilor. Alphonse Daudet ştie să asculte glasul firii, să-i surprindă cu extaz frumuseţile, dar să nu-i ocolească nici calamităţile. Scurta relatare din *Lăcustele,* care ne aduce aminte de groaznica invazie descrisă de Miron Costin în *Letopiseţul Ţării Moldovei,* arată dezolanta pustiire a întinderilor roditoare de către plaga lacomelor insecte. Natura este într-o simbioză perfectă cu oamenii, modelîndu-le caracterul, în timp ce ei îi valorifică toate resursele. Tabloul coastei bretone din *Recolta de pe malul mării* constituie o ilustrare de un farmec straniu a muncii umane. Pe orice vreme, înfruntînd primejdia, localnicii, tăcuţi şi aspri, culeg ierburile marine pentru a scoate sodă. Culorile algelor, permanentul du-te-vino pîndit de flux, ne oferă parcă o priveliştе dintr-un alt univers. În centrul interesului acestor povestiri stau oameni harnici şi inimoşi, cum sînt *Bătrînii* cărora vîrsta nu le stinge pofta de viaţă sau bunul domn Séguin, incapabil să-şi convingă căprioara să nu se expună primejdiei unei întîlniri cu lupul. Construită cu mijloacele fabulei, istorioara alegorică *Capra domnului Séguin* schiţează cu duioşie zvelta vietate dornică de libertate, făcînd din ea, în pofida neascultării, o victimă, aşa cum ne apare şi *În lumea celor care nu cuvîntă* de Emil Gârleanu sau în poemul *Moartea căprioarei* de Nicolae Labiş.

În *Scrisori de la moara mea,* Daudet aduce un omagiu poeţilor de limbă provensală care şi-au slă-

vit în graiul lor patria. El portretizează pe Frederic Mistral [1], fiu de țăran, care poartă numele vîntului răscolitor din sud. Daudet îl cunoaște personal, ca și pe alți scriitori ai acestei mișcări culturale din secolul XIX, menită să conserve caracterele originale ale artei și datinilor provensale. Felibrige, cum se numea grupul literar provensal organizat de Romanille [2], a avut, prin păstrarea vechilor obiceiuri și forme lingvistice, un rol important în aria întregii romanități.

Reînvierea tradițiilor provensale era unul din aspectele rezistenței contra tendinței de dominație prusacă în Europa și al consolidării spiritualității popoarelor romanice.

În timpul vizitei sale în Franța, în 1882, Vasile Alecsandri se duce cu trăsura în satul Maillane, unde locuia Mistral, cel ce la Jocurile florale de la Montpellier, ținute de Societatea limbilor romanice, sprijinise, în 1878, acordarea premiului pentru cel mai bun cîntec despre ginta latină poetului român.

Daudet preia farmecul și savoarea meridională a literaturii provensale, dîndu-le un mai larg răsunet într-o proză accesibilă tuturor cititorilor francezi.

Războiul franco-prusian din 1870—1871 marchează profund opera scriitorului. Chiar dacă n-a înțeles pe deplin însemnătatea Comunei din Paris, înflăcărat de un profund patriotism el a arătat eroismul poporului în luptă cu cotropitorul lăsat de forțele reacțiunii franceze să asedieze capitala. În timpul luptelor, Daudet servește în gărzile mobile. Din cele văzute sau auzite în aceste grave împrejurări se vor alcătui majoritatea instantaneelor din culegerea *Poveștile de luni* (1873). Dealtfel, imaginea cutremurătoare a

[1] Frederic Mistral, 1830—1914, poet provensal.
[2] J. Romanille, 1818—1891, scriitor provensal.

războiului franco-prusian apare şi în opera altor mari scriitori ai vremii, Zola *(Atacul de la moară)* şi Maupassant *(Doi prieteni, Moş Milon* etc.). Majoritatea scrise sub forma unor note dintr-un jurnal de front, schiţele lui Daudet au o deosebită autenticitate. Dacă ceilalţi prozatori se referă cu precădere la situaţia civililor sub ocupaţie, Daudet prezintă atît momente din timpul bătăliei, cît şi aspecte din spatele frontului. Ororile masacrelor sînt descrise cu un realism crud, punîndu-se accentul pe detaliile semnificative : desperarea ostaşului din patrula de recunoaştere, care în *De-a lungul Marnei* renunţă să treacă pe malul celălalt, la ai săi, văzînd barca prea încărcată ; hotărîrea grupei de bătrîni din *Cartierul Saint Antoine,* care, cu mersul lor nesigur, se duc să-l înfrunte pe duşman şi să-şi apere oraşul. Darul prozatorului de a sesiza acel amănunt de profundă umanitate în mijlocul dezastrului face şi mai impresionante asemenea crîmpeie din timpul războiului. De pildă, clipa de acalmie din *Amintire din Fortul Montrouge,* în care cei ce poate vor muri curînd aranjează grădini miniaturale atît de fragile, nu numai că pare zguduitoare, dar dobîndeşte şi înţelesul simbolic al dragostei de frumos, nestăvilită de distrugere. Eroismul nu este pentru scriitor o trăsătură înnăscută, ci generată de împrejurări, consecinţă firească a dragostei de ţară şi a spiritului civic. În *La fortul Montrouge,* ofiţerul de L., înspăimîntat la început de grozăvia frontului, se arată apoi la înălţimea misiunii sale. Impulsivitatea firii lui îl face să prefere moartea cînd poziţia cade în mîinile inamicului, dar soldaţii ştiu să-l preţuiască pentru faptele sale de vitejie. Într-un scurt dialog intitulat *Lecţia de istorie,* Daudet lasă să se întrevadă că pentru el patriotismul nu se limitează la respectarea disciplinei militare, că înseamnă să faci tot ce este omeneşte cu putinţă pentru vic-

toria ţării tale. Luarea de atitudine individuală împotriva ocupantului, cum e cea a învăţătorului Hamel, este susţinută de întreaga colectivitate. La *Cea din urmă lecţie* iau parte şcolari, ţărani, bătrîni, tot satul care-şi arată astfel recunoştinţa către dascăl şi înţelegerea faţă de refuzul său de a sluji în corpul didactic diriguit de inamici. Pricepem şi mai bine tristeţea acestui rămas bun la lectura povestirii *Noul învăţător,* unde nedreptăţile prusacului pus în locul vechiului institutor fac parte din teroarea instaurată de ocupant care, cum se deduce din desfăşurarea acţiunii, nu se dă în lături de la măsuri extreme şi împotriva celor mici.

Eroul copil este adesea prezent în opera lui Daudet, care pătrunde adînc în gîndirea acestuia şi ştie să-i descifreze fibrele ei secrete. Fără a se opri mult asupra analizei psihologice, observaţiile sale sînt nuanţate şi pline de acuitate. Îl preocupă în special, ca şi pe Hugo sau Dickens, viaţa copiilor săraci, lipsiţi de bucuriile vîrstei, viaţa micilor „oameni necăjiţi", cum e Victor, abandonat în drum şi luat de suflet de vrednicul Louveau din *Frumoasa niverneză,* Jack din romanul cu acelaşi nume, al cărui tragic destin este datorat snobismului mamei sale uşuratice, şi mulţi alţii. Simpatia şi compasiunea pentru aceste nevinovate victime ale societăţii vădeşte şi poziţia critică faţă de o lume unde domneşte injustiţia şi corupţia.

Chiar dacă şi peste amintirile propriei sale copilării din *Prima călătorie, prima minciună,* se profilează umbra tragică a războiului în care moare vărul Léonce, micul lui tovarăş de joacă de altădată, totuşi momentele evocate sînt senine, iar peripeţiile celor doi liceeni ni se înfăţişează cu un neostenit umor, asemuindu-se sub acest aspect cu cele ale humuleşteanului Nică.

Aplecarea spre comic își va găsi o reprezentare strălucită în trilogia despre Tartarin, meridionalul fanfaron, începută în 1872 (*Tartarin din Tarascon, Tartarin în Alpi* și *Port Tarascon*). Epopeea burlescă avînd drept personaj tipul imaginativului, lăudărosului, ademenit în permanență de mirajul aventurii, a fost nu o dată pusă alături de *Don Quijotte* de Cervantes. Verva neobosită în nararea istoriilor lui Tartarin o reîntîlnim uneori și în poveștile lui Daudet.

Închipuirea lui fertilă și dragostea pentru copii l-au călăuzit nu o dată spre tărîmul fermecat al poveștii. Preferințele sale merg spre snoava cu izvor folcloric. Din nou trebuie să remarcăm o înrudire tematică : între *Smochina și leneșul,* preluată din folclorul algerian, și *Povestea unui om leneș* de Creangă, sau între istețul Jarjaille din *Jarjaille la porțile raiului* și personajul principal, plin de vitalitate, din *Ivan Turbincă.* Din opera scriitorului nu lipsesc nici motivele de basm, care la el dobîndesc un văl de încîntător lirism ca în *Serbarea acoperișurilor,* adevărat poem plin de culoare, mișcare și muzicalitate. Uneori haina străvezie a basmului ne lasă să ghicim ușor implicații de critică socială, percepute cu naivitate de eroul copil.

Condamnarea nedreptăților din orînduirea capitalistă se va exprima clar după 1874 în romanele în care scriitorul zugrăvește variate medii și categorii sociale : în *Froment tînăr și Risler vîrstnic* (1874) înfățișează industria și comerțul parizian, în *Nababul* (1877), înalta societate a capitalei, în *Nemuritorul* (1888), cercurile academice, în *Sapho* (1884), boema și mica burghezie. Ca și Maupassant și Zola, el înfierează josniciile și compromisurile unei epoci de profunde antagonisme de clasă și de descompunere a

moravurilor „lumii bune". De obicei, romanele sale au un deznodămînt tragic, ca urmare a persecuţiilor suferite de oamenii cinstiţi, datorită arivismului feroce care-i caracterizează pe politicieni şi afacerişti, a rivalităţilor ridicole dintre oficialităţi, a frivolităţii femeilor din saloanele mondene. Dar, spre deosebire de ceilalţi prozatori realişti, Daudet nu reliefează niciodată faptele cu rece obiectivitate. El participă la destinele eroilor săi, îşi dezvăluie sentimentele, suferă şi se bucură împreună cu ei. Lirismul şi umanismul sînt principalele trăsături ale artei sale, unde lacrima şi surîsul se învecinează, se îmbogăţesc reciproc în profundul simţămînt al dragostei de viaţă.

Dintre operele cele mai reprezentative, *Poveştile de luni* şi *Scrisori de la moara mea* sînt transpuneri poetice ale realităţii, care — fără să se îndepărteze de faptul trăit — pun accentul pe elementele de graţie şi vis.

Pentru Daudet raţiunea existenţei sale era creaţia artistică. În slujba ei şi-a pus toate forţele, i s-a dedicat în întregime. Putea să lucreze fără întrerupere din zori şi pînă-n seară, să colinde ore întregi cu caieţelul în mînă străzile Lyonului sau mahalalele pariziene, notînd un gest, prinzînd din zbor o vorbă şi încercînd să se identifice cu unul sau altul dintre trecători. Nu înceta să scrie pe colţul mesei, în luntre sau pe marginea ferestrei, mereu dăruit vocaţiei lui. Nici în ultimii ani, deşi ţintuit într-un fotoliu de o boală nemiloasă, pradă unor dureri insuportabile, nu a renunţat la munca de zi cu zi. În 1897, cînd moare, lîngă el se află frumos orînduite caietele cu scoarţe negre, pe filele cărora aşternuse romanul *Caravana,* rămas neterminat.

Întemeiată pe cea mai viguroasă tradiţie franceză, galică şi voltairiană, renumită prin armonia şi eleganţa clasică a stilului, opera lui Daudet se remarcă

mai ales prin profundul ei omenesc, exprimat într-o originală împletire de ironie și compasiune. Aceste trăsături specifice își vor găsi un demn urmaș în scrisul lui Anatole France care va și elogia arta precursorului său, spunînd în *Viața literară :* „Așa era Alphonse Daudet : un suflet veșnic tînăr, plin de lumină și cîntec".

SANDA RADIAN

PRIMA CĂLĂTORIE, PRIMA MINCIUNĂ

Introducere

MEMORII, AMINTIRI... pot spune ca Baudelaire: „Am mai multe amintiri decît dacă aş avea o mie de ani"... Dar dintre acestea unele îmi apar clare şi distincte, şi altora le lipseşte înlănţuirea, coeziunea, avînd între ele mari goluri de memorie. Voi încerca să fiu sincer şi să nu inventez prea mult, chiar cu riscul de a lăsa uneori locuri albe pe pagina începută. Astfel, de exemplu, din prima seară cînd începe povestea mea, îmi amintesc numai că totul se petrecea la Beaucaire, pe malul Ronului, într-un Beaucaire în care nu mai întîlneai bîlciurile de altădată şi unde se legănau şi se băteau în vînt pancarte cu „De închiriat" la numeroase case goale.

Hangiul ne-a dat, tînărului meu văr şi mie, odaia lui cea mare, pentru ca să nu trebuiască să stăm jos în cîrciumă, cu soldaţii care erau clientela lui obişnuită. Acest hangiu — o clipă, să-mi amintesc — da, el şi nevasta lui se numeau Toustain şi slujiseră odinioară la părinţii mei, la Nîmes. Se căsătoriseră, cumpăraseră acest mic vad, hanul unde mă găseam în această seară de vară cu tînărul meu văr Léonce.

Dar cît de departe sînt toate, cît de nedesluşite! Ceea ce am notat însă în carnetele mele, dintr-o veche obişnuinţă, sînt sigur că este adevărat şi precis. Dar întîmplarea de care vă vorbesc nu am notat-o. Ea se pierde în

negura anilor copilăriei, într-o stare de vis. Numele hanului ? „La calul alb", „Pălăria roşie", sau altceva de acest fel. Se găsea într-o uliţă mică, foarte întunecoasă, unde urlă vîntul, unde se izbesc obloanele, căci în timpul mistralului bate vîntul atît de tare la Beaucaire, că se întind frînghii de la o casă la alta pentru ca să te ţii de ele.

În stradă văd un mare pătrat de lumină care este reflexul sălii de jos, unde cîntă soldaţii. Şi imaginea acestor soldaţi întorşi din Crimeea fixează data păţaniilor mele: trebuie că era în 1854 sau 1855.

Pereţii sînt tencuiţi cu alb în odaia cea mare unde patul-vapor, cu un baldachin dintr-o veche pînză pictată, decolorată, ocupă aproape tot locul. Pe un scrin pîntecos, o fecioară de ghips ţine tovărăşie unui vechi buchet de flori de portocal, un buchet de nuntă plin de praf sub globul său de sticlă. Fereastra e încastrată adînc în perete, şi pe pervazul de lemn, de grosimea zidului, şed doi tineri cu mica lor gustare între ei.

Printre toate aceste amintiri răzleţe, de ce — mister al memoriei — îmi amintesc de cina uşoară, alcătuită dintr-un pui de potîrniche în sos picant de usturoi ? Masă romantică, masă de aventurier, luată separat şi aproape în întuneric, pentru ca cei doi copii să nu se amestece în îngrămădeala zgomotoasă din sala joasă a hanului.

Din aceste două chipuri, al lui Alphonse nu-l pot evoca deloc după atîta timp, dar revăd foarte bine în semiobscuritatea misterioasă obrazul palid şi pasionat, ochii vii şi pătrunzători ai micului său tovarăş, ai meridionalului de peste 12 ani, îndemînatec, chibzuit, cu un uşor freamăt neliniştitor al buzelor, cu surîsul în colţul gurii, surîs dispreţuitor, enigmatic, a cărui adevărată semnificaţie nu o cunoşteam încă pe vremea aceea.

I

Este destul de neobişnuit, mai ales în Franţa, unde tineretul nu este atît de emancipat ca în Anglia, să vezi doi băieţandri, doi liceeni singuri într-o odaie, fără părinţi, fără profesori, în încăperea unui han dintr-o regiune necunoscută.

Iată explicaţia acestui fapt :

Plecam la liceul din Lyon să ne terminăm studiile. Începuse să meargă drumul de fier, dar era foarte scump şi părinţii noştri, care nu erau bogaţi, s-au gîndit să se servească de vapoarele cu aburi care urcau Ronul de la Lyon la Marsilia, făcînd trafic şi comerţ de mărfuri. Se întîmpla deseori să călătoreşti pe aceste vase printr-un hatîr. Părinţii mei, cunoscînd un căpitan căruia ne-au recomandat, se deciseseră să ne trimită cu vaporul ; Ronul trece prin Beaucaire, şi Nîmes se află la cinci leghe de Beaucaire. Am venit cu diligenţa prin cîmpurile de măslini, printre vii, livezi de duzi, şesuri unduitoare, pe un drum acoperit de un strat de praf alb de două picioare, care pîrîia ca zăpada. Colbul se ridica în vîrtejuri, mişcînd şi învăluind priveliştea, ceea ce mă încurcă şi mai mult să-mi amintesc cum s-a desfăşurat prima parte a călătoriei.

Dar ţin minte foarte bine că eram mîndru că aveam în buzunarul meu o scrisoare de recomandare pentru căpitanul Reboul — iată un nume pe care nu l-am uitat — şi o altă scrisoare pentru aceşti Toustain, hangiii din Beaucaire, de care începusem să vă vorbesc.

Tocmai faptul că nişte foşti slujbaşi de-ai lor locuiau aici deciseseră familiile noastre să ne trimită singuri, căci trebuia să petrecem o noapte în oraş, vaporul venind din Tour Saint-Louis şi ajungînd în localitate abia la ora şase dimineaţa. Apoi, pentru mine mai era şi ideea, scumpă unui cititor al tuturor Robinsonilor, că voi putea, în fine, să pun piciorul pe un vapor.

Trebuie să vă spun că oraşul meu natal este un colţ de ţară extraordinar, pîrjolit şi uscat de mistral şi de soare, ca şi acea veche carcasă de caşalot pe care Darwin ne arată cum băştinaşii din Ţara de Foc o poartă în triumf, tăiată în bucăţi, şi apoi o mănîncă. E un oraş foarte vechi din timpul romanilor. Atunci apa venea din Ron prin superbe apeducte, ca cel al podului Gard, dar sîntem departe de acele timpuri. Podul Gard nu mai este decît un monument istoric, pe care englezii nu pierd ocazia să meargă să-l vadă, minunat cînd îl priveşti, datorită elansării celor trei rînduri de arcuri suprapuse, care par a se uni cu două înalte coline verzi aflate în spatele lor. Dar ca apeduct nu mai funcţionează. Şi, de la romani încoace, sărmanilor locuitori din Nîmes le iese limba de un cot visînd fîntîni, cascade şi lacuri.

Dintotdeauna, deputaţii noştri, cînd îşi fac propaganda electorală, nu uită să promită apa. Unul spune c-o va aduce printr-un canal, altul prin apeducte şi, cu ajutorul frumoasei imaginaţii meridionale, compatrioţii noştri, luînd toate aceste făgăduieli în serios, au construit cu anticipaţie fîntîni în toate colţurile de stradă. În pieţe sînt havuzuri împodobite cu statui de Pradier [1], cu lei, delfini, salamandre, aplecate peste bazine rotunde de marmură albă. După ce trec alegerile, deputatul îşi uită promisiunea, apa nu vine şi bazinele rămîn goale, delfinii cască în soare cu fălcile de marmură albă larg deschise, cu pînze de păianjen în bot, iar un strat de praf tot mai gros înnegreşte accesoriile mitologice ale nimfelor şi ale salamandrelor.

Două întîmplări care îmi vin în minte vă vor da o idee despre această lipsă de apă.

În fabrica părinţilor mei, la porţile Nîmes-ului, o fabrică de ţesături unde m-am născut — şi de care vorbesc

[1] Pradier, sculptor francez (1792—1852), autor al celor două muze de la fîntîna Molière din Paris.

mult în „Piciul“ — erau niște bazine și un rezervor unde lucrătorii spălau stofele. Apa acestui rezervor era uleioasă, bătea în verde, galben și roșu și-mi aduc aminte cît de uimiți am fost văzînd într-o zi un bătrîn ofițer pensionar, unul din prietenii noștri, sosind cu un nepot căruia voia să-i dea o lecție de înot.

— Dar unde ? În ce, pentru Dumnezeu?! întrebă tata.

— În rezervor, bineînțeles.

— Iată rezervorul, îl pofti tata, devreme ce vrei să te servești de el.

Parcă văd capul năuc al copilului, care ieșea dintr-o grămadă de burdufuri, colaci de plută și diverse alcătuiri de cauciuc ; bunicul, trăgîndu-se de mustață, cu o mutră supărată, părea cam descumpănit ; noi toți ne strînsesem în jurul acestei ape uleioase, dezgustătoare.

Puteai cel mult să faci o baie de picioare, și încă ce baie de picioare în acest bazin de vopsitorie !

Celălalt aspect va părea și mai de necrezut.

Îmi amintesc foarte bine că la acea epocă la Nîmes spălătoresele, neavînd un rîu unde să-și spele rufele, de îndată ce s-a construit o micuță cale ferată de la Nîmes la Ron, luau trenul și-și duceau putinele și coșurile.

În serile de vară era ceva sosirea acestor tinere femei sau fete cu chipul smead și energic, întorcîndu-se cu baloturile lor de rufe încă umede ; și cînd ieșeau din gară, mulțimea se aduna în jurul lor și adulmeca cu nesaț mireasma proaspătă a grămezilor din care se scurgea apa de care sărmanii oameni din Nîmes își apropiau mîinile fierbinți și uscate, murmurînd : „O ! d'aigo... d'aigo !... d'aigo !...“ (apă, apă, apă) ; dacă socotiți că povestea este cam trasă de păr, puneți-o pe seama imaginației prietenului vostru. Ah ! Blestemata de imaginație, ea poartă vina că în acest ținut secetos nutrisem încă din frageda mea copilărie o pasiune pentru apă, pentru mare. Nu visam decît la ea. Lecturile mele erau „Robinson Crusoe“, „Aventurile și voiajele“, lui Garne-

ray, un pictor de tablouri marine, care fusese marinar, călătorise mult în timpul Revoluţiei şi imperiului lui Napoleon şi, căzînd prizonier la englezi, ştiuse să-şi povestească suferinţele de pe pontoanele din Portsmouth. O altă preferinţă a mea erau romanele căpitanului Marryat, mai ales „Midship Tasy". Visam la acest aspirant de marină şi lui îi datorez aventurile ce le voi povesti. Lui „Midship Tasy" şi de asemenea unui „mus" care-mi fusese coleg de şcoală, un mic ticălos, un leneş, într-un cuvînt o haimana care, nevrînd să facă nimic, fusese izgonit de părinţi şi se angajase pe un vapor. Se numea Taine, dar nu avea nici o legătură cu marele scriitor-filozof, autorul „Literaturii engleze", pe care l-am cunoscut la „duminicile" lui Gustave Flaubert şi care, de cîte ori îl întîlneam, mă făcea să mă gîndesc la micul meu camarad Taine.

Îmbarcat pe nu ştiu ce vapor al statului, după ce a lucrat un timp ca mus, Taine a plecat în Crimeea cu flota franceză. Acolo s-a îmbolnăvit de holeră, a fost salvat ca prin minune şi trimis în convalescenţă la Nîmes, în sînul familiei, unde se afla oarecum în situaţia fericită a fiului risipitor, căruia i se aplecase mîncînd din viţelul cel gras.

În costumul său de marinar, de care de bună seamă s-a ferit să se despartă, cu gîtul gol, cu gulerul mare, albastru, şi pălăria de pînză cerată aşezată în vîrful capului ca o aureolă, Taine fu cîteva luni eroul oraşului. Mergeam cu toţii în jurul lui, pe bulevarde, pe esplanadă, la muzica militară. Eram mîndru cînd puteam să-i dau braţul. Ascultam cele mai neînsemnate vorbe ale sale cu deosebită atenţie, cu veneraţie, încît chiar şi azi fraza pe care o repeta cel mai des mi-a rămas în minte. Cînd era întrebat dacă-i place meseria de marinar, zicea de fiecare dată : „Prea multă supă pentru atît de puţină carne". Mă gîndeam la acest Taine şi la istorisirile sale despre Crimeea, despre spitalul din Gallipoli, despre

Şcoala navală franceză, instalată pentru moment la Varna, unde avusese într-un timp intenţia să intre. Din păcate, sărmanul băiat nu prea ştia carte. Ah ! dacă aş fi fost eu în locul lui... şi mă şi vedeam aspirant, cu vestonul albastru, cu chipiul plat, cu galoane de aur. Drept confident al visurilor, al ambiţiilor mele, îl aveam pe vărul meu Léonce, de care v-am vorbit adineauri. I le încredinţam cînd la mine, la fabrica noastră de pe şoseaua Avignon (răscolesc colbul copilăriei), cînd la părinţii săi care aveau o farmacie într-o mică piaţă cu nume medicinal. Ah ! farmacia cu cele două borcane, unul roz şi altul verde, care seara aruncau pe piaţa cu pietre ascuţite două pete de culoare, cu vitrinele ei mari, pline cu fiole, în care tremurau licori misterioase, are în amintirea mea un loc aproape tot atît de important ca şi fabrica. Am strecurat-o în aproape toate cărţile mele şi se găseşte în fiecare colţ din „Tartarin".

Nu intru niciodată în vreo farmacie cu mirosuri evocatoare, fără să-mi amintesc de cea din copilărie şi de dulciurile ei : fructe zaharate, sucuri de plante, turtă de nalbă, turtă de lichen. Întotdeauna însă era plină de lume. Din clipă în clipă micul clopoţel de la intrare suna anunţînd un client nou, în special în zilele de tîrg, căci ţăranii noştri din sud sînt foarte dornici de leacuri, iubitori de infuzii şi zaharicale ; cînd viile mergeau prost farmacia era goală, dar cînd budanele erau pline, bunii noştri săteni veneau grămadă să-şi cumpere hapuri. Noi stăteam mai mult într-o curte mică, întunecoasă, cum s-ar spune sub cerul liber, şi acolo şedeam la taifas cu învăţăcelul-spiţer, un tinerel căruia abia îi dăduseră tuleiele. În timp ce el strivea ierburile într-o piuliţă de marmură, robinsonadele mele se desfăşurau din plin. Şi ucenicul, un sedentar cu imaginaţie bogată, se amesteca în vorbăria noastră, vorbărie întreruptă din cînd în cînd de clopoţelul de la uşă. Ah, clopoţelul acela de la uşa farmacici, ce clinchet zglobiu avea pe atunci ! Şi acum sună

la urechea mea ca un zurgălău pe care amintirile mele săltăreţe l-ar purta la gît.

Micul Léonce urma în acea vreme cu mine la liceul din Nîmes. Aveam multă influenţă asupra lui, căci, deşi era foarte inteligent, rămăsese în urmă cu învăţătura, ca un copil răsfăţat de mamă văduvă, ce era. Autoritatea mea, destul de relativă, se datora mai puţin vîrstei — eram cu un an mai mare decît el — cît faptului că aveam o clasă de liceu în plus. Cum ne iubeam foarte mult, am obţinut fără mare greutate să-l iau cu mine la şcoala din Lyon, mama lui făcîndu-i toate voile.

Şi iată de ce Alphonse şi Léonce şedeau pe marginea ferestrei hanului, avînd între ei un pui de potîrniche rece în sos picant şi drept orizont zidurile negre şi coşcovite, ca scrijelite cu hieroglife, de parcă alcătuiau o antiteză între vechimea fără seamăn a lucrurilor şi închipuirile ori planurile aventuroase care frămîntau mintea lor de copii în acea seară.

Pînă la ce oră se prelungi veghea noastră ? Iată ce mi-ar fi imposibil să vă spun. Dar vă puteţi lesne închipui bucuria, salturile de ied, proiectele, bătăile surde de inimă în piepturile noastre tinere, la gîndul vaporului pe care urma să punem piciorul a doua zi dimineaţa. În fiecare clipă pipăiam buzunarul vestei, ca să văd dacă scrisoarea către căpitan se afla la locul ei.

— O ai ? întreba îngrijorat Léonce.

Alphonse răspundea cu un surîs trufaş : „O am", căci mîndria pentru superioritatea ce-o aveam faţă de acest tînăr Telemaque încredinţat inteligenţei mele de mentor se şi făcea simţită, şi se făurea în mine, de asemenea, sub o formă încă neprecizată, ca un nor care, îngroşîndu-se, vestea în zare furtuna, frumoasa închipuire care urma să călăuzească şi să schimbe viaţa noastră timp de cîteva zile.

II

Ah ! cît de mare şi strălucitor era Ronul în dimineaţa aceea ! Albastru şi tainic ca marea sub suflul puternic al mistralului, se rostogolea în valuri repezi, izbindu-se de stîlpii nesfîrşitelor poduri, şi în primul rînd Beaucaire, cel mai mare din Franţa, acest pod care separă Beaucaire de Tarascon, Languedoc de Provenţa, „sudul stufului de sudul pietrelor".

În zori se auzeau clopotele de pe ambele maluri şi turlele bisericilor din Beaucaire şi Tarascon se vedeau cu vîrfurile lor albe strălucind deasupra crenelurilor şi a zidurilor înalte, roşii, ale castelului regelui René. În acea epocă, Tarascon-ul nu era încă vestit. Avea gloria sa istorică înscrisă în vechile arhive, dar prietenul meu Tartarin încă nu se născuse şi nu bănuiam deloc, pe cînd hoinăream pe chei cu Léonce, admirînd frumoasa privelişte a cetăţii tarasconeze, aflată pe malul celălalt, că într-o zi va ţîşni din creierul meu eroul meridional, spaima leilor, căţărătorul pe înălţimi, exploratorul fără pereche, extraordinarul Tartarin.

Odată cu clopotele suna veselă de pretutindeni şi ora cinci dimineaţa.

Era rece, cu toate că soarele se afla de mult sus pe cer şi-şi arunca razele fierbinţi pe malurile Ronului, deoarece mistralul suflă aici cu putere, deşi nu cu atîta forţă ca vîntul de peste munţi, care vine din nord-est, cu un iz de zăpadă. Cheiul era pustiu la ora asta. Doar doi sau trei hamali jucau dopuri [1] şi cîţiva vameşi în tunică verde mergeau încolo şi încoace ; în plus, un grup de cinci sau şase călători, nişte soldaţi în pantaloni roşii, femei şi copii îmbrobodiţi în pături şi şaluri băteau pasul pe loc pe dalele mari, aşteptînd ca şi noi sosirea vaporului care urca Ronul venind de la Tour Saint-Louis.

[1] Joc care constă în a face să cadă un dop pe care sînt puşi bani de metal, zvîrlind în el cu o pietricică.

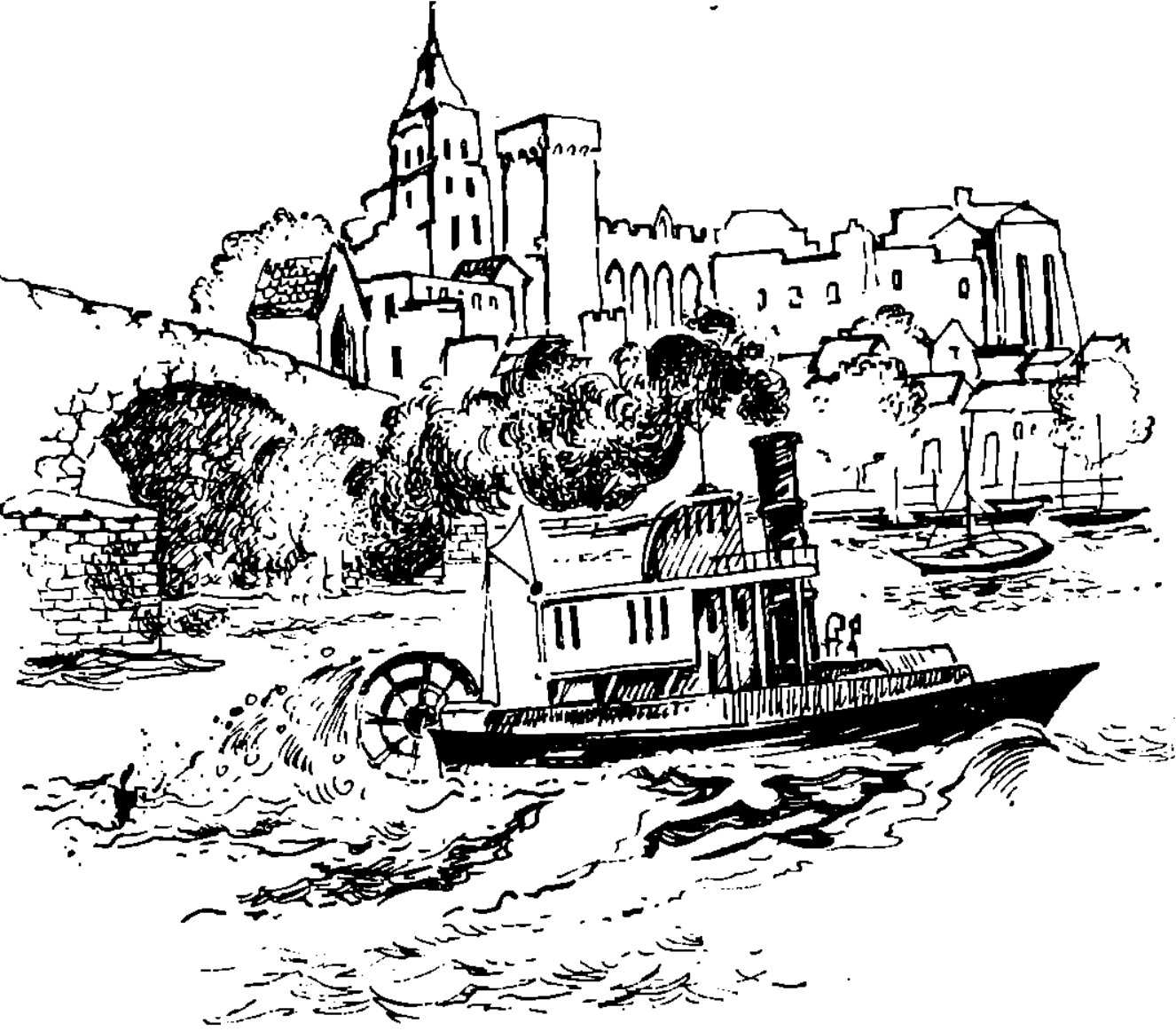

— Ah ! ce mai zgripțuroi ! cît poate să întîrzie vaporul ăsta ! zise lîngă noi o voce de cocoș răgușit, vocea piținăiată a unui băiețandru din care nu se vedea decît vîrful nasului roș și niște ochi lăcrimînd de frig.

Voia să stea de vorbă tînărul, și eu, încîntat de-așa o pleașcă, răspunsei :

— Da, din cauză că Ronul se urcă greu și paletele roților bat cu mare efort.

Tonul de cunoscător și siguranța cu care am spus toate acestea stîrniră priviri uimite, cît și următoarele cuvinte ale unui alt băiat, fratele celui dintîi, aproape de aceeași vîrstă cu el, care se apropiase de noi :

— Oh, dar aveţi aerul că vă pricepeţi în treburi marinăreşti. Nu cumva sînteţi, din întîmplare... ?

Îi tai vorba şi-i răspund :

— Am absolvit acum Şcoala navală din Varna împreună cu vărul meu Léonce.

De unde dracu' mi-a venit să dau acest răspuns ? Cine mi l-a şoptit ? Acest soare mare, stacojiu, care-şi desprindea obrazul din negura zorilor ? Ori tu, marele mistral, care mă îmbătai cu toate miresmele ierbii şi apelor pe care le porţi, pe care le scuturi cu aripile tale imense ? Era oare aerul tarasconez în care se simţea sufletul lui Tartarin ? Cine ştie ? Fapt este că aceste cuvinte au fost rostite şi că, abia pronunţate, au trebuit adăugate altele, nu mai puţin neadevărate, nu mai puţin periculoase şi compromiţătoare, prins cum eram în angrenajul irezistibil al minciunii.

— Veniţi de la Varna, domnule ofiţer ? mă întrebă cu respect un soldat care mă auzise. Ei bine, eu vin de la Gallipoli.

Fără să mă emoţionez cine ştie ce, exclamai rîzînd, ca şi cum auzeam de o veche cunoştinţă : „Ah ! Gallip !... Gallip !...“ Şi, pentru a da mai mult impresia de adevăr spuselor mele, adăugai întorcîndu-mă spre Léonce :

— Îţi aminteşti, vere, prin cîte n-am trecut pe meleagurile alea !

Léonce, după o clipă de şovăială, cu ochii holbaţi de uimire, rosti totuşi vitejeşte :

— Cum să nu-mi amintesc !

Şi lîngă noi vocile celor doi băieţi murmurară în acelaşi timp, pline de admiraţie şi de jind : „Oh ! ce mai zgripţuroi !“ Cînd mi s-a spus „domnule ofiţer“, am avut o pornire de mîndrie, dar şuşotelile celor doi admiratori mă umpleau de un şi mai mare orgoliu, iar această expresie dialectală [1] cu care mă urmăriră tot drumul a

[1] In text regionalismul „mostre“.

fost pentru vanitatea mea copilărească ca o lovitură de pinten, care de fiecare dată mă stîrnea mai mult, împingîndu-mă să mă-nfund pînă-n gît în minciuni şi închipuiri.

Deodată, un muget de sirenă răsună de-a lungul pietrelor cheiului — aceste mari bucăţi de caldarîm care apărau digul de inundaţii — se auziră un gîfîit de maşini şi o bătaie de palete şi, într-un vîrtej de fum negru, „Bonnardelle" — aşa se chema vaporul, după numele fondatorilor Companiei — se opri la malul întărit care apără Beaucaire-ul împotriva furiilor primejdioase şi sălbatice ale îngrozitorului său vecin.

Hamalii întrerup partida de dopuri, vameşii se reped; colete, butoaie cu vin, baloturi de mărfuri, lăzi de toate mărimile, care stăteau îngrămădite pe chei, sînt transbordate în cala vaporului cu ajutorul muşchilor puternici şi al strigătelor fără sfîrşit, căci ne aflăm în sudul gălăgios, violent şi limbut. Cît despre sărmanii călători, nimeni nu se ocupă de ei şi nu li se permite să urce pe vapor decît după ce ultimul butoi cu ulei ori cu vin a fost bine aşezat şi stivuit.

Alphonse trece nerăbdător înaintea celorlalţi. Călătorii murmură, dar nu sînt decît soldaţi, femei, copii.

În cele din urmă, grăbit şi mîndru de scrisoarea pe care o am în buzunar, de pretinsa mea autoritate de ofiţer, mă reped pe punte urmat de Léonce şi de doi băieţi mai mici din Montpellier, cei de adineauri, şi de nişte militari ; în acest du-te-vino, în această hărmălaie, încep să-l caut pe căpitan. Îmi imaginasem, în urma lecturilor şi a povestirilor lui Taine, un tip fie în ţinută de luptă, cu tricornul de vînt, cu sabia într-o parte, cu portavoce în mînă, fie, pe o noapte furtunoasă, cu gluga ceruită de marinar, sub care se văd galoanele şepcii cu cureaua sub bărbie. Dar pe bordul vasului „Bonnardelle" n-am văzut nimic din toate astea. Iar marinarii n-aveau bluze albastre, nici gulere mari, abia dacă purtau cămăşi

de barchet şi cînd rostogoleau butoaiele păreau mai curînd nişte cărători sau nişte băieţi de prăvălie. Cei cărora mă adresam întrebîndu-i unde-l găsesc pe căpitan nici nu-mi răspundeau de ocupaţi ce erau cu stivuirea. Unul din ei, totuşi, enervat, ca să scape de mine, îmi strigă : „Căpitanul ? Care căpitan, taica Reboul ? Uite-l pe căpitan, bătrînul ăla cu şapcă".

Şi ce şapcă ! Trebuie, dealtfel, să fi fost destul de neobişnuită, căci din tot echipajul e singurul lucru de care-mi aduc aminte ; rotundă, enormă, din piele de iepure, roşie, decolorată, cu nişte apărători de urechi care coborau pînă la bărbie. Ăsta era căpitanul ?

Şi văd cum această şapcă citeşte la repezeală scrisoarea mea de recomandare, o aud cum îmi spune cu o voce răguşită şi oarecare, pe un ton dispreţuitor, tonul cuiva căruia nu-i pasă de nimic :

— Du-te în sala de-a I-a. Nu mai încurca locul pe punte.

Din fericire soldaţii erau departe şi nu auziră cu ce lipsă de respect este tratat ofiţerul lor :„Nu mai încurca locul pe punte !"

Pe deasupra, nu prea era uşor să părăseşti puntea. Cum să faci ? Să sari în apă, sau s-o iei prin buncărul de cărbuni, printre coşurile pline de ulei duse într-acolo ? Mai prost era că nici vărul meu nici eu nu pusesem niciodată piciorul pe un vapor mare sau mic, cu pînze sau cu aburi, şi nici măcar pe vreunul cu vîsle. Nu le ştiam decît din cărţi. Totul era nou pentru noi, de la scîndurile umede pînă la valurile Ronului biciuite de mistral, care izbeau pietrele digului, făcînd ca totul să dănţuiască şi să se legene. Am rămas o clipă descumpănit. Doar una, nu mai mult. Mi-am amintit apoi că am citit în cărţile maritime că pasagerii mai de soi, mai distinşi, stăteau în partea dinspre pupa.

— Cum ajungem, spusei vărului meu, la primul tambuchiu deschis, coborîm în sală.

Tambuchiu — încă un cuvînt pe care-l învățasem de la Robinsoni.

— Ah, ce mai zgripțuroi ! zice o voce cristalină, copilărească, în spatele meu.

Cei doi băieței din Montpellier ne urmăriseră și strigătul lor de admirație venise la timpul potrivit pentru a-mi da curaj și siguranță.

— Ce-i aia un tambuchiu ? întrebă unul din ei pe Léonce.

Cum nu știa ce să răspundă, ceea ce ar fi părut curios din partea unui elev de la Școala de marină, m-am grăbit să vorbesc în locul lui, spunînd că tambuchiile erau niște deschizături pătrate care făceau să comunice puntea cu partea de jos a vasului. Chiar atunci se ivi în fața noastră ceva asemănător cu fereastra unei mansarde care dă spre acoperiș. Trebuia să fi fost asta. M-am aplecat și am văzut scara de la I-a care nu era nici comodă, nici elegantă : o scară aproape dreaptă ce se pierdea într-o gaură neagră care mirosea a fum. Cum coborau doamnele pe-aici ? M-am aventurat totuși, stînjenit în mișcări de pătură și de valiză ; Léonce ducea coșul cu alimente. Destul de speriat, dar simțind că trebuie să aibă curajul să mă urmeze ca ofițer de marină, picioarele lui îmi striveau degetele și mă făceau să cobor mai repede. Băieții din Montpellier nu îndrăzneau să se arunce în această aventură și, ridicînd capul, vedeam aplecate peste gaura neagră capetele lor tunse și nevinovate, ochii și gurile lor rotunde, în timp ce împingeam o ușă mică.

M-am trezit într-un fel de cămară cu pereți și mese murdare, unde se aflau doi sau trei ajutori de bucătari cu tichia albă pe cap și cu bluze tot albe, de un alb care se tăvălise vreo opt zile în buncărul de cărbuni. Și cînd i-am întrebat unde se află clasa I-a, unul din ei îmi răspunse : „Veniți pe aici, am să vă conduc la I-a, la

a II-a şi la a III-a dacă doriţi", voind să spună că a vorbi de clasa I-a pe un vapor ca ăsta se datora unei naivităţi lesne de priceput la vîrsta mea. În bucătăria prin care trecurăm văzurăm hălci de carne, coşuri de legume şi acele pîini enorme pe care lionezii le numesc „coroane", rotunde şi răsucite ca nişte coroane funebre. Împinsei încă o uşă şi ajunsei într-o sală mare, cu canapele de piele de fiecare parte şi la mijloc o masă mare cu nişte bănci înguste în jurul ei. La sosirea noastră, cîteva siluete omeneşti întinse pe canapeaua din dreapta se mişcară ca trezite din somn. Un domn înalt, slab, cu barbă roşie, cu capul înfăşurat într-un fular albastru legat de două ori în jurul frunţii, se ridică în capul oaselor, mă privi o clipă, apoi, spunînd cîteva cuvinte, într-o limbă necunoscută, unor băieţi care purtau şi ei acelaşi fel de fular, se culcă din nou cu o înălţare din umeri care părea să însemne : „Am văzut destul, nu merită să te mai sinchiseşti". Urmă probabil ceva nostim, căci timp de cîteva momente cei doi sau trei băieţi se tăvăliră de rîs pe patul lor improvizat, ceea ce luai drept o jignire. Cuvintele pe care nu le înţelegi par întotdeauna mai răutăcioase, mai muşcătoare, şi Léonce, ca şi mine, simţirăm din instinct că am dat aici de un cuib de vipere, de nişte duşmani fără milă.

Foarte demni, împintenaţi ca doi cocoşi tineri, ne-am dus să ne aşezăm pe canapeaua din faţă. Şi aceasta era ocupată, căci ne întîmpinară nişte strigăte şi apărură de sub un maldăr de pături două chipuri drăguţe de femei încă tinere, îmbrăcate în negru, cu băsmăluţe de dantelă, cu ochi albaştri şi părul buclat deasupra a două nasuri foarte mici şi vesele. Cine erau aceste două doamne am aflat imediat din vorbele lor.

Erau două lioneze, două cumnate căsătorite fiecare cu cîte un şef de atelier al Companiei maritime. Petrecuseră cîteva zile la o rudă, un inginer, la Tour Saint-Louis, de unde au plecat acasă, la Lyon. Ajunseseră la

Arles seara trecută, dar „Bonnardelle“ necirculînd noaptea, pentru a-şi economisi cheltuielile de hotel s-au culcat pe vapor în sala de a I-a. Se plîngeau că fuseseră tratate pe bord mai rău decît nişte colete, îl acuzau pe căpitanul Reboul, îl socoteau un sălbatic, iar pe englezul din faţa lor un mojic la fel de prost crescut ca şi copiii săi care bolboroseau tot timpul, fără să le adreseze vreun cuvînt, de parcă ar fi fost cîini. Astfel că erau fericite să vadă sosind noi tovarăşi de drum, cel puţin francezi ! Toate acestea şoptite în semiîntuneric, în timp ce „Bonnardelle“ se desprindea de ţărm, bătînd apa cu paletele roţilor sale, pe cînd fierăria gemea, lemnul pîrîia şi prin hublourile înnegrite se vedea cum se îndepărtează din ce în ce digul alb.

Mi-am deschis şi eu sufletul faţă de aceste doamne, cum şi l-au deschis şi ele faţă de noi ; le-am mărturisit că mergeam pînă la Lyon şi, cum se mirau că, atît de tineri, călătoream singuri, le-am declarat cu un surîs superior că ieşisem de la Şcoala de marină din Varna, în concediu de boală, şi că imediat ce sănătatea noastră se va restabili ne vom duce, vărul meu şi cu mine, să ne luăm serviciul în primire pînă la sfîrşitul războiului. Vă închipuiţi cum ambele lioneze ne priveau cu ochii miraţi, holbaţi de admiraţie. Încă nişte copii ! Şi au ajuns ofiţeri ! În ajun de a pleca la luptă ! Ochii lor albaştri spuneau toate acestea şi multe altele. Mă însufleţeam vorbind, luînd drept martor pe vărul meu, aţîţat mai ales de surîsul neîncrezător al englezului, duşmanul care mă asculta dezlegîndu-şi improvizata scufie de noapte. Credeţi că acest bădăran n-a avut îndrăzneala să mă întrebe, deodată, deasupra mesei, într-o franţuzească foarte corectă, dar cu accentul ţării sale : „Ei, asta-i ! ai putea să-mi spui, domnule, la ce vîrstă îşi recrutează marina franceză ofiţerii ?“

Aş fi putut să-i plasez un răspuns eroic, unul din acele răspunsuri grandioase, care fac pe un om să

treacă în posteritate. Dar nu, sinceritatea mă obligă să spun că nu-mi amintesc riposta dată acestui obraznic interlocutor. Probabil că am rămas mut, şi era ceea ce aveam mai bun de făcut. Văd foarte clar, la intrarea în sală, apariţia jupînului Reboul, căpitanul ; luînd, în fine, cunoştinţă de scrisoarea părinţilor mei, faţă de care avea un mare respect, venise să-şi ceară scuze pentru primirea făcută. Îmi dădu mîna călduros — o strîngere de mînă ca între bărbaţi, care-ţi frînge oasele, mai ales cînd nu le ai atît de tari, ca mine la acea epocă. Îmi spuse să mă simt pe bord ca la mine acasă. Apoi, privind în jurul nostru în sală, adăugă că dacă nu putem dormi bine aici, cele trei sau patru zile ale călătoriei, ne oferă jumătate din cabina sa, singura încăpere locuită la bord.

Îi mulţumii, asigurîndu-l că vărul meu şi cu mine eram obişnuiţi să ne culcăm pe tare şi-l însoţii pînă la uşa sălii, încîntat de consideraţia cu care cuvintele sale mă înălţau în faţa doamnelor din Lyon şi mai ales în ochii duşmanilor mei, pe chipurile cărora se întipărise deodată un anumit respect.

III

Victor Hugo a scris în tinereţea sa o frumoasă carte istorică şi legendară intitulată „Rinul", în care făcea să renască străvechile pietre ale tîrgurilor feudale ce-şi oglindesc ruinele lor grandioase în apele marelui fluviu verde.

O carte care s-ar intitula „Ronul" şi ar povesti urcarea fluviului, care se face încet, căci la coborîre apa învolburată, împinsă de mistral, te duce prea repede şi nu poţi vedea nimic, ar fi, dacă ar aşterne-o cineva pe hîrtie, cel puţin tot atît de pitorească şi sugestivă. Eu aş putea lua asupră-mi s-o scriu, dar ar trebui să refac călătoria, ceea ce mi-ar fi greu. Nu pentru că în acel timp ochii mei nu s-ar fi desfătat cu frumuseţile naturii sau n-ar fi

fost în stare să se-nfioare la vederea lor, nu pentru că n-aş fi fost capabil să le reţin, să fiu fericit sau să sufăr pentru ele, căci eram artist şi simţitor ca toţi artiştii şi îmi amintesc de momente mult mai îndepărtate decît acestea. De pildă, aproape o jumătate de secol, auziţi, o jumătate de secol mă desparte de sfîrşitul unei zile istorice cînd, pierzîndu-mă de bonă, care mă-nsoţea întotdeauna, a trebuit să străbat oraşul meu natal şi să mă-ntorc singur la fabrică, la fabrica „Piciului". Aveam atunci cinci ani şi totul din această înspăimîntătoare întoarcere mi-a rămas întipărit în minte : retragerea militară pe care tobele o vesteau melancolic în depărtare, un mare foc de forjă arzînd în albastrul pieritor al unui amurg de vară şi micile mele picioare care se grăbeau tremurînd, gonite din urmă de frică şi de noaptea ameninţătoare. Apoi bucuria nebună cînd am zărit zidurile albe ale casei noastre care se desluşeau la capătul drumului spre Avignon. Atît de vie, atît de adîncă era această bucurie copilărească, că mă văd cum sar dintr-o dată cele trei trepte de la intrare, cum mă ridic în vîrful picioarelor pînă la ciocănelul clopotului, la care fiind încă foarte mic de stat abia pot ajunge, şi în beţia mea îmi lipesc cu pasiune buzele de lemnul aspru şi arzător al uşii, ca de un obraz iubit, regăsit în fine, cînd crezusem că l-am pierdut pentru totdeauna ! Dacă vibram de atîta sensibilitate, în frageda mea copilărie, pare curios cît de puţine lucruri mi-au rămas în minte din minunata călătorie pe Ron, pe care am făcut-o cu opt sau nouă ani mai tîrziu. Faptul mi-l explic numai prin preocuparea de a-mi juca pe cît se poate de bine rolul de aspirant de marină, prin renunţarea la propria mea personalitate, în favoarea celei de tînăr midshipman din Varna.

Ah ! frumoasele metereze ale Avignon-ului, oraşul răsunător, cu zidurile gigantice ale castelului papal dospite la soare, vechiul pod legendar din Saint-Bénezet, din care au rămas în picioare numai două sau trei arce,

şi voi, turnuri roase de vremuri, oglindind în apa albastră crenelurile voastre dantelate, cuiburi de vultur în ruină pe înălţimile stîncilor de pe ţărmuri, castelul Air, turnul Chateauneuf, rămăşiţele medievale ale Rache-Aiglan-ului. Cum am putut trece fără să văd formele voastre minunate ? ! Iertaţi-mă că m-am aflat în faţa voastră fără să vă admir şi că, în loc să aud ecoul încîntătoarelor serenade din curţile castelelor în care mari lovituri de spadă îşi dorm somnul de veci printre pietrele arse, îmi stătea gîndul numai cum să imit mersul bătrînului lup de mare, legănînd din umeri, ţinînd picioarele depărtate, şi cum să vorbesc cu accentul uşor golănesc, cu care amicul meu Taine spunea despre meseria lui de marinar : „Prea multă supă pentru atît de puţină carne".

Doar repetîndu-vă fraza de mai sus, îmi răsare înaintea ochilor tinerelul neasemuit de caraghios — cum trebuie să fi fost eu în pielea acestui personaj improvizat, cu membrele mele subţiri şi delicate de copil care nu părăsise încă pînă atunci casa părintească şi al cărui nod de cravată fusese totdeauna legat de degetele mamei, un pui de om încercînd deodată să scuipe departe, să înjure şi, osîndindu-se la o gimnastică foarte periculoasă, să calce pe marginea îngustă a vaporului, mergînd să se întindă pe fierul unei mari ancore marine, la pupa, cu riscul de a cădea în apă la cea mai mică zdruncinătură neprevăzută şi, fără doar şi poate, să se înece, căci vîrtejurile Ronului sînt de o violenţă periculoasă.

„Oh, ce mai zgripţuroi !"

Băieţii din Montpellier, pe care i-am regăsit pe punte, nu ne mai părăseau, pe Léonce şi pe mine, şi exclamaţiile lor de nătăfleaţă care crede că tot ce zboară se mănîncă mă îndemnau la extravaganţe din ce în ce mai mari.

Dar ce public simpatic, credul şi entuziasmat erau toţi aceşti artilerişti, zuavi, infanterişti, vînători din Vincennes ! Se strîngeau în jurul meu la prova unde ne pe-

treceam zilele, rîzînd la tot ce le povesteam, înghiţind gogoşile mele cele mai fantastice, fără să-şi dea seama că ei înşişi îmi furnizau datele peripeţiilor, că ei erau aceia care îmi documentau minciunile. Aveam un firav început de capital al micului meu comerţ de glume : amănuntele ştiute de la Taine, o îndestulătoare topografie a oraşelor Varna şi Gallipoli, trei sau patru fotografii ale Bosforului şi Cornului de Aur ; era cam puţin ca informaţie şi culoare locală, dar de fiecare dată se îmbogăţea cînd stăteam de vorbă cu cei din jurul meu.

— Spune, domnule ofiţer, îmi zicea un artilerist galben la faţă şi scuturat încă de friguri, devreme ce aţi fost atunci la Gallipoli, l-aţi întîlnit pe Canrobert ?

— Ah da, Canrobert. Unul înalt, chel ca o bilă.

— Nu, micuţ, bălai, cu mustăţi blonde, cu un păr bogat, cum numai el are în toată armata.

— Ah ! da, da, da. Părul lung, mustăţi blonde, exact... şi iată că repertoriul meu s-a îmbogăţit cu un Canrobert superb, cu care am stat de vorbă, care mi-a încredinţat anumite taine, ce să vă spun mai mult !

Aici trebuie să vă fac o mărturisire : oricît de dornic să mă creadă era auditoriul meu, datorită naivităţii şi simplităţii sale fireşti, am socotit de cuviinţă, ca şi marii actori, să-mi aleg, în acest public şi aşa plin de căldură, cîţiva admiratori care să strige bravo, cîţiva fanatici pe care-i mai mituiam pe ascuns. Şi iată cum :

Cînd am părăsit Beaucaire în zorii zilei, cumătrul sau cumătra Toustain, nu mai ştiu cine, ne-a pus în braţe un coş bine legat, greu ca un butoi cu peşte, spunînd :

— Vezi dumneata, domnule Alphonse, pe „Bonnardelle“ trebuie să fie o bucătărie şi chiar un bucătar, dar bucătăria este atît de murdară şi bucătarul atît de scump, că vă sfătuiesc să vă lipsiţi mai bine de mîncarea lor. Luaţi pîine, vin, ceva cald dimineaţa, dacă vreţi, dar atît. În rest veţi găsi aici tot ce aveţi nevoie.

Şi în adevăr, bunele gazde au umplut coşul cu cîrnaţi de Arles, cu cutii de thon şi anşoa, cu măsline negre şi verzi, cu ardei iute, migdale, smochine, cu toate delicatesele meridionale care satisfac o populaţie mai degrabă pofticioasă decît dornică de hrană.

Îmi plăceau aceste mese aproape fără carne, aceste gustări picante şi uşoare, dar vanitatea fiind mai mare, decît să mă înfrupt din asemenea bunătăţi preferam să mănînc în salon groaznicele amestecuri ale bucătarului, ale hidosului bucătar care servea şi la masă, după ce-şi ştergea mîinile negre de cărbune pe albul îndoielnic al vestei.

La aceste mese, doamnele din Lyon nu refuzau niciodată să ia parte. Cît despre proviziile din coş, le împărţeam dimineaţa şi seara cînd stăteam la prova, şi-mi cîştigam astfel în fiecare zi noi prieteni şi admiratori credincioşi, gata să sublinieze prin rîsete şi strigăte de „bravo" fanteziile cele mai bizare ale imaginaţiei mele, căci, nu trebuie să mă înţelegeţi greşit, minciuna mea nu avea nimic pervers, nu-mi aducea nici un cîştig, eram mincinos mai ales, din nevoia de a da viaţă şi mişcare tuturor viselor mele de copil. Sfîrşisem prin a mă înşela pe mine însumi şi a-mi imagina că eram într-adevăr un aspirant de marină, aşa cum aş fi vrut să fiu în realitate ! Dar — ceea ce trebuie să-l facă pe cititor indulgent faţă de invenţiile şi lăudăroşeniile mele — este faptul că toate aceste născociri erau pedepsite la tot pasul şi că o zi a călătoriei, din cele patru în total n-a trecut fără ca să fi primit vreun bobîrnac meritat sau fără să fiu prins cu mîţa-n sac.

Îmi vin tocmai în minte patru întîmplări, patru episoade nefaste pe care vi le voi povesti cu toată sinceritatea, garantîndu-vă autenticitatea, deoarece se desprind ca o licărire în ceaţă, în întunericul depărtat al memoriei mele.

IV

Primul episod : unde s-a petrecut ? E cu neputinţă să-mi amintesc locul, numele şi topografia sa. Ştiu numai că ne mai aflam încă în Sud, căci noaptea era caldă şi cerul senin, de un albastru închis, ciuruit de mii de stele.

Afară de asta, ţărmul era presărat cu coline, cu viţă de vie, dar viţă de vie tăiată scurt ca la noi şi cu puieţi de rosmarin care nu se mai văd dincolo de o anumită zonă. „Bonnardelle“ se aliniase la chei odată cu sosirea serii, căci Ronul, datorită curenţilor săi puternici, canalelor sale nenumărate şi primejdioase, nu este navigabil în timpul nopţii. Călătorii aveau toată libertatea să coboare pe uscat, cu condiţia să se afle la bord pentru plecare, la ora cinci dimineaţa.

Sătul să vorbesc tot timpul, să povestesc aventurile de pe mare de care mi-era plină mintea de copil, am luat cu mine, pe cîmp, tot auditoriul meu obişnuit de artilerişti, zuavi şi vînători din Vincennes. Erau oameni din nord, pentru care totul părea nou în regiune : felul de a construi morile, de a semăna, de a sădi viţa de vie. Ei străbătuseră totuşi aceste locuri în drumul spre Crimeea, în vagoane de cale ferată, dar sărmanii lor ochi de cîrtiţă n-au văzut nimic, n-au privit nimic şi au adus dintr-o călătorie în jurul lumii numai amintirile zilelor de pîrnaie, de şmotru sau de zăcut la spital. Nu e de mirare să-i auzi vorbind aşa : „La Ierusalim era unul Bidoux care a luat lingura sergentului şi nu a înapoiat-o decît la Jaffa, de m-a băgat în bucluc. La Gallipoli căpitanul mi-a trîntit trei zile de carceră“.

Sau scriau astfel :

„Constantinopol, 2 septembrie. Bivuacurile au rămas toată ziua înaintea moscheei Sfînta Sofia. Brevet era de serviciu în săptămîna aceea. Mîncat o iahnie de oaie cu fasole uscată şi roşii. Grozavă !

Damasc, 6 octombrie. De gardă în dafinii roz. Pierdut peria mea de văcsuit. Consemnaţi două zile"... şi aşa mai departe.

Deci, într-o seară, pe cînd doi oameni de cart vegheau pe puntea luminată de un enorm felinar roşu pînă la 5 dimineaţa, cînd clopotul aşezat la prora vasului suna îmbarcarea, am luat cu mine toată suita mea de vînători din Vincennes, de artilerişti şi de zuavi, într-o aventuroasă expediţie pe care o numeam ca în Algeria, „razzia". Ea avea drept scop să-i facă să guste pe sărmanii mei soldaţi convalescenţi din acei ciorchini negri, enormi, ca în ţara Canaanului, din smochinele şi jujubele cu pulpă roşie dănţuind în verdele pal al ramurilor, cu atît mai ademenitoare pentru pofta lor nestăvilită cu cît închipuirea lor înfierbîntată fusese stîrnită de verva mea meridională. Nu ştiu cît a durat expediţia noastră, la ce oră a fost plecarea şi la ce oră întoarcerea. Am păstrat numai amintirea unor clopote nevăzute bătînd în depărtare şi a unor lumini care clipeau înaintea noastră pe înălţimi, dar care s-au stins deodată. Totul era adormit. Din cînd în cînd se auzea un strigăt de cucuvea, o piatră se rostogolea sub picioarele noastre pe povîrniş sau răsuna un rîs înăbuşit al unuia din tovarăşii noştri, deşi le recomandasem, ca şef al lor, să păstreze o linişte de mormînt.

Cu şapca pe o ureche, cu un vrej de viţă mlădios şi şfichiuitor în mînă, mergeam în fruntea trupei în chip de comandant. Léonce, sprinten şi tăcut, mă urma ca o umbră... Ciudat, Léonce ăsta. Înflăcărat, îndrăzneţ, gata să ia parte la toate nebuniile mele, păstra în toate ocaziile, în paloarea chipului său frumos, cu ochi de jar, un misterios surîs abia schiţat care purta în el amărăciunea, tristeţea presimţirilor neobişnuite ! Ah, cît de multă vreme m-a tulburat şi m-a uimit zîmbetul prietenului meu pînă-n ziua cînd mi-a fost dat să-l înţeleg — dar încă n-am ajuns la ziua aceea sinistră. Să ştiţi numai

că dacă nu vorbesc prea des despre drăguțul meu tovarăș de drum, e puțin din vina lui. Nici el nu vorbea ; aparținea acelei familii de meridionali tăcuți, de care am pomenit înainte, mai impetuoși, mai violenți, mai aprigi ca toți ceilalți, pentru că elocința nu e pentru ei un mijloc de compensare, o supapă de siguranță. Avînd o imaginație mistuitoare, visele și planurile nebunești pe care vărul meu Léonce le rumega fără încetare, chiar la această vîrstă, nu se trădau decît printr-un gest, un cuvînt aruncat din senin și asupra căruia nu dădea niciodată vreo explicație. Îmi amintesc că într-o noapte, în cursul faimoasei noastre călătorii spre Lyon, întinși amîndoi pe punte, cu frunțile îndreptate spre cer și mîinile încrucișate sub cap, l-am auzit minunîndu-se în extaz : „Ah, insulele Borromées..." Imediat am crezut că văd stelele mărindu-se, alungindu-se, vărsînd lacrimi, fără să fi știut de ce, la fel cum nu știa nici el cum i-a venit pe buze chemarea către insulele înmiresmate ale lacurilor italiene.

În noaptea expediției noastre, nici Léonce, nici eu nu eram într-o stare sufletească destul de poetică ca să ne emoționeze atîta lucru. Aveam și unul și celălalt o inimă și o mutră de pirați, adevărați pirați, urmați de alți pirați pe care-i duceam la asaltul viilor și cucerirea smochinilor. „Sînt struguri muscat, copii, muscat !" strigai eu deodată, ridicîndu-mă cu cîte un ciorchine în fiecare mînă, și nu-mi terminasem încă bine fraza cînd toată via fu pustiită ca și cum se năpustise asupra ei un nor de lăcuste. Se auzeau în întuneric strigăte înăbușite : „Fir-ar să fie, că buni sînt... ce dulceață !" Și boabele savuroase și tari se spărgeau între dinți. Ceva mai departe, Léonce, cocoțat într-un smochin, arunca în chipie și în beretele roșii ale zuavilor, întinse spre el, pumni de smochine mari, cu carnea sîngerîndă, de care soldații noștri nu se mai săturau. Noi, cei din Sud, preferam smochinele albe-gălbui, micuțe și zemoase, adevărate

săculeţe de soare în învelişul lor subţire şi boţit ca pielea de căprioară.

— Dar unde se găsesc aceste minunate smochine de care vorbiţi, domnule ofiţer ?... Nu pe-aici ?

Tocmai în momentul cînd unul dintre zuavii mei îmi punea această întrebare, treceam prin dreptul unui lung zid dărăpănat, mîncat de ierburi şi rădăcini, a cărui creastă surpată ici şi colo lăsa să se vadă, în curtea bătătorită a unei ferme, clăi mari de stuf, pe care erau puse la uscat mii de smochine albe-gălbui pentru iarnă. Cu un semn făcut cu vrejul de viţă le-am arătat locul zuavilor şi, trecînd de la vorbă la faptă, am sărit peste zid strigînd : „Acostaţi". Doamne, ce jaf urmă ! Fiecare îşi umplea mîinile, gura, chipiul, buzunarele. Deodată, luminile galbene a două-trei felinare, legănîndu-se foarte jos, aproape de pămînt, găuriră întunericul adînc al curţii, în timp ce voci furioase ne ameninţau şi asmuţeau doi cîini mari, ciobăneşti, care lătrau şi se repezeau la noi.

Să-l fi văzut pe ofiţerul de marină cum mai sărea zidul, urmat de toată trupa ! Întunericul, necunoaşterea drumurilor ne împiedicau să fugim ; şi dacă inamicul nu ne-a înhăţat imediat, asta trebuie pus în seama faptului că ghicea că sîntem numeroşi şi, dat fiind că aflase de repatrierea soldaţilor cu „Bonnardelle", ştia de unde să ne ia a doua zi dimineaţă.

La bord, cînd ne-am întors asudaţi şi gîfîind, focurile erau stinse, toată lumea dormea, afară de cei doi oameni de cart şi cei doi băieţi din Montpellier care nu îndrăzniseră să ne însoţească, de frică, şi pîndeau întoarcerea noastră cu speranţa nedesluşită a unei catastrofe. „Ah, ce mai zgripţuroi, ce mai zgripţuroi !"... ziceau la unison vocile lor, lăsînd să răzbată o invidie naivă, în timp ce le şopteam într-un colţ al sălii povestea înfrumuseţată a aventurilor noastre şi auzeam cum soldaţii se întorceau

unul după altul pufnind de rîs şi îndreptîndu-se spre prova în vîrful picioarelor, ca nişte şcolari care se strecoară în dormitor după o escapadă nocturnă. Dar şi deşteptarea noastră a doua zi dimineaţa, Dumnezeule ! La ora cinci, încă învăluit de ceţurile albe ale fluviului, clopotul sunase ca de obicei. Am întredeschis o clipă ochii, dar mă pregăteam să-i închid din nou, ascultînd ultimele vibraţii sonore de pe puntea de debarcare şi îmi spuneam cu plăcere în sinea mea : „Mai ai încă două ore bune de somn înaintea ta"... Cînd, spre surpriza mea, „Bonnardelle", în loc să se desprindă de ţărm după ultima bătaie de clopot, rămase nemişcată lîngă chei. Se auzeau paşi grăbiţi pe punte, strigăte, glasuri furioase şi aspre îmi ajungeau prin pereţi la ureche. Ce se întîmpla ? Aceste voci răzbunătoare mi se părea că le auzisem, nu de mult, în fundul unei mari curţi întunecoase. Fără îndoială că hoţii de smochine fuseseră descoperiţi şi oamenii veniseră să le ceară preţul pentru un număr incalculabil de burgasote (smochine albe). N-am mai avut nici o îndoială cînd, prin uşa întredeschisă a sălii, un om strigă numele meu. Căpitanul Reboul mă ruga să vin să-i vorbesc imediat. Nu era prea înţelegător căpitanul ! Părea mai înspăimîntător şi sălbatic decît la ultima noastră întrevedere. De sub şapca din piele de iepure cu urechile lăsate, ochii lui mici aruncau săgeţi şi scotea pe gură nişte înjurături groaznice, în grai marseiez. Vocea sa răguşită de-atîta strigat nu mai era decît un horcăit. Dar, mult mai groaznic decît furia lui, mă impresionau feţele livide, noduroase şi jalnice ale bieţilor soldaţi, treziţi pe neaşteptate din somn, ca să fie aduşi în faţa acestui mitocan şi să suporte pretenţiile unui agent comunal cu insignă, sabie şi chipiu galonat, venit să facă dreptate în numele comunei sale jefuite.

Văzîndu-mă că răsar pe jumătate din tambuchiu, taica Reboul se întoarse furios spre mine :

— Ah ! iată-te... Tu eşti acela pe care-l numesc ofiţerul ?... Ofiţer, de ce mă rog, te întreb... Ei bine, grozav ofiţer, n-am ce zice ! Să-i înşeli pe aceşti bieţi oameni, să-i faci să creadă, în naivitatea lor, că smochinele, strugurii, jujubele, rodiile sînt la cheremul primului trecător. Spuneţi dacă nu e ruşinos ! Ştii că am plătit 22 franci şi 50 centime ? Şi asta numai pentru că vrednicul Mitifio, zis Pistolet, pe care-l cunosc din copilărie, mi-a socotit paguba cel mai ieftin cu putinţă... 22 de franci şi 50 de centime, ai auzit ! 22 franci şi jumătate !...

Elevul din Varna înalţă capul şi, ducînd mîndru mîna la vestă, rosti : „Nu doresc decît să vă înapoiez banii, domnule căpitan".

— Nu mă-ndoiesc, tinere, zise taica Reboul, potolindu-se pe loc, deşi se temuse un moment că nu şi-i va putea lua înapoi, deoarece pasagerii de la clasa I-a de pe „Bonnardelle" nu erau în general mai avuţi decît cei de pe punte. Oricum, adăugă el glumeţ, dacă ai luat vaporul pe Ron ca să faci economie, cu cîteva seri de-astea călătoria riscă să te coste mai mult decît cu trenul.

În fond, eram întru totul de părerea lui, eu care ştiam ce efort a fost pentru scumpii mei părinţi să-mi bage în buzunar cîţiva napoleoni. Dar cum să mărturiseşti acest lucru în faţa băieţilor din Montpellier, celor două lioneze şi englezului cu copiii — toţi înşiruiţi, plini de curiozitate, pe treptele strîmte ale scării ce da spre sală ? Zădărnicia zădărniciilor ! Da' ce să mai zici, că pentru a asculta murmurele de admiraţie cu care militarii salutaseră înmînarea celor 22,50 franci şi gestul măreţ cu care-i întinsesem căpitanului, aş fi dat, cred, de două ori pe atît.

Deodată clopotul sună a doua oară, şi de data aceasta era semnalul de plecare. Sirena mugi. Valuri cu spuma albă se învălmăşeau sub roţile vaporului. „Hai ! La drum !" strigă vocea răguşită a căpitanului şi satul ră-

mase din ce în ce mai departe, în urmă. Tot mai mic, ducînd cu el livezile de duzi şi pomii plini de fructe, învăluiţi de soare şi fremătînd de ţîrîitul greierilor, în paza lui Pistolet, care urca o potecă printre vii, cu spatele aplecat, cu pasul vioi, purtînd banii mei care sunau în mîinile lui făcute căuş.

IV — urmare

Al doilea episod.

Încă un episod de noapte care s-a desfăşurat într-un cadru tot atît de obscur ca şi primul. Numai că mi se pare că ţărmul este de rocă roşie şi marile vapoare care încarcă pietrele se aliniază la malul Ronului, împiedicînd-o pe „Bonnardelle" să se apropie. Ca să coborîm pe uscat, mergem pe nişte scînduri lungi, care fac trecerea de la un vapor la altul. Am, de asemenea, senzaţia că nu mai sîntem în Sud ; seara este mai răcoroasă, albastrul nopţii mai puţin închis şi eroina mea — căci în acest episod am o eroină — nu mai are în vîrful capului pălăria provensală, nici scufia ţărănească în trei colţuri, pe care o purta Laure de Noves — Laura lui Petrarca — şi pe care o mai întîlneşti la Orange, la Port-Saint-Esprit şi pînă la Montelimar. Ce avea în părul ei negru frumoasa fată care servea la hanul unde aspirantul de marină intră într-o seară urmat de ceata lui obişnuită ? După ani şi ani, revăd mica bonetă de indiană cu cele două panglici fluturînd ca nişte flamuri pe spatele făpturii zvelte şi vioaie, cu tenul închis, cu gîtul descoperit, cu statura elegantă a fetelor din valea Ronului. Revăd, de asemenea, sala scundă, plină de muncitori de la carierele de piatră, ale căror feţe pîrlite de soare erau luminate de lumînările fumegînde de pe mesele soioase. La apariţia pantalonilor roşii ai acestui copilandru cu şapcă pusă strengăreşte pe o ureche, cu fularul în bandulieră, lucrătorii — neam aspru şi pătimaş — începură

să mîrîie şi se întinseră pe bănci ca să ne împiedice să ne aşezăm. Dar marinarii ne făcură loc.

Nu se află pe lume băieţi mai buni ca aceşti marinari de pe Ron, cu privirea limpede şi vioaie ca vinul alb de Condrieu — unul din ţinuturile de pe malurile marelui fluviu de unde sînt aproape cu toţii. În timpul călătoriei cu „Bonnardelle" îmi făcea plăcere să urmăresc zi de zi existenţa localnicilor care urcau Ronul alături de noi. Desculţ, călare pe catîrul din fruntea cirezii, cîte un om conducea prin vaduri invizibile şirul de animale robuste care trăgeau cu frînghii şlepuri enorme, încărcate cu butoaie de vin şi cu pietre cioplite. Din timp în timp, cîrmaciul comanda cu o voce sonoră, după cum se mergea spre dreapta sau spre stînga : „Emeperi !... Riome !", „Imperiu... Regat", ceea ce pentru marinarii noştri însemna Babord şi Tribord, folosind vechea expresie prin care în evul mediu era numit malul regatului Arles sau cel al imperiului german. Ah ! magia acestor silabe provensale, care de şase sute de ani răsună mereu la fel, duse de briza Ronului. Şi astăzi cînd le aud, căci marinarii tot le mai întrebuinţează, ele îmi stîrnesc aceeaşi emoţie şi parcă lărgesc întreaga privelişte.

Ce impresie trebuie să le fi făcut în seara aceea tuturor acestor oameni simpatici, cu aerul meu de îngeraş impertinent şi cu poveştile mele de adormit copiii ! Cum nu l-a prins unul dintre coloşi şi nu l-a strivit între două degete pe mucosul obositor care nu stătea nici o clipă locului şi nu înceta să bîzîie şi să se învîrtească între mese ? Fără îndoială, l-a împiedicat calitatea mea de viitor ofiţer şi ceea ce spuneau în şoaptă zuavii şi artileriştii, tovarăşi şi martori ai aventurilor mele la Varna şi Gallipoli, căci ajunseseră să creadă că luptasem acolo împreună ; toată această legendă glorioasă şi mincinoasă în care mă învăluisem îmi făurea un prestigiu extraordinar în ochii lor. Asta l-a făcut să nu-mi rupă oasele înainte de sfîrşitul petrecerii pe vreun brutal şi gelos

adorator al frumoasei domnişoare de care mă ţineam scai. Văzîndu-mă atît de pirpiriu, fata, nepoata hangiului, se înveselea nespus de mult la cuvintele mele curtenitoare şi la aerele mele de puşti îndrăgostit. O auzeam spunînd marinarilor despre mine : „Pare un prinţişor", şi ochii ei limpezi mă priveau cu un surîs mirat, ceea ce mă îndemna s-o urmăresc, s-o tachinez, ca şi cum şi dînsa ar fi strigat „Ce zgripţuroi !" ca şi băieţii din Montpellier.

Un zgripţuroi, într-adevăr, dacă ar fi luat în serios felul meu de a-i trimite bezele şi de a-i murmura : „Cît eşti de frumoasă, scumpa mea copilă ! Dar unde aş putea să ţi-o spun mai pe îndelete ca aici ?"

Ea nu-mi răspundea. Tot ce am putut să aflu era că nu ieşea niciodată singură şi că odaia ei, ultima care rămînea luminată, se găsea la etajul întîi, chiar deasupra intrării hanului. Şi atît fu de ajuns ca să improvizez amănuntele unei aventuri închipuite şi cu totul mincinoasă.

Aici ajung la mărturisirile cele mai penibile. Nimic nu mi-ar fi mai uşor decît să invoc o lipsă de memorie, unul din acele intervale, din acele goluri care s-au ivit şi mai înainte în povestirea mea.

Dar nu o voi face, am promis să fiu sincer şi, oricît aş suferi în amorul meu propriu, voi fi sincer...

Deci, după sfîrşitul petrecerii şi după ce hanul se închise, ne întoarceam spre vapor intonînd un cîntec marinăresc învăţat de la noii noştri prieteni :

„Să treacă lăsaţi-i cînd vin,
Că sînt pui de matelot
Ei şi alţii cot la cot
Din ţinutul angevin ;
Plată — cîţuşi de puţin,
Dar în schimb vor sparge tot
Ei da ! Ei da !

Asta-i scaun, nu e tron,
Ba pardon, ba pardon,
Nu e scaun, nu e tron
Ei da ! ei da !
Gologanii, Madelon,
Ţi-i vom da
Cînd vom avea.“

Deodată, în momentul cînd trebuia să pun piciorul pe pasarelă, demonul copilăresc al vanităţii mă trase viclean de mînecă şi-mi sugeră cel mai josnic dintre planuri.

„Iată despre ce este vorba“, spusei încetişor lui Léonce şi unor artilerişti din garda rămasă în urmă cu mine. Erau cei doi credincioşi ai mei, intimii, protejaţii mei, cei din bandă cărora le dădeam partea cea mai mare din cîrnaţii de Arles şi din pasta de anşoa. „Iată, sînt nebun după mititica aceea“. Şi le încredinţai sub pecetea tainei, aşa ca între bărbaţi, preţioasele informaţii pe care Leandru le obţinuse de la Hero [1] despre acea fereastră, ultima luminată, la primul etaj, chiar deasupra ramurii de ilex care decora uşa hanului.

— Ei drăcie, domnule ofiţer, dar este o adevărată întîlnire pe care v-a dat-o ! îmi ziseră artileriştii mei, ai căror ochi străluceau de plăcere şi invidie. Şi luîndu-mă de braţ urmară : Să mergem fără zăbavă drept la ţintă. Vă vom face din trupurile noastre o scară.

Léonce, care cunoştea bine nevinovăţia micului său văr, s-a înspăimîntat de aventură şi făcu totul ca să mă las păgubaş. Eu însumi, pe măsură ce mă apropiam, prevedeam mii de primejdii şi mi-era frică. Dacă unchiul

[1] Aluzie la celebrul cuplu de îndrăgostiţi din Grecia antică, Leandru şi Hero, personaje ale poemului lui Muşeu (sec. VI). Cînd Hero aprindea o lumină pe un turn, Leandru trecea înot Helespontul ca să vină să o vadă. Într-o noapte, semnalul fu stins de vînt şi Leandru se înecă, iar Hero, de durere, se aruncă şi ea în mare.

ei ne surprindea, nu voi cîntări în mîinile păroase ale ciclopului mai mult ca o pietricică albă într-o praştie ! Dar ceea ce mă înfricoşa în alt fel decît unchiul micuţei (mititica era cu un cap mai înaltă ca mine, drăguţa de ea) era ideea de a mă găsi singur cu ea între patru ochi. Ce să-i spun ? Cum să mă port ? Ce-ar mai fi rîs artileriştii de mine, ei care mă credeau un Lovelace [1] precoce, dacă mi-ar fi ghicit neprihănirea şi frazele tîmpite pe care le pregăteam în capul meu în timp ce mergeam într-acolo.

— Unde vă duceţi, domnule ofiţer ?... Am ajuns ! îmi şopti deodată unul din tovarăşii mei.

Eram atît de preocupat de personajul pe care-l întruchipam şi străduţa asta era atît de întunecoasă, că trecusem prin faţa hanului fără să-l văd. Cu toate acestea, o lumină ardea la etaj. Micuţa mă aştepta. „Dracu' s-o ia !" gîndeam în sinea mea, blestemîndu-mi norocul, dar la vîrsta pe care o aveam atunci vanitatea creează eroi.

— Lasă-mă-n pace ! spusei încet lui Léonce, care se agăţa desperat de „highlanderul" meu, cum îi spuneam fularului.

Şi cel mai voinic dintre cei doi artilerişti proptindu-şi capul de perete, iar celălalt suindu-se călare pe spatele lui, mă urcai dintr-o sforţare pe această scară vie, scuturînd în trecere enorma ramură de ilex, plină de praf şi de spini. Odată ajuns, mă oprii o clipă să-mi trag sufletul şi să las să se liniştească biata mea inimă care bătea să-mi spargă pieptul. Nimic nu se mişca în casa a cărei faţadă se-nălţa neagră şi duşmănoasă, în contrast cu pătratul tăcut de lumină, neclintit deasupra capului meu. Mă gîndeam neliniştit : „Aceasta o fi în adevăr camera ei ?" Dar nu puteam să fiu sigur, căci numai mîinile mele atingeau pervazul dinafară al ferestrei,

[1] **Lovelace — personaj asemănător cu Don Juan, din romanul *Clarisse Harlowe*, de scriitorul englez Richardson (1689—1761).**

prea îngust să servească de sprijin. Mi se părea totuși că o umbră trecea din cînd în cînd pe la geam, că cineva respira aproape, foarte aproape de mine. Dacă era micuța, de ce nu deschidea ? Și dacă n-a auzit nimic, cum să-i semnalez prezența mea fără să audă în același timp și unchiul ?... Țineți seama că eram departe de a mă simți bine în vîrful acestei piramide umane care se clătina, se mișca sub picioarele mele ca o geamandură pe o mare furtunoasă.

Ah, ai nevoie de mușchi la mîini și picioare și de mult curaj pentru a deveni un bun erou de roman ! De două, trei ori am tușit la început încet, apoi mai tare. Nici un răspuns. „Ești acolo, scumpa mea copilă ?“ Tot nimic. Atunci, într-un elan suprem, cu riscul de a răsturna toată schela mea vie, mi-am desprins una din mîini și am reușit să zgîrii ușor geamul. De data aceasta cremona scîrțîi și fereastra se deschise.

— Sînt eu, nu-ți fie teamă, murmurai, încercînd acum, cînd mîinile mele aveau de ce să se țină, să mă cațăr pînă-n cameră, pînă la copila căreia nu-i era teamă — ah ! — deloc.

— Atenție, strigă Léonce, singurul dintre noi care vedea ce se petrece. În același timp m-am trezit înhățat, ridicat cu putere de păr, și unchiul iubitei mele, după ce-mi trînti o palmă formidabilă, mă lăsă să cad peste scara mea de artileriști care se prăbuși desfăcîndu-se în două.

Există, pare-se, o providență a tinerilor. Zece minute mai tîrziu, mă strecurai cu vărul meu în salonul „Bonnardelle-i“, puțin cam tăbăcit, dar fără să-mi fi rupt nici un os, și dacă am adormit cu greu în acea noapte a fost la gîndul că iubita mea, ca să-și bată joc de mine, mi-a dat întîlnire în camera unchiului ei. Am găsit că gluma a fost de prost gust.

Al treilea episod.

Una din doamne se numea Doamna Brouillard, nume tipic lionez. Pe cealaltă, care probabil n-avea un nume atît de pitoresc, am uitat cum o chema. Îi vom spune, dacă vreţi, prietena D-nei Brouillard, căci aceste două doamne călătoreau împreună şi nu se despărţeau decît rareori.

Dar de care doamne este vorba ?

De cele două călătoare de pe „Bonnardelle", pe care le-am părăsit mai întîi pentru soldaţii mei de la prova, dar la care m-am înapoiat în urma nereuşitei mele pe seama căreia artileriştii trebuie că se distrau pe puntea din faţă...

Cu accentul ei lionez, tărăgănat şi moale, cu ochii languroşi, cu înfăţişarea ei romantică ca o ilustraţie dintr-o carte de demult, doamna Brouillard s-ar fi potrivit desigur mai bine cu mine decît amica ei, cumătră veselă, simpatică şi vioaie, cu limba lungă şi nasul mic. Dar asta nu se comandă. Imediat ce s-a aflat în sală că eram elevi ai Şcolii de marină, în ajun de a deveni aspiranţi, ceea ce faţă de aceste doamne preţuia aproape cît o pereche de mustăţi, D-na Brouillard îl găsi încîntător pe Léonce, de un farmec sumbru şi fatal, în timp ce purtările mele de comandant şi încercat lup de mare plăcură mai mult prietenei sale.

Cum timpul era tot frumos, cu cerul de un albastru minunat care se oglindea în fluviul mereu limpede, doamnele, în afară de orele foarte călduroase, îşi petreceau ziua pe o bancă dinspre pupa, ocupate cu cîte un lucru de mînă şi privind malurile Ronului care se depănau încet-încet la picioarele lor ca şi ghemele de mătase de diverse culori. Tot la picioarele lor, vărul meu şi cu mine, întinşi pe o pătură, luînd poze de trubaduri,

căutam să ne purtăm cu ele ca niște adevărați cavaleri medievali.

Din nefericire, vărul meu — cred că am mai spus-o — nu avea deloc darul elocinței. D-na Brouillard se plîngea, dar eu explicam starea lui foarte bine, născocind un roman extraordinar pe care-l șopteam la urechea aces-

tor doamne, în timp ce Léonce, visător, se sprijinea de bastingaj. Era vorba — am rîs atîta de atunci pe seama acestei istorii, de cîte ori mi-o amintesc — era vorba de fiica unui armean bogat din Pera, care, pe punctul de a se căsători cu un pașă ilustru, favorit al sultanului, general șef al cavaleriei ușoare, s-a îndrăgostit de frumosul meu văr, văzîndu-l într-o seară valsînd la ambasada Franței. Schimb de priviri, selam alekumuri, scrisori înflăcărate — au fost și scrisori din nenorocire — și iată că într-o dimineață, tocmai în ziua cînd trebuia s-o răpească, sărmana Namuna a fost găsită cu capul tăiat în patul ei, iar hangerul logodnicului, un kadjiar cu mîner de aur și rubine, rămăsese plin de sînge alături de ea. În urma acestei drame, Léonce, disperat, s-a aruncat de două ori în Bosfor, de unde l-am scos cu mare greutate, și de atunci, rugat de părinții săi și de căpitanul vasului, directorul școlii noastre, să-l plimb și să-l distrez, căutam să-mi îndeplinesc misiunea cît se poate mai bine. Dar nimic nu-l putea smulge din amintirile sale. Nenorocitul umbla prin viață cu un hanger în inimă.

— Dacă vreți să scoateți de la el cîteva cuvinte, scumpă doamnă — și mă întorsei către micuța doamnă Brouillard — nu aveți decît să-i luați mîinile în ale dumneavoastră și să-i spuneți : „Să vorbim puțin de Namuna". Atunci o să vedeți ce poate mutul nostru.

Foarte săritoare și foarte naivă, lioneza, imediat după ce-mi sfîrșisem povestirea, se apropie de Léonce care stătea neclintit pe locul său, cu profilul nemișcat și visător. „Să vorbim puțin de Namuna, vrei ?" îl întrebă ea cu o voce emoționată. Cum nu avusesem timp să-l previn și cum auzea pentru prima oară acest nume de Namuna, vărul meu nu știu ce să răspundă. Dar nu degeaba era din Sud și obișnuit de la începutul călătoriei cu născocirile mele ; fără să arate cea mai mică mirare, se depărtă clătinînd dureros din cap. Doamna Brouillard reveni

spre noi cu un suspin adînc : „Sărmanul băiat ! Hangerul i s-a urcat în gît, îl înăbuşă şi-l împiedică să vorbească".

M-am întrebat deseori de atunci încoace ce erau de fapt cele două lioneze, care se pretindeau amîndouă măritate cu mari negustori de mătase din piaţa Terreaux. Gîndindu-mă bine, romanul lui Léonce şi al Namunei nu era mai de necrezut decît povestea lor.

Nimeni nu-şi poate închipui ca două doamne din societatea lioneză, societate atît de bogată şi cu ifose, să călătorească claie peste grămadă cu coletele pe un vapor de remorcare. Şi dacă aţi fi văzut rochiile simple şi cam pricăjite ale acestor mari doamne, mantalele de ploaie subţiri ca foaia de ţigară, pe care le îmbrăcau cînd bătea tare mistralul şi jalnicul coş în care-şi ţineau proviziile de drum şi pe care-l mai umpleau sărăcăcios seara la fiecare escală.

Toate aceste amănunte ale ţinutei, ale fizionomiei lor mă izbesc acum, după multă vreme ; le regăsesc foarte clar în memoria mea împreună cu altele încă şi mai semnificative. De pildă, felul lor de a vorbi caraghios şi necioplit : nu rîdeau niciodată fără să-şi pună mîna la gură. Cînd stăteam la taifas, doamna Brouillard repeta în fiecare clipă : „Nu te contrazic", iar cealaltă, cînd bucătarul — ah, dezgustătorul personaj — ne servea dimineaţa cafeaua cu lapte, nu uita niciodată să-şi bage în buzunar restul de zahăr, pretinzînd că nimic nu era mai bun pentru crampe, ca nişte picături de calmant pe zahăr. De ce toate aceste lucruri, de care-mi amintesc atît de bine acum, îmi scăpau atunci ? Cum — deşi atît de mincinos — rămîneam în asemenea măsură neştiutor şi credul ? Fără îndoială, pentru că personajul meu, absorbindu-mă în întregime, nimicea în mine simţul de observaţie, sau pentru că minciuna mea, cum am spus-o mai înainte, copilărească şi vanitoasă, nu ascundea nici cel mai mic scop mîrşav. Dinspre partea femeilor, nici o altă maşinaţie, decît dorinţa destul de firească a două

cumetre pe jumătate meseriaşe, pe jumătate burgheze, de a-şi petrece cîteva zile pe contul a doi cadeţi în permisie şi cu mulţi bani în buzunar.

Numai astfel îmi explic reciproca noastră credulitate.

În afară de lioneze se mai afla pe punte englezul — cel pe care-l poreclisem „Englezul“ — aşezat pe o bancă în faţa lor, cu cei trei copii ai lui, cărora le vorbea despre ţinuturile pe care le străbăteam, despre istoria lor şi a ruinelor feudale rămase în picioare pe malul fluviului albastru. Mai erau şi cei doi băieţi din Montpellier, dispreţuiţi de mine şi de soldaţii mei de la prova, care nu mai părăseau puntea din spate, mergînd timizi de la o bancă la alta fără a fi primiţi cu mare plăcere în nici o parte. Doamnele îi priveau ca pe nişte puşti care, chiar dacă erau de vîrsta noastră, nu veneau de la Varna, iar cei din faţa noastră îi găseau prost crescuţi şi-i învinuiau că s-au împrietenit cu cine nu trebuie. Noi eram „cine nu trebuie“ şi Englezul ne-o dovedise cu prisosinţă încă din prima zi, întorcîndu-ne spatele, în timp ce Léonce şi cu mine spuneam amabilităţi lionezelor noastre. Jignirea era atît de evidentă, toţi patru stînd cu spatele la noi, înşiruiţi cu neobrăzare pe banca din faţă ca să ne insulte, încît am spus ce gîndeam cu glas tare, ameninţînd să mă scol pentru a tăia urechile unor anumiţi „Englishmen“ mojici care, ah ! dar ce mai...

Buna doamnă Brouillard, foarte emoţionată, mi-a luat braţul între mănuşile sale cenuşii : „Lasă !... nu merită osteneală“... Prietena sa, din contră, mai războinică, mă îndemna, îmi dădea dreptate : „Sînt nişte aspiranţi, dragă, gîndeşte-te ! Este vorba de onoarea marinei franceze“...

Şi, pe legea mea, cred că într-adevăr, pentru a apăra cinstea acestei marine, căreia din păcate nu-i aparţineam decît în imaginaţie, eram gata să mă expun să mi se rupă oasele sau să fiu aruncat peste bord.

Din fericire, în timp ce mă sculam să mă îndrept spre ei, banca din faţă se goli deodată. Englezul şi băieţii lui pieriseră. „Oh, ce zgripţuroi !“, murmură cel mai mic dintre băieţii din Montpellier, iar cel mare mă privi cu nesfîrşită admiraţie. Léonce ridică şi el capul şi-şi încleştă pumnii : „Au făcut bine că au şters-o englezii !“ zise el cutremurat de furie. „Gîndeşte-te la Namuna“, îi spuse încetişor doamna Brouillard pentru a-l potoli. Mezinul din Montpellier interveni cu accentul său caraghios, clipind des din ochii încercănaţi, de spîn :

— Ştiţi că nu sînt englezi... Tatăl este din Saint-Quentin... ceilalţi, cam de prin toate părţile, căci nu sînt fiii lui, ci elevi cu care călătoreşte în timpul vacanţei. Se pare că este profesor la Paris, profesor de nu ştiu ce.

— Oricum, nu-i o purtare frumoasă, spusei reluîndu-mi locul la picioarele doamnei Brouillard şi ale prietenei sale, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Trebuie să recunoaşteţi că nu profitam cu obrăznicie de victoria mea.

Din acest moment, viaţa pe bord deveni într-adevăr de nesuferit pentru elevii din Varna. Condamnaţi să fie întotdeauna la pupa vasului „Bonnardelle“, ei se găseau în contact permanent cu englezii — îi numesc tot aşa neştiind cum îi chema, ceea ce de fapt nici n-am aflat.

Ne întîlneam pe punte şi în sală. Dimineaţa, dacă vîntul era rece, ne găseam împreună, ca să ne încălzim, în jurul cazanului. Pe treptele înguste ale scării, umerii şi coatele se izbeau, privirile se încrucişau dure şi ascuţite, ca nişte săbii pe cîmpul de luptă. Nu aveai linişte decît noaptea la opririle navei, englezii petrecîndu-şi în general orele de somn pe uscat, la un han. Dar de la cinci dimineaţa năvăleau în salon fără pic de milă pentru sărmanele femei care dormeau la adăpostul unei mari perdele albastre.

Înţelegeam înfruntările care se-ncheiau cu o săpuneală bună sau cu nişte pumni în momente de furie. Dar

să trăiești zi și noapte pîndit cu ură, să te gîndești la nesfîrșitele răzbunări, mai ales cînd ești atît de tînăr, cînd ai o fire deschisă, nu porți pică nimănui și arzi de dorința de a place, obișnuită la copiii Sudului, era un adevărat chin pe care-l suportam foarte greu.

— Vedeți, doamnele mele (sîntem în sală cu toții pentru a ne termina cafeaua cu lapte cu care le tratam în fiecare dimineață pe lionezele noastre), dacă nu era bucuria de a călători cu dumneavoastră, aș fi făcut totul să părăsesc rabla lui taica Reboul pentru a sări în tren la prima oprire.

— Dar credeam că pentru domnul Léonce... murmură prietena doamnei Brouillard, arătîndu-mi pe vărul meu cu vîrful cuțitului plin de unt...

În adevăr, uitasem că am luat vaporul pe Ron pentru a deruta poliția sultanului care-l căuta pe Léonce pe calea ferată P.L.M. Dar ce dracu' ! Nu numai cu trenul puteai ajunge la Lyon. N-aveai decît să închiriezi o trăsură și să călătorești cîteva ore pe zi...

— Toți patru atunci, zise doamna Brouillard, bătînd din palme, ah, ar fi minunat ! Ne-am opri în drum... o priveliște frumoasă... un han bun....

— Da, dar ar fi foarte costisitor, interveni prietena mea care era ceva mai chibzuită. Ar fi de hrănit omul și calul...

— Da, dar n-am nevoie de vizitiu.

— Atunci cine va conduce ? întrebară ele întorcîndu-se spre mine.

— Eu !

— Știi să conduci ?

— N-am făcut decît asta toată viața.

Oricît de obișnuit era cu basmele scornite de imaginația mea, Léonce mă privi uluit. Nu ne despărțisem, ca să zic așa, din copilărie, și niciodată nu mă văzuse cu vreun bici sau cu hamuri în mînă. Dar de ! cînd ești din Sud...

În acest moment căpitanul se arătă în uşa salonului şi, fără măcar să pună un deget la şapca lui oribilă din piele de iepure, rosti :

— Dacă aveţi de făcut cumpărături, pisicuţele mele, vă previn că ne vom opri la Tournon o oră sau două ca să luăm cărbuni.

Acestea zise, ieşi aruncîndu-mi peste umăr : „Am onoarea, domnule ofiţer"...

Era obiceiul lui, de la povestea cu agentul comunal, să mă salute în felul acesta. Voia să-şi bată joc de mine ? Cunoştea oare născocirea mea cu şcoala din Varna ? Nu îndrăzneam să-l întreb, dar de fiecare dată cînd spunea „Bună ziua, domnule ofiţer !", „Cum vă simţiţi, domnule ofiţer ?"... mă întorcea pe dos. Doamnele se plîngeau şi ele de familiaritatea sa, în special blînda doamnă Brouillard, atît de timidă, atît de fină, pe care un cuvînt grosolan o făcea să roşească pînă la gît, acel gît atît de alb şi de plinuţ ca pîntecele unei prepeliţe.

— Ce bădăran ! zise ea văzîndu-l că pleacă... Şi, suflet visător, adăugă : Ar fi de tot hazul dacă i-am putea juca o festă. Pentru „de tot hazul" folosise însă o vorbă din Lyon. Ce-aţi zice dacă am lua o trăsură la Tournon şi l-am lăsa baltă pe Reboul cu „Bonnardella" sa ?....

Eu strigai : „Bravo !" Iar Léonce strigă şi mai tare ca mine. Am rîs. Ne-am înflăcărat. Fiecare îşi închipuia uimirea căpitanului şi toate amănuntele acestei călătorii atît de nouă, atît de încîntătoare ; să fim noi, numai noi, fără englezi, fără băieţii din Montpellier ; cu opriri la marginea pădurilor ; mese vesele în hanuri vechi, unde se gătesc bucate de-ale ţinutului — şi cîte şi mai cîte. Frumoşii ochi de copil ai doamnelor noastre străluceau de plăcere şi de lăcomie.

Deodată se auzi clopotul vaporului. Ajungeam la haltă. Se vedea prin hublourile salonului podul suspendat care făcea legătura între Tournon şi Tain, ca la noi cel care

unește Beaucaire cu Tarascon. Numai că la Beaucaire podul este mult mai frumos, Ronul mai larg și cerul mai albastru. Sudul, ce să mai vorbim... și aici Sudul era departe.

— Ei bine, ce facem ? întrebă prietena doamnei Brouillard cu înfrigurare. Să caut o trăsură ?

Ar fi trebuit să răspund deschis : „Nu !“ Dar n-am avut curaj. Și imediat ce vaporul a ajuns la chei, grațioase și durdulii, cu coșulețele pe braț și cu băsmăluțele pe cap, lionezele noastre coborîră în oraș și luară cu ele pe Léonce sub pretextul să le ajute să aducă proviziile cumpărate. Altă gravă imprudență ! Dacă am fi rămas amîndoi la bord ne-am fi sfătuit ; în fața dezastrului portofelelor noastre, am fi înțeles nebunia, imposibilitatea acestui proiect. În schimb, iată-l pe Léonce și pe prietena doamnei Brouillard care se întorc alergînd, după nici un sfert de oră, coboară cu răsuflarea tăiată în sală, unde stăteam încă nemișcat și gînditor, țintuit locului, în timp ce cu un zgomot infernal se transborda cărbunele în buncăr. „Minunat ! Minunat !“ repeta vărul meu care-mi păru de-a dreptul nebun. Imposibil să-i mai smulg alt cuvînt. Prin lioneză am aflat c-au găsit totul, cal, trăsură, în condiții modeste, oh ! foarte modeste. Trebuia numai lăsată drept garanție, în mîinile aceluia care ni le închiria, o sumă destul de importantă. Cît ? Nu-mi amintesc, dar vă închipuiți că era departe, atît de departe de ce ne mai rămăsese în buzunar, încît trebuie să mă fi schimbat la față.

— Nu-i decît un zălog, înțelegi ? îmi spunea prietena doamnei Brouillard ca să mă liniștească, iar eu repetam după dînsa fără convingere : „Adevărat, nu-i decît un zălog“.

Ea urmă gîfîind :

— Nu în asta stă greul... Pentru noi e mai neplăcut că trebuie să ne ferim de căpitan, care-i cunoaște pe soții

noştri, şi deci ar fi bine să nu avem aerul că părăsim, toţi patru împreună, vaporul. Aşa că doamna Brouillard a rămas la proprietarul trăsurii, unde mă aşteaptă... Voi spune bătrînului Reboul că prietena mea este suferindă şi că ne vom opri pentru trei, patru zile la Tournon. Cît despre voi, drăguţilor, n-o să vă fie greu să găsiţi un pretext. Mai ales, nu părăsiţi vaporul decît în ultima clipă. Nu va pleca de aici înainte de o oră. Aveţi tot timpul să vă strîngeţi bagajele şi să plătiţi nota ; întîlnirea este la trăsură, înaintea bisericii Saint-Julien, a cărei turlă se vede de aici. Vă vom aştepta în trăsura înhămată. Veniţi repede !

Drăcoaica de lioneză ! În timp ce vorbea, desprinse pînza albastră atîrnată drept perdea despărţitoare şi băgă în ea şalurile şi basmalele, închise jerpelita sacoşă în care intrau uşor toate lucrurile celor două importante doamne din Lyon şi alergă în căutarea căpitanului, pe cheiul negru de cărbune, pe cînd eu încă mă mai întrebam ce hotărîre să iau.

Pentru început mi-am achitat contul la bucătarul vasului şi am putut constata că pe mesele de prînz şi de seară bucătăria bordului ne înghiţise aproape toţi banii. În plus, ne rămăseseră doi sau trei ludovici, ca să nu ajungem la Lyon fără un sfanţ, în cazul cînd cenzorul şcolii, care trebuia să ne aştepte, din întîmplare n-ar fi venit.

Dar acuma ce-i de făcut ? Fără îndoială că aceste doamne erau bogate. Negustorii de mătase din piaţa Terreaux sînt oameni foarte avuţi, cu toate că pînă acum am fost lăsaţi să plătim totul pe vapor, şi chiar pe uscat. Dealtfel, bogate sau nu, nu era cuviincios să ne lăsăm hrăniţi şi plimbaţi de către aceste doamne. Altă obiecţie: nu ştiam să conduc, să înham sau să desham ; la prima cotitură ne vedeam pe toţi în şanţ. Nu ! era imposibil ! Trebuia să le scriu repede, să fac să ajungă la proprietarul trăsurii o vorbă simplă, sinceră, în care să mărturisesc tot şi ceea ce eram în realitate şi cum le-am minţit.

Dar vanitatea blestemată care mă aruncase în acest impas mă împiedica să ies din el. Ruşinea mărturisirii pe care trebuia s-o fac îmi ţinea în loc condeiul. De îndată ce-ar primi scrisoarea mea, ele s-ar întoarce cu siguranţă, şi cum să ne înfăţişăm în faţa lor ?

Momentul se apropia şi ultimul coş cu cărbuni fusese dus de pe chei pe vapor... Ah ! Nu voi uita podul melancolic care se oglindea şi tremura în apa cenuşie, macaraua sinistră, ridicată pe taluz ca o spînzurătoare şi turla bisericii Saint-Julien la poalele unei stînci negre. Întregul peisaj evocă în străfundul memoriei mele acele minute de spaimă şi de nesiguranţă, cînd, aplecat peste balustrada vaporului, ţineam între degetele mele febrile jalnica scrisoare pe care, dacă mă decisesem, în fine, s-o scriu, nu puteam să mă decid s-o trimit.

— Haide, Léonce, trebuie să luăm o hotărîre, zisei vărului meu care-mi ceruse să mai citesc o dată scrisoarea.

— Ai dreptate, trebuie să luăm o hotărîre. Şi, privindu-mă cu bizarul său surîs în colţul gurii, mă preveni : În cinci minute va fi prea tîrziu, n-ar mai avea timp să se întoarcă.

— E adevărat, oricum n-ar mai putea să se îmbarce.

Făcui semn unui om din port şi-i dădui scrisoarea peste bastingaj, indicîndu-i adresa celui care închiria trăsuri în faţa bisericii Saint-Julien.

Dong ! dong ! dong ! Era clopotul care anunţa plecarea.

Repede ! repede ! Grăbeşte-te ! Omul strigă :

— Am de adus un răspuns ?

Dar ţărmul era departe, coşul vaporului se apleca pentru a putea trece sub pod şi omul nu văzu decît gesturile noastre desperate, într-un vîrtej de fum negru.

La început a fost o mare uşurare pentru mîndria mea, cu o mică remuşcare în suflet. În definitiv, aceste doamne

aveau bani, vor putea călători cu o trăsură pînă la Lyon sau vor lua vaporul pe Ron, după trei, patru zile, dacă era adevărat că nervii lor nu suportau drumul cu trenul. Cel puţin scăpam de umilitoarea explicaţie ce trebuia s-o avem cu ele. Fericit la această idee, restul zilei îmi păru un vis frumos. Spre seară, cum „Bonnardelle" amarà la chei, nu ştiu în ce ţinut, căpitanul, trecînd pe lîngă noi pe punte, ne spuse ceva despre sărmana doamnă Brouillard care a rămas bolnavă la Tournon şi aflarăm de la el că nobilele noastre doamne erau soţiile a doi şefi de atelier, doi ţesători, prieteni de-ai lui. Neveste de maiştri. Atunci cum se vor descurca bietele de ele ? Era îngrozitor ceea ce făcusem. Încercam să trişez cu conştiinţa mea : „A fost o nenorocire. Credeam că scrisoarea va ajunge la timp". Dar conştiinţa îmi răspundea : „Minţi" — şi încă pe un ton fără replică, aşa că nu mai aveam nimic de zis. Mustrări teribile de cuget mă urmăriră toată noaptea : pe colţul canapelei unde dormeau lionezele, vedeam în închipuire sacoşa lor ponosită, amărîtul coşuleţ de provizii. Doamna Brouillard mă întrista cel mai mult ; ea, atît de melancolică şi de duioasă, cu ochii mîhniţi, care păreau să-mi spună : „Ah ! e rău, e foarte rău !"

Dis-de-dimineaţă m-am sculat neputînd să dorm şi am urcat pe punte, lăsînd pe Léonce cufundat într-un somn adînc pe care nu-l tulbura nici o remuşcare. Sus, aerul era rece, cerul şi apa vătuite, astupate parcă de cîlţii ceţurilor albe. Pe puntea din faţă soldaţii culcaţi grămadă, cu pantalonii roşii ieşindu-le de sub pături, dădeau impresia unui colţ dintr-un cîmp de bătălie. Oameni din echipaj alergau, ferindu-se să calce pe coşurile întinse pe jos, ca să ajungă la prova, să poată suna clopotul, îndată ce ceasul din cabină va arăta ora cinci. Deodată, o căruţă trasă de un căluţ ieşi dintr-o uliţă şi se opri în faţa vaporului. Două femei învelite în şaluri

coborîră şi plătiră repede ţăranului în cămaşă care mîna.

— Ehei ! uite-o pe doamna Brouillard, strigă vocea răguşită a lui taica Reboul. Abia avui timp să fug în faţă şi să mă ghemuiesc sub pătura mea în mijlocul grămezii de soldaţi, în timp ce lionezele coborau în sală, fără să răspundă binefelor căpitanului. O clipă după aceea, Léonce, cu faţa răvăşiţă, în acelaşi timp sinistră şi caraghioasă, veni lîngă mine şi-mi povesti furia cu care prietena doamnei Brouillard îl trezise din somn şi-l aruncase de pe bancheta pe care sta întins : sărmanele femei, supărarea lor era lesne de înţeles. Nu mai spun că pentru a ajunge vaporul făcuseră 12 leghe, noaptea, pe drumuri desfundate în căruţa unui măcelar ; şi proprietarul trăsurii pe care a trebuit să-l despăgubească, şi o mulţime de alte lucruri pe care nu le puteau spune... Ah ! îşi vor aduce mult timp aminte de elevii şcolii de marină !

— Şi doamna Brouillard era tot aşa de mînioasă ? întrebai încet pe Léonce, în timp ce clopotul anunţa plecarea şi soldaţii începuseră să se trezească în jurul nostru.

— Nu, nu atît de răutăcioasă. A spus numai că niciodată, niciodată nu vom mai vorbi de Namuna !

V

Nu vi se pare că în acest drum de la Beaucaire la Lyon, care n-a durat, desigur, mai mult de cinci zile, zilele au dimensiunile unei călătorii de cursă lungă ? Aceasta se datorează, cred, mai puţin monotoniei peisajului, cît felului de a fi al celor două personaje principale, totdeauna aceleaşi, neschimbîndu-se cu nimic în contact cu oamenii sau cu evenimentele. Priveliştile se deosebeau aproape cu fiecare învîrtitură a roţilor. Cred că

v-am spus că rîul, pe măsură ce urcam, trecea de la albastru închis la albastru deschis, apoi la nuanţe de platină şi oţel, care făceau ca Ronul din Beaucaire să fie cu totul altul decît Ronul din Lyon. Aceeaşi variaţie şi pe maluri. Căsuţelor roşii din Sud, le urmau fermele vesele, burgunde, iar verdelui pastelat al Proveţei, al marilor păşuni din Ardèche şi Isère, îi lua locul verdele umed şi gras al Lyonului. Ceea ce nu se schimba eram noi, cei doi băieţi lăudăroşi şi incorijibili, cărora nici o lecţie nu le servea. Să-i fi văzut după ridicola lor păţanie cu doamna Brouillard şi prietena sa, instalaţi din nou la prova, povestind, în faţa bravilor soldaţi întorşi din Crimeea, continuarea aventurilor lor extraordinare din Orient, aventuri pe uscat şi pe mare, războinice şi mişcătoare, însoţite de gesturi, de ţopăieli, de imitaţia unor strigăte de fiare şi unor sunete de instrumente muzicale.

Spre liniştea noastră, cei doi artilerişti, martori ai accidentului meu, părăsiseră bordul la una din ultimele escale, fără a scăpa probabil nici un cuvînt despre ceea ce păţisem, căci nu observam umbră de ironie în privirile naive şi bune care mă-ncurajau. Ce le-oi fi putut povesti acestor băieţi cumsecade ? Cu ce fel de fapte de vitejie şi minuni de îndemînare şi curaj voi fi îndrăznit să mă laud în faţa acestor oameni care, toţi, priviseră moartea în faţă, iar unii chiar fără a clipi din ochi ? Mi-ar fi greu s-o spun. Am scris atîtea romane de atunci, de cînd improvizam toate întîmplările din această călătorie ! Totuşi, anumite amănunte îmi străfulgeră în minte, venite nu ştiu de unde, mă izbesc şi fac să renască, în depărtarea amintirilor mele, un nume, o figură pe care o credeam uitată, pierdută. Astfel, acest nume de Josse, care vă aminteşte de giuvaergiul lui Molière, mie îmi aduce în memorie sărmana faţă pămîntie, suferindă, răsuflarea arsă de alcool a unui soldat, un vînător din Vincennes, scund şi îndesat, cu o mînă amputată. În acelaşi timp, acest nume îmi evocă un amurg neguros.

Abia acostase „Bonnardelle", că un țipăt s-a auzit pe tot bordul, repetat și strigat de o sută de ori : „Josse a căzut în apă !" „Josse a căzut în apă !" Nefericitul, beat ca întotdeauna, alunecase fără îndoială, vrînd să treacă pasarela. Și mă văd cum alergam pe punte făcînd gestul de a-mi scoate surtucul, aud soldații murmurînd în jurul meu : „Ofițerul, lăsați-l pe ofițer !" Căci le povestisem isprăvile mele de înotător, cum am străbătut Bosforul, făcînd pluta, și cîți oameni salvasem ! Ce mare lucru pentru mine să-l scot din apă pe vrednicul Josse, vă întreb ? Un fleac, nu-i așa ? Asta mă întrebam și eu privind apa repede și adîncă a fluviului, în timp ce mă gîndeam cu spaimă : „Ce te faci, nenorocitule ? Nu știi să înoți. Totuși trebuie să încerci, sau îți pierzi onoarea în fața tuturor acestor oameni... Înainte ! Hai !"

Și sînt sigur că, ajutat de mîndrie, de toată lumea care mă privea, de speranța că se va găsi cineva să mă scoată din încurcătură... ei bine, da, cred că aș fi făcut nebunia să sar în Ron, cînd deodată cineva în spatele meu strigă : „L-a prins, îl ține, salvat ! Bravo ! Salvat !" Și observai departe, pe chei, pe Josse pe care apoi l-au adus pe bord ud și tremurînd ; după el, înconjurat de oameni — salvatorul său care rîdea, se scutura de apă, foarte firesc, în mijlocul aclamațiilor. Acest salvator, acest erou, ghiciți cine era ?... Omul din Saint-Quentin, englezul meu !

Ca după fiecare pedeapsă, ca după fiecare palmă formidabilă pe care soarta mi-o dădea ca să mă vindece de trufie, și de data aceasta a trebuit să rămîn plouat și să-mi țin gura o bucată de vreme ; dar fiți fără grijă, nu prea multă. Credeți-mă, s-au mai auzit destule aventuri mincinoase pe puntea din față, povestite cu gesturi și vorbe mari de către elevul din Varna, și cei doi băieți din Montpellier au mai exclamat deseori cu entuziasm : „Oh, ce zgripțuroi !"

Numai că de la salvarea lui Josse tot acest sfîrşit de călătorie se-ncurcă, se-nceţoşează ca şi cum, apropiindu-ne de Lyon, oraşul cu două rîuri, totdeauna neguros şi ploios, o mare perdea de nori ar fi învăluit „Bonnardelle" şi tot ce se petrecea pe bordul său. Îmi amintesc totuşi că, ajungînd aproape de Mulatière — astfel se numeşte punctul precis unde Sâone se varsă în Ron, puţin mai jos de Lyon — cum începusem să mă las dus de una din improvizaţiile mele cele mai ameţitoare, luînd ca martor pe Léonce în ce priveşte adevărul întîmplărilor povestite, deodată englezul, pe care nu-l observasem şi care mă asculta de o bucată de vreme, îmi zise surîzînd :

— E adevărat, tinere ? ai ieşit de la şcoala din Varna ?

M-am întors spre el cu ochii scînteietori şi, bătăios ca un cocoş tînăr, i-am răspuns :

— De la şcoala din Varna, da, domnule, exact !

— Şi vărul tău de asemenea, presupun ?

— Da, domnule, şi vărul meu.

— Atunci de ce are scris pe toţi nasturii uniformei „Liceul din Nîmes ?"

Şi împungînd cu degetul pieptul lui Léonce, care sta locului năucit, arăta tuturor dovada minciunii, în timp ce întreaga punte din faţă răsună de un imens hohot de rîs. Cît despre mine, nu găsesc cuvinte să-mi exprim indignarea, furia oarbă împotriva englezului, a lui Léonce, a soldaţilor mei... În acest moment, din fericire, cineva zise : „Am ajuns la Lyon" — şi nimeni nu se mai ocupă decît de pregătirile de debarcare.

Aşa se-ncheie ultimul episod al călătoriei mele. Să nu mă întrebaţi ce au devenit doamna Brouillard şi prietena ei, băieţii din Montpellier atît de dolofani, nici toate umbrele chinezeşti pe care le-am evocat ca într-un vis de altădată, atît de trecător şi de îndepărtat.

Repet, acesta nu este un roman.

Cînd vreo verigă sau un deznodămînt lipsesc din istorisirea mea, n-am dreptul să le invent. Iată de ce, nemaiaducîndu-mi aminte nimic de sosirea mea, după mustrarea englezului, o las să dispară în ceţurile apelor repezi ale Ronului şi ale Sâonei care se varsă în aceeaşi albie. Trebuie numai să aflaţi că, înainte de a părăsi vaporul, nu ştiu ce întîmplare îmi dezvălui numele inamicului meu, englezul din Saint-Quentin. Se chema... şi sub acest nume prea cunoscut pentru ca să-l scriu aici, am citit înspăimîntat : „Căpitan de fregată, conferenţiar la Politehnică". Căpitan de fregată ! Şi în faţa lui elevul din Varna povestea şi maimuţărea toate aventurile sale pe mare !

Epilog

Spre sfîrşitul secolului XVIII, buna doamnă de Genlis, institutoarea sau guvernanta copiilor casei de Orléans, dacă ar fi avut la dispoziţia sa amintirile pe care le-am povestit, ar fi scris desigur o carte de morală şi educaţie „ad usum Delphini“ [1], cu acest titlu : *Alphonse şi Léonce* sau *Victimele imaginaţiei.* Este în adevăr ceea ce m-a caracterizat în tot timpul călătoriei noastre şi ceea ce am rămas tot restul vieţii.

După vreo 14 sau 15 ani, amîndoi în puterea vîrstei, discutam despre această călătorie pe Ron cu „Bonnardelle“. Léonce venise să mă vadă la Champrosay în 1869, în casa lui Eugène Delacroix [2], pe care o locuiam cu soţia mea şi cu primul meu copil [3], autorul „Morticolelor“, pe atunci foarte mic, blond, îmbrăcat în alb de sus pînă jos. Vorbeam despre călătorie, ne aminteam detaliile, deziluziile drumului şi toate planurile pe care le făurisem, înainte de îmbarcare, visele şi ambiţiile noastre nutrite în micuţa curte a farmaciei, în timp ce clopoţelul de la intrare suna în fiecare clipă, urmat de strigătul : „La prăvălie ! A venit cineva !“

Léonce zise deodată grav :

— Ah ! cît ne-am schimbat de atunci !

— Crezi ? îi răspunsei rîzînd. Făceam din contră reflecţia că am rămas aceiaşi. Eu am continuat ceea ce începusem pe „Bonnardelle“, să imaginez poveşti ca să fac să rîdă un cerc de oameni cumsecade sau ca să le mişc sufletul, şi tu, tu ai continuat să mimezi, să joci personaje, să-ţi pui diverse măşti de crimă şi de pasiune.

---

[1] „Pentru Delfin“ — în lb. lat. (Delfin — titlul moştenitorului prezumtiv al tronului Franţei.)

[2] Eugène Delacroix — pictor francez (1798—1863).

[3] Léon Daudet — scriitor francez, fiul lui Alphonse Daudet (1867—1942).

— Da, dar, ca şi pe „Bonnardelle", mi-e teamă că am păstrat totdeauna nasturii uniformei de licean !

Trebuie să vă spun că Léonce şi-a făcut din teatru o profesie şi juca fără mare succes, fiind nevoit, ca toţi cei care n-au absolvit Conservatorul, să debuteze pe scene mici, în roluri de mîna a doua, la periferia Parisului.

La acea dată, 1868—69, juca la Teatrul Montparnasse din strada Gaité, cu un artist foarte frumos, care între timp a ajuns celebru, dar pe atunci era complet necunoscut, M.S. Nu ştiu cît cîştiga M.S., dar îmi amintesc că sărmanul meu văr avea 40 de franci pe lună, plătiţi şi aceştia foarte neregulat, căci într-o zi, întrebîndu-l dacă nu spera să i se mărească leafa, spuse : „Ce să mai vorbim, aveam 40 de franci şi acum îmi plătesc doar 20". Apoi surîse cu zîmbetul său amar din colţul gurii, care mă impresionase totdeauna.

Cîteva luni mai tîrziu, veni războiul şi pot să vă dau chiar un amănunt despre declaraţia de război. În atelierul lui Delacroix, unde era camera mea de lucru, se aflau diverse schiţe ale pictorului şi o mare pînză decorativă de Riesener, rudă a lui Delacroix. Desenul pentru o frescă care trebuia să împodobească o boltă a Primăriei reprezenta Victoria, o Victorie luîndu-şi zborul din văluri luminoase şi sunînd triumfal din trîmbiţă. În dimineaţa aceea de iulie 1870, într-o şedinţă memorabilă la Cameră, Dl. Grammont anunţa începerea războiului şi, coincidenţă curioasă, marele tablou, cam la aceeaşi oră, fără să se ştie cum, căzu pe podea cu un zgomot asurzitor.

Cîteva zile mai tîrziu, am primit o frumoasă scrisoare de la Léonce :

«M-am săturat să joc roluri. Voi intra în viaţa serioasă. Pînă acum n-am făcut gesturi decît în numele altuia. Voi acţiona pe cont propriu. M-am înrolat în batalionul de vînători din Vincennes pe care-i iubeam atît de mult pe „Bonnardelle".»

Atunci m-am întors şi eu la Paris şi nu am mai scris romane sau piese, am încetat să povestesc întîmplări pentru puntea din faţă şi în tot timpul războiului am făcut parte din regimentul 96 al Gărzii Naţionale, din batalioanele de marş dincolo de forturi şi care urmau să fie trimise în foc. Vai ! trebuie să spun că în rarele dăţi cînd am tras asupra prusacilor sau cînd am auzit ţiuind gloanţele şi explodînd obuzele lor, acest lucru nu s-a întîmplat niciodată în batalionul meu, care nu se mişca deloc, nu din rea voinţă, dar pentru că Trochu, guvernatorul Parisului, era un provincial, un militar de şcoală veche, care nu avea încredere în civili şi nu s-a folosit niciodată de oamenii de curaj şi de bună credinţă pe care-i avea la Paris.

Desigur, de-a lungul acestor şase luni, tot timpul cît a durat asediul şi blocada, n-am auzit vorbindu-se de Léonce, dar mă gîndeam deseori la el cînd eram de gardă şi cînd ne spuneam în avantposturi, stînd cu urechea ciulită spre orizontul acoperit de neguri şi ninsoare, de unde parcă se auzeau schimburi de focuri depărtate : „Iată, Chanzy se apropie“ ; sau, cînd vîntul sufla de la nord : „Faidherbe nu trebuie să fie prea departe“. Eu, cu gîndul la vărul meu, mi-l închipuiam apărînd pe neaşteptate în mijlocul puşcaşilor francezi ai armatei de eliberare ; dar de fiecare dată era aceeaşi deziluzie. Chanzy nu venise, Faidherbe rămăsese departe şi eu tot nu aveam nici o ştire despre scumpul meu Léonce, cînd Parisul învins îşi deschise porţile. Nu mă faceţi să vorbesc despre acele zile ; au fost prea lugubre, căci se simţea în aer ca un avertisment al dezastrelor care aveau să vină.

Am aflat în cele din urmă ce se întîmplase cu sărmanul meu prieten. Léonce dispăruse după victoria de la Bapaume ; era în armata lui Faidherbe — 18 Vînători — şi comanda, ca sergent decorat, prima linie de puşcaşi ; era un ţintaş de mîna întîi. Rănit la mîna stîngă la în-

ceputul bătăliei, el fu pansat, fără să-şi părăsească oamenii care au povestit acest lucru mai tîrziu. Apoi, lovit la braţ, nemaiputînd să se servească de puşcă, a vrut totuşi să rămînă pe cîmpul de luptă, pentru a da un exemplu soldaţilor săi. În cele din urmă, simţind că-şi va pierde cunoştinţa şi nepermiţînd nimănui să-l însoţească, cu puşca în bandulieră o luă spre ambulanţă, spunîndu-le puşcaşilor : „Curaj, copii, merge bine !“ Înainte de a pleca, mai verificase o dată înălţătoarele puştilor. Din acel moment n-a mai fost văzut şi nici nu s-a mai auzit vorbindu-se de el.

Sărmana lui mamă, văduvă, după ce mai întîi aşteptase, o bună bucată de vreme, scrise tuturor şefilor, tuturor ambulanţelor unde se mai găseau soldaţi, apoi în Germania unde credea că fiul ei era prizonier. Dar primea întotdeauna acelaşi răspuns : nici o ştire. Nefericita femeie porni atunci într-un pelerinaj al disperării. Se duse personal să-l vadă pe Faidherbe care, plin de bunăvoinţă, i-a dat pe cineva s-o însoţească pe cîmpul de luptă de la Bapaume şi de-acolo la ambulanţele militare şi civile din Saint-Quentin şi din toată regiunea. S-a întors zdrobită, descurajată. Traversă Parisul pentru a se înapoia la Nîmes, păstrînd tot timpul în suflet speranţa că Léonce îi va apare deodată în faţă, prin surprindere.

— Vezi, dragul meu, îmi zise ea, cel mai groaznic lucru este clopoţelul de la intrare. Ah ! Sună de zece sau de douăzeci de ori pe ceas, mă aduce din toate colţurile casei, face să-mi sară inima de fiecare dată şi să alerg repede, repede, la farmacie, să văd dacă printr-o minune nu este el !

Se întorsese în casa ei tristă. Cîte zile, cîte luni, cîţi ani au mai durat chinurile sărmanei fiinţe, chinul clopoţelului purtînd în el zurgălăii de aur ai speranţei, care nu poate muri în sufletul mamelor ?

M-am gîndit deseori la această moarte tragică. Desigur că Léonce fusese sfîrtecat de vreun obuz, desfigurat,

cînd revenea de la ambulanţă, apoi aruncat în vreo groapă împreună cu toate rămăşiţele funebre de care sînt acoperite cîmpurile de luptă.

După ce s-a văzut murind de trei ori în aceeaşi zi, cred că atunci cînd i-a venit acest sfîrşit brusc şi prematur nu l-a surprins. Trebuie să fi avut dintotdeauna un tainic presentiment, altfel nu se explică palidul surîs din colţul gurii, care m-a tulburat de atîtea ori pe chipul lui prietenos şi familiar.

Cu acest surîs te văd culcat în brazdele de la Bapaume, scump tovarăş al copilăriei, cu acest surîs sceptic, lugubru, pecetluit de deziluzia morţilor tineri, îmi apari totdeauna cînd mă gîndesc la tine.

CAPRA DOMNULUI SEGUIN

D-lui Pierre Gringoire, poet liric, la Paris

NU ZĂU, ai să rămîi veşnic acelaşi, sărmanul meu Gringoire !

Cum ! ţi se oferă un post de cronicar la un ziar bun din Paris, şi tu ai îndrăzneala să nu primeşti ? !... Dar priveşte-te, nenorocitule ! Priveşte-ţi vesta găurită, nădragii pe ducă, faţa slabă, lihnită de foame ! Iată unde te-a dus patima rimelor frumoase ! Iată cu ce te-ai ales după zece ani de slujbă cinstită în paginile seniorului Apollo [1]... Oare nu ţi-e ruşine, la urma urmei ?

Fă-te odată cronicar, prostule ! fă-te cronicar ! Ai să cîştigi uşor bani frumoşi, tacîmul are să-ţi fie pus la Brébant şi, în serile de premieră, o să te poţi arăta cu o pană nouă la pălărie...

Nu ? Nu vrei ?... Ţii să rămîi liber, de capul tău, pînă la sfîrşit... Ei bine, ia ascultă atunci povestea caprei domnului Seguin. Ai să vezi ce păţeşti vrînd să trăieşti liber.

Dl. Seguin n-avusese niciodată noroc la capre.

Le pierdea pe toate în acelaşi fel : într-o bună dimineaţă îşi rupeau frînghia, porneau pe munte, şi acolo sus le mînca lupul. Nici dezmierdările stăpînului lor, nici frica de lup, nimic nu le oprea. Erau, pasămite, capre independente, vrînd cu orice preţ aer curat şi libertate.

[1] Apollo, zeul artelor şi poeziei în mitologia romană.

Bunul domn Seguin, care nu pricepea deloc firea animalelor lui, era foarte abătut. Spunea :

— S-a isprăvit ; caprele se plictisesc la mine ; n-am să mai ţin nici una.

Oricum, nu se lăsă şi, după ce pierduse şase capre în acelaşi chip, o mai cumpără şi pe a şaptea ; numai că, de data aceasta, avu grijă s-o ia mică de tot, ca să se deprindă mai bine la el.

Ah ! Gringoire, ce frumoasă mai era căpriţa d-lui Seguin ! Ce frumoasă era cu ochii ei dulci, bărbiţa-i de subofiţer, copitele negre şi lucioase, coarnele vărgate ca zebra, părul alb, lăţos, care-i cădea ca o pelerină ! Mai că era ceva tot atît de fermecător ca iedul Esmeraldei, îţi aminteşti, Gringoire ? Şi apoi, supusă, blîndă, sta liniştită la muls, fără să-şi pună piciorul în strachină. O drăgălăşenie de căpriţă...

Dl. Seguin avea în spatele casei un ţarc îngrădit cu păducel. Acolo-şi aşează noua-venită. O legă de un par, la locul cel mai frumos din livadă, avînd grijă să-i lase frînghia cît mai lungă, şi din cînd în cînd venea să vadă dacă-i era bine. Capra se simţea tare fericită şi păştea iarba cu atîta poftă, încît dl. Seguin era încîntat.

„În sfîrşit, gîndea bietul om, iată una care n-o să se plictisească la mine !...“

Dl. Seguin se înşela ; capra lui se plictisi.

Într-o zi îşi zise, uitîndu-se la munte :

„Că bine trebuie să mai fie acolo sus ! Ce plăcere să zburzi prin buruieni, fără blestematul ăsta de pripon care-ţi jupoaie gîtul !... Numai măgarul şi boul pasc într-un ţarc !... Caprele au nevoie de loc larg.“

Din clipa aceea, iarba din ţarc i se păru searbădă. O prinse urîtul. Slăbi, laptele i se împuţină. Ţi-era mai mare mila s-o vezi cum trage toată ziulica de pripon, cu

capul spre munte, nările în vînt şi behăind be-e !... cu jale.

Dl. Seguin băga el de seamă că Blanquette nu-i în apele ei, dar nu se dumirea ce o fi avînd... Într-o dimineaţă, pe cînd isprăvea s-o mulgă, capra se întoarse şi-i zise pe limba ei :

— Ascultă, domnule Seguin, la dumneata tînjesc ; lasă-mă să mă duc pe munte.

— Ah, Dumnezeule !... Şi ea ! strigă dl. Seguin încremenit, şi pe loc scăpă strachina din mînă ; apoi, aşezîndu-se în iarbă lîngă capră : Cum, Blanquette, chiar vrei să mă părăseşti ?

Şi Blanquette răspunse :

— Da, domnule Seguin...

— Nu cumva n-ai destulă iarbă aici ?

— A, nu, domnule Seguin.

— Poate că eşti legată prea scurt ; vrei să-ţi lungesc frînghia ?

— Nu face să te osteneşti, domnule Seguin.

— Atunci, ce-ţi trebuie ? ce vrei ?

— Vreau să mă duc pe munte, domnule Seguin.

— Dar bine, nenorocito, nu ştii că pe munte-i lupul... Ce ai să faci cînd o să vină ?...

— Am să-l împung cu coarnele, domnule Seguin.

— Nici nu-i pasă lupului de ele. Mi-a mîncat el capre cu coarne mai dihai decît ale tale. Doar o ştii pe biata bătrînă Renaude, care mai era aici anul trecut ? O capră şi jumătate, puternică şi rea ca un ţap. S-a bătut cu lupul toată noaptea... apoi dimineaţa a mîncat-o lupul.

— Păcat ! Biata Renaude !... Nu-i nimic, domnule Seguin, lasă-mă să mă duc pe munte.

— Doamne-Dumnezeule ! zise dl. Seguin ; dar ce naiba le-au făcut oare caprelor mele ? Încă una pe care o să mi-o mănînce lupul... Ei bine, nu... am să te scap

chiar fără voia ta, zvînturato ! Şi de frică să nu-ţi rupi frînghia, am să te închid în staul şi acolo ai să rămîi.

Zicînd acestea, dl. Seguin duse capra într-un staul întunecos şi încuie uşa, răsucind cheia de două ori. Din nenorocire, uitase de fereastră, şi abia întoarse spatele că mititica o şi şterse...

Rîzi, Gringoire ? Păi, te cred ; tu ţii cu caprele, împotriva domnului Seguin... Dar să te vedem îndată dacă o să mai rîzi.

Cînd capra cea albă ajunse pe munte, a fost o încîntare generală. Niciodată bătrînii brazi nu văzuseră ceva mai frumos. O primiră ca pe o mică regină ! Castanii se plecau pînă la pămînt s-o dezmierde cu vîrfurile crengilor. Grozamele de aur se deschideau cînd trecea şi înmiresmau aerul cît puteau mai tare. Tot muntele o sărbători.

Îţi închipui, Gringoire, ce fericită era capra noastră ! Nici tu frînghie, nici tu par... nimic ce ar fi împiedicat-o să zburde, să pască în voie... Ce de iarbă mai era acolo ! Pînă peste coarne, dragul meu !... Şi ce iarbă ! Gustoasă, subţire, crestată, din mii de plante... Era cu totul altceva decît gazonul din ţarc. D-apoi florile !... Clopoţei mari, albaştri, degeţele de purpură cu potire lungi, o întreagă pădure de flori sălbatice care-şi vărsau miresmele ameţitoare !...

Pe jumătate beată, capra cea albă se tăvălea prin ele cu picioarele în sus şi se rostogolea de-a lungul povîrnişurilor, de-a valma cu frunzele căzute şi cu castanele... Apoi, deodată se ridica dintr-o săritură pe labe... Ţup ! iat-o că porneşte, cu capul înainte, din desişuri şi merişori, cînd pe un pisc şi cînd în fundul unei rîpi, sus, jos, pretutindeni... Ai fi zis că pe munte erau zece capre de-ale domnului Seguin.

Dar nu se temea de nimic Blanquette.

Trecea dintr-un salt peste puhoaie mari care o stropeau cu o pulbere umedă şi cu spumă. Atunci, cu apa şiroind de pe ea, pleca să se întindă pe vreo stîncă netedă şi se usca la soare... Odată, mergînd cu o floare de bobiţel între dinţi pînă la marginea unui plai, zări jos, în vale, casa domnului Seguin cu ţarcul din spate. Asta o făcu să rîdă cu lacrimi.

— Ce mic e ! zise ea ; cum de-am putut să-ncap înăuntru ?

Sărăcuţa ! văzîndu-se cocoţată aşa de sus, se credea cel puţin tot atît de mare ca lumea întreagă...

Într-un cuvînt, a fost o zi bună pentru capra domnului Seguin. Pe la amiază, tot alergînd încoace şi încolo, dădu peste un ciopor de ţapi negri, care tocmai ronţăiau cu poftă o viţă sălbatică. Mica noastră haimana cu rochie albă făcu mare impresie. I se dădu cel mai bun loc la viţă şi toţi domnii ăştia se arătară foarte curtenitori... Pare-se chiar — rămîne vorba între noi, Gringoire — că un tînăr ţap cu blăniţă neagră avu norocul să-i placă Blanquettei. Cei doi îndrăgostiţi rătăciră vreo două ceasuri prin pădure şi, dacă vrei să ştii ce-şi spuseră, n-ai decît să întrebi izvoarele vorbăreţe ce aleargă nevăzute prin muşchi.

Deodată vîntul se răcori. Muntele se făcu vioriu ; era seară...

— Aşa de repede ! zise căpriţa ; şi se opri foarte mirată.

Jos, ţarinele erau înecate în pîclă. Ţarcul domnului Seguin pierea în ceaţă, iar din căsuţă nu se vedea decît acoperişul cu un firicel de fum. Căpriţa ascultă talangele unei turme mînate spre tîrlă şi simţi că-i era inima grea... Un erete întîrziat o atinse în treacăt cu aripile. Tresări... Apoi se auzi un urlet în munte :

— Ha-u ! ha-u !

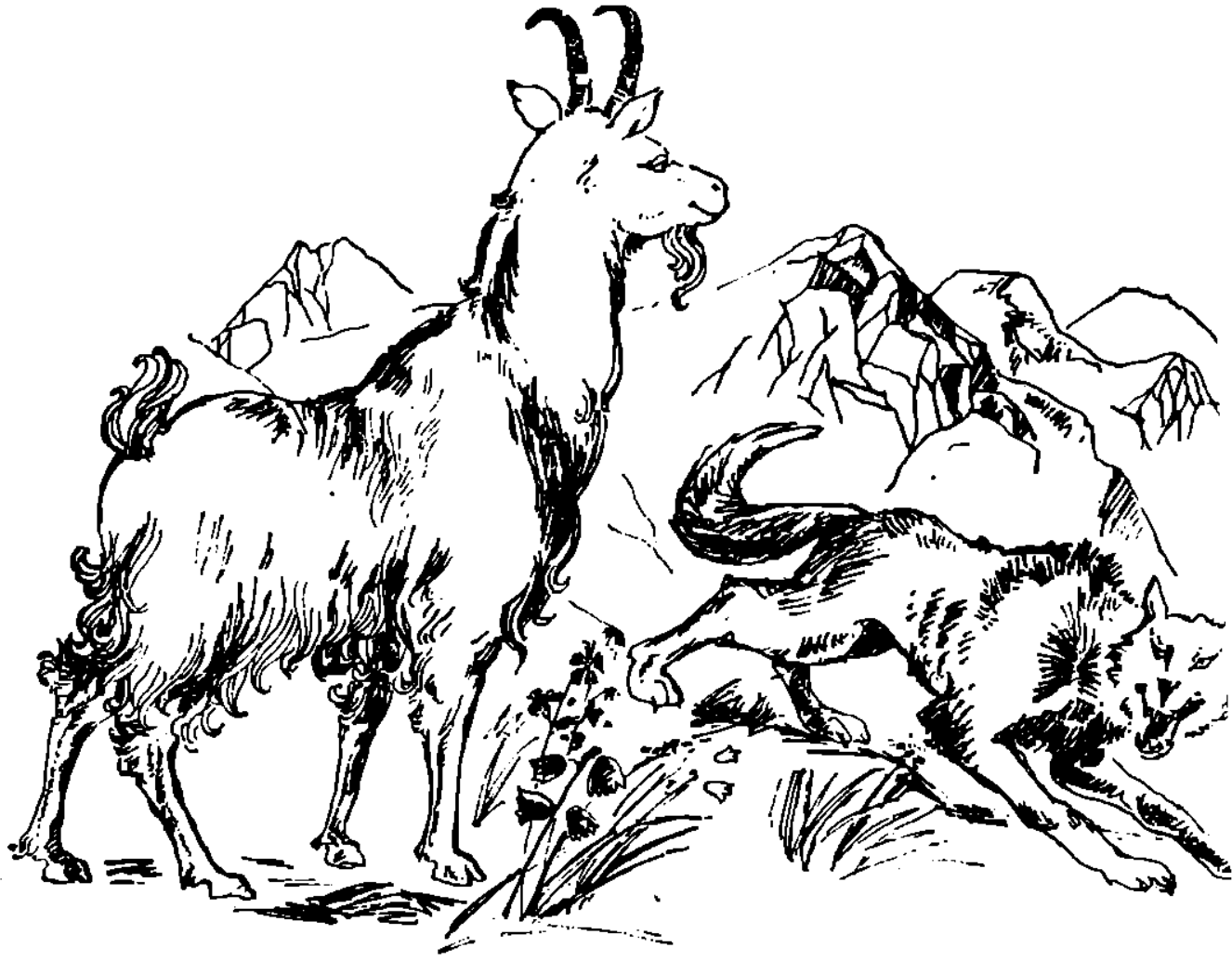

Se gîndi la lup ; toată ziua, nebuna, uitase de el... Tot atunci, un corn de vînătoare sună departe, în vale. Era bunul domn Seguin care mai făcea o ultimă sforţare...

— Ha-u ! Ha-u !... urla lupul.

— Vin' acasă ! Vin' acasă !... striga cornul.

Blanquette vru s-o pornească ; dar amintindu-şi parul frînghia gardul de păducel al ţarcului, îşi zise că de acuma n-o să mai poată duce asemenea viaţă şi că-i mai bine să rămînă.

Cornul nu mai suna...

Capra auzi în spatele ei foşnind frunzele. Se uită îndărăt şi văzu în urmă două urechi scurte, ridicate, şi doi ochi ce străluceau... Era lupul.

Uriaş, nemişcat, stînd pe labele de dinapoi, era acolo şi privea căprita cea albă ; parcă-i şi simţea gustul. Cum

ştia însă prea bine c-avea s-o mănînce, lupul nu se grăbea, numai cînd ea se întoarse, începu să rîdă cu răutate :

— Ha ! ha ! căpriţa domnului Seguin ! Şi îşi trecu limba groasă şi roşie pe botul aprins de poftă.

Blanquette se simţi pierdută... O clipă, amintindu-şi povestea bătrînei Renaude, care se bătuse toată noaptea cu lupul ca să fie mîncată dimineaţa, îşi zise că poate ar fi mai bine să se lase mîncată pe loc ; apoi, răzgîndindu-se, se feri cu capul în jos şi coarnele înainte, ca una ce era o vitează căpriţă a domnului Seguin... Nu doar că ar fi nădăjduit să-l omoare pe lup — caprele nu omoară lupul — ci numai ca să vadă dacă putea ţine piept tot atîta vreme cît şi Renaude.

Atunci dihania înaintă, şi corniţele intrară în joc.

Ah ! viteaza căpriţă, cum mai lupta din toată inima ! Mai bine de zece ori — nu mint, Gringoire — îl sili pe lup să dea înapoi, să mai răsufle. În răgazurile acestea de cîteva clipe, mîncăcioasa mai apuca în grabă vreo două fire din scumpa ei iarbă ; apoi se întorcea la luptă cu gura plină...

Şi aşa o duse toată noaptea. Din cînd în cînd, capra domnului Seguin se uita cum jucau stelele pe cerul senin, gîndindu-se :

„Ah ! numai de-aş ţine pînă-n zori..."

Una după alta, stelele se stinseră, Blanquette îi dădea şi mai dihai cu coarnele, lupul cu colţii. O licăreală slabă se ivi în zare... Cîntecul unui cocoş răguşit se ridică dintr-o fermă.

— În sfîrşit ! zise nenorocita capră, care nu mai aştepta decît ziua ca să moară, şi se lungi la pămînt cu frumoasa-i blană albă, toată pătată de sînge...

Atunci lupul se aruncă asupra căpriţei şi o mîncă.

Adio, Gringoire !

Povestea pe care ai auzit-o nu-i un basm născocit de mine. Dacă vii vreodată în Provența, gospodarii noștri o să-ți vorbească adesea de la cabro de moussu Seguin, que se battégue touto la neui emé lou loup, e piei lou matin lou loup la mangé [1].

M-auzi tu, Gringoire :

E piei lou matin lou loup la mangé.

[1] Capra domnului Seguin, care se bătu toată noaptea cu lupul, și apoi, dimineața, lupul o mîncă (n.a.).

JARJAILLE LA PORȚILE RAIULUI

Legendă provensală

JARJAILLE, un hamal din Saint-Rémy, a binevoit să moară într-o bună dimineață și iată-l căzînd în eternitate... Merge el cît merge ! Eternitatea îi pare mare, neagră ca smoala, atît de adîncă și nemăsurată că te-apucă groaza. Jarjaille nu știe încotro s-o apuce, rătăcește în noapte, clănțănind din dinți, și străbate întinderile orbește. În cele din urmă zărește o luminiță sus, sus de tot. Merge într-acolo. Era poarta raiului... Jarjaille bate : Poc ! Poc !

— Cine e acolo ? strigă Sf. Petru.

— Eu sînt.

— Cine, eu ?

— Jarjaille.

— Jarjaille din Saint-Rémy ?

— Chiar el.

— Dar, măi obraznicule, îi zise Sf. Petru, nu ți-e rușine să vrei să intri în rai, tu care de 20 de ani nu te-ai dus o singură dată la biserică ? !... Tu, care mîncai carne vineri cînd puteai și sîmbătă cînd aveai !... Tu, care în bătaie de joc spuneai despre tunet că este toba pentru melci, căci melcii se adună pe timp de furtună. Tu, care la sfintele vorbe ale tatălui tău : „Jarjaille, bunul Dumnezeu te va pedepsi", răspundeai deseori : „Bunul Dumnezeu ? Cine l-a văzut ? Cînd ai murit, ești mort de-a binelea". Tu, în fine, care-l renegai și-l huleai, de se cu-

tremura cerul, cum e cu putinţă, spune, cum e cu putinţă să te înfăţişezi aici ?

Sărmanul Jarjaille răspunse :

— Nu zic ba. C-aşa-i. Sînt păcătos, un păcătos nenorocit. Dar cel puţin, stimate sfinte Petru, lasă-mă să-l văd puţin pe unchiul meu, ca să-i povestesc ce s-a întîmplat la Saint-Rémy.

— Ce unchi ?

— Unchiul meu Matéri, nevinovat ca o oaie.

— Unchiul tău Matéri ? Este în purgatoriu pentru 100 de ani.

— Pentru 100 de ani ! Dar ce-a făcut ?

— Îţi aminteşti că el lua parte la procesiuni... Într-o zi, cîţiva hîtri buni de glume se vorbiră şi unul din ei începu : „Uite ce poartă în spinare Matéri !“ Puţin mai departe, un altul rosti şi el : „Uite-l pe Matéri ce poartă în spinare“. În cele din urmă, un al treilea îl arătă cu degetul spunînd : „Uite, uite ce poartă Matéri...“ „Dacă te-aş purta pe tine, strigă unchiul tău, aş purta cu siguranţă un mare dobitoc.“ Acestea zicînd, îl lovi damblaua şi muri în culmea furiei.

— Sărmanul Matéri... Atunci lasă-mă să o văd pe mătuşa mea Dorothea, care era atît de credincioasă...

— Trebuie să fie la dracu', nu o cunosc.

— Ei bine, dacă e la dracu' nu mă miră. Închipuieşte-ţi că în ciuda aerului ei de mironosiţă...

— Jarjaille, n-am timp. Trebuie să mă duc să deschid poarta unui sărman măturător de stradă pe care măgarul său l-a trimis în rai cu o lovitură de copită.

— Ah, preasfinte Petru, tu, care te pricepi la toate, ştii că nu e mare lucru să arunci o privire, lasă-mă să văd puţin paradisul vostru. Se spune că e atît de frumos.

— Asta-i bună ! Că n-am altă treabă decît să las să intre un măgar ca tine...

— Hai, preasfinte ! gîndeşte-te că tatăl meu, care este marinar pe Ron, poartă drapelul tău la procesiuni...

— Ei bine, fie !... Pentru tatăl tău îţi dau voie, dar să ştii, prietene, să fim înţeleşi : îţi bagi cel mult vîrful nasului, atît cît e nevoie ca să vezi.

— Nimic mai mult.

Atunci, cerescul purtător al cheilor întredeschise poarta şi spuse lui Jarjaille : „Poftim, uită-te"... Dar tot foindu-se şi sucindu-se pînă se întoarse cu spatele, iată că Jarjaille al nostru intră de-a-ndaratelea în paradis.

— Ce faci ? îi zise Sf. Petru.

— Lumina cea mare mă orbeşte, răspunse omul din Saint-Rémy, trebuie să intru de-a-ndaratelea. Dar fii liniştit, după cum ai spus, cînd voi băga nasul înăuntru nu voi merge mai departe.

„Ia te uită, gîndi preasfîntul. M-am prins în plasă, şi pramatia a ajuns în paradis."

Peste o clipă, portarul raiului zise :

— Cînd vei fi privit îndeajuns... cred că ai să pleci. Află că eu n-am timp să stau aici cu tine.

— Nu te obosi din pricina mea, răspunse Jarjaille, dacă ai ceva de făcut, du-te. Eu voi ieşi... cînd voi ieşi. Nu e nici o grabă.

— Ei, doar nu aşa ne-am înţeles.

— Ah, preasfinte, ce atîta supărare ! Dacă n-aţi avea destul loc aici aş înţelege... dar, slavă domnului, nu locul vă lipseşte.

— Şi eu îţi spun să ieşi, că dacă trece bunul Dumnezeu...

— La urma urmelor, fă ce vrei. Eu am tot auzit o vorbă din bătrîni : „Nu da cu piciorul la bine". Aici sînt, aici rămîn.

Sf. Petru clătină din cap, bătu din picior... Se duse apoi să-l găsească pe Sf. Yves.

— Yves, îi zise el, tu care eşti legiuitor trebuie să-mi dai un sfat.

— Şi două, dacă ai nevoie, răspunse Sf. Yves.

— Știi că mi s-a întîmplat una bună ? Mă găsesc într-o mare încurcătură... uite așa și-așa... acum ce trebuie să fac ?

— Trebuie, zise scurt Yves, să-ți iei un avocat bun și să-l aduci cu aprodul pe numitul Jarjaille în fața Domnului.

Căutară un avocat ; dar nimeni n-a văzut vreodată avocați în paradis. Căutară un aprod, dar din aceștia nici pe-atîta. Sf. Petru nu mai știa ce să facă.

Tocmai trecea pe acolo Sf. Luca.

— Ce-ai pățit, sărmanul meu Petru ? Ești cam bosumflat. Te-a săpunit din nou Domnul nostru ?

— Oh, zise el, taci din gură, omule. S-a abătut blestemul asupra mea. Un anume Jarjaille a intrat prin surprindere în paradis și nu mai știu cum să-l dau afară.

— Și din ce loc este ?

— Din Saint-Rémy.

— Din Saint-Rémy, zise sfîntul Luca. Ei, Doamne ! cît ești de bun ! E o nimica toată să-l faci să plece... Ascultă : sînt, după cum știi, prietenul boilor și patronul boarilor. Ca atare, străbat Camargne, Arles, Nîmes, Beaucaire, Tarascon, îi cunosc bine pe toți acești bravi locuitori și știu cum trebuie să-i iei... Cu toții ar sări și-n foc ca să poată vedea o cursă de tauri... Așteaptă puțin. Mă ocup eu să-l expediez pe Jarjaille al tău.

În acea clipă, trecea pe acolo un stol de îngeri mici și foarte bucălați.

— Ei, micuților ! le strigă Sf. Luca, pst ! pst...

Îngerașii coboară.

— Duceți-vă încet afară din paradis și cînd veți ajunge în fața porții, să treceți în goană și să strigați ca la Saint-Rémy la cursele de tauri : Taurii ! Taurii ! Oh ! te ! Oh ! te ! Spadele ! Spadele !

Îngerii fac întocmai. Ies din paradis și, cînd ajung în fața porții, se reped strigînd : Taurii !... Taurii ! ! Oh... te !... te !

Auzind acestea, Jarjaille se întoarce uluit :

— Pe legea mea ! Şi aici se fac curse de tauri ! Iute, iute...

Şi glonţ înainte spre poartă ca un nebun, sărmanul iese din paradis !

Sfîntul Petru împinge repede poarta în urma lui, pune zăvorul şi, trecîndu-şi apoi capul prin ferestruică, spune rîzînd :

— Ei bine, Jarjaille ! cum te simţi acuma ?

— Oh, replică Jarjaille, mi-e totuna ! Dacă ar fi fost într-adevăr taurii nu mi-ar fi părut rău după partea mea de paradis.

Şi zicînd acestea, se azvîrli cu capul înainte în eternitate.

SMOCHINA ŞI LENEŞUL

Poveste algeriană

ÎN DOMOLUL ŞI VESELUL TÎRGUŞOR BLIDAH, cu cîţiva ani înainte de invazia francezilor, trăia un grav maur care după tatăl său se numea Sidi-Lakdar, dar pe care oamenii din partea locului îl porecliseră Leneşul.

Trebuie să ştiţi că printre oamenii cei mai leneşi de pe pămînt se numără cîţiva din Blidah ; fără îndoială, de vină e mireasma de portocali şi lămîi dulci de care este năpădit tîrgul. Dar în materie de lenevie şi de nepăsare, nici unul nu-i ajungea lui Sidi-Lakdar nici la degetul cel mic. El ridicase cusurul său la înălţimea unei profesii.

Ceilalţi locuitori lucrau la gherghef, erau cafegii ori negustori de mirodenii. Sidi-Lakdar era de meserie leneş.

La moartea tatălui său moştenise o grădiniţă lîngă meterezele tîrgului, cu o împrejmuire joasă de zid care se dărăpănase, cu o poartă plină de mărăcini care nu se închidea, cu cîţiva smochini, cîţiva banani şi două sau trei pîrîiaşe care străluceau în iarbă. Acolo îşi petrecea viaţa, întins pe spate, tăcut, nemişcat şi cu barba plină de furnici roşii. Cînd i se făcea foame, întindea braţul şi apuca o smochină sau o banană turtită din iarba dimprejur, dar ar fi murit mai bine de foame decît să se ridice şi să culeagă un fruct de pe creangă. Astfel în gră-

dina sa smochinele putrezeau pe pomii care erau ciuruiţi de păsărele.

Această lenevie nemăsurată îl făcuse pe Lakdar foarte cunoscut în ţinutul său. Cînd, după ce mîncau dulciuri, se întorceau de la cimitir, femeile din tîrg, trecînd pe lîngă mica împrejmuire, îşi lăsau catîrii să meargă la pas şi vorbeau încet sub vălurile lor albe. În fiecare zi, la ieşirea de la şcoală, se aduna pe zidul grădinii o întreagă ceată de copii în haine de mătase dungată şi cu şepci roşii pe cap, încercînd să turbure această splendidă nepăsare ; îl chemau pe Lakdar pe nume, rîdeau, făceau gălăgie şi-i aruncau coji de portocale.

În zadar ! leneşul nu se mişca, dar din cînd în cînd striga din iarbă : „Păzea, păzea, că dacă vin la voi !“ Dar nu venea niciodată.

Se întîmplă că unul din aceşti copii care-l sîcîiau pe leneş cu poznele lor să fie şi el cuprins de lenevie, să-i vie deodată pofta să stea mereu culcat. Într-o bună dimineaţă îi spuse tatălui său că nu mai vrea să meargă la şcoală şi că se va face leneş.

— Leneş, tu ? întrebă tatăl, un vrednic strunjitor de lulele, harnic ca o albină, care se aşeza la lucru îndată ce auzea cîntecul cocoşului... Tu, leneş ?... Uite ce-ţi trece prin cap !

— Da, tată, vreau să mă fac leneş... ca Sidi-Lakdar...

— Nici gînd, băiatul meu. Vei fi strunjitor ca şi tatăl tău, sau grefier la tribunalul cadiului, ca unchiul tău Ali, dar niciodată nu voi face din tine un leneş... Hai, du-te repede la şcoală, sau îţi rup pe spinare nuiaua asta nouă de cireş... Marş, măgarule !

În faţa nuielei de cireş, copilul nu mai stărui şi se prefăcu convins, dar, în loc să meargă la şcoală, intră într-un bazar maur, se ascunse în vitrina unui negustor, între două stive de covoare de Smirna şi rămase acolo toată

ziua, întins pe spate, privind lanternele maure, chimirele de stofă albastră, buntiţele cu piepţii cusuţi cu fir de aur care străluceau în soare, respirînd mirosul pătrunzător al sticluţelor cu esenţă de trandafir şi al burnusurilor din lînă caldă. Şi astfel îşi petrecu de acum înainte tot timpul cît trebuia să fie la şcoală...

După cîteva zile, tatăl află cum stau lucrurile, dar în zadar strigă, tună şi fulgeră, blestemă şi rupse pe spinarea băiatului toate nuielele de cireş din prăvălia sa, nimic nu ajută. Copilul se încăpăţîna să spună : „Vreau să fiu un leneş... vreau să fiu leneş“ şi tot timpul era găsit întins în cîte un colţ.

Obosit de atîta împotrivire, după ce se sfătui cu grefierul Ali, tatăl luă o hotărîre :

— Ascultă, zise fiului său, dacă vrei să fii leneş cu tot dinadinsul, te voi duce la Lakdar. El te va supune unui examen şi, dacă eşti într-adevăr înzestrat pentru meseria lui, îl voi ruga să te ţină la el ca ucenic.

— Cred că aşa e bine, rosti copilul.

Şi nu mai tîrziu ca a doua zi, se duseră amîndoi parfumaţi cu verbină şi tunşi proaspăt, să-l vadă pe leneş în grădina lui.

Poarta era totdeauna deschisă. Oamenii noştri intrară fără să bată ; dar cum iarba crescuse foarte deasă şi înaltă, găsiră cu oarecare greutate pe stăpînul grădinii. Îl zăriră în cele din urmă culcat sub smochinii din fund, potopit de păsările şi de plante sălbatice. Arăta ca o grămadă de zdrenţe galbene şi-i primi cu un mormăit de mulţumire.

— Domnul fie cu tine, Sidi-Lakdar, spuse tatăl înclinîndu-se cu mîna pe piept. Iată-l pe fiul meu care vrea să se facă leneş cu orice preţ. Ţi-l aduc să-l examinezi ca să vezi dacă e înzestrat. Dacă da, te rog să-l iei la tine ca ucenic. Voi plăti cît va fi nevoie.

Sidi-Lakdar, fără să răspundă, le făcu semn să se aşeze lîngă el pe iarbă. Tatăl se aşează, copilul se culcă, ceea ce era din prima clipă un semn foarte bun. Apoi toţi trei se priviră fără nici un cuvînt.

Era în plină amiază ; căldură şi lumină mare... Toată grădina era parcă adormită. Nu se auzea decît pîrîitul de grozame sălbatice ale căror păstăi crăpau la soare, izvoarele cîntînd în iarbă şi păsările toropite care zburau prin frunziş cu un foşnet de evantai ce se deschide şi se închide. Din cînd în cînd, cîte o smochină prea coaptă se desprindea şi cădea rostogolindu-se din creangă în creangă. Atunci Sidi-Lakdar întindea mîna şi cu un aer obosit ducea fructul pînă la gură. Copilul nu-şi dădea nici măcar această osteneală. Cele mai frumoase smochine cădeau în jurul lui fără să-ntoarcă cel puţin capul. Sidi-Lakdar observa cu coada ochiului această minunată nepăsare, dar continua să nu scoată nici un cuvînt.

O oră, două trecură în felul acesta. E lesne de închipuit că sărmanul strunjitor de lulele începea să găsească întrevederea cam lungă. Totuşi nu îndrăznea să spună nimic şi rămase acolo nemişcat, privind ţintă la ei, cu picioarele încrucişate, năpădit el însuşi de atmosfera de lenevie ce se desprindea din căldura grădinii, peste care plutea o uşoară mireasmă de banane şi de portocale coapte.

Deodată iată că o smochină mare cade din pom şi se turteşte drept pe obrazul copilului. Pe Alah ! frumoasă smochină roză, dulce, parfumată ca un fagure de miere. Pentru a o face să-i intre în gură, copilul trebuia doar s-o împingă cu degetul ; dar găsi şi asta prea obositor, şi rămase astfel, fără să mişte, cu fructul care-i parfuma obrazul. În cele din urmă ispita deveni prea mare ; făcu un semn cu ochiul tatălui său şi-l chemă cu o voce tînguitoare :

— Tată, zise el, tată... pune-mi-o în gură...

La aceste cuvinte, Sidi-Lakdar, care ținea o smochină în mînă, o aruncă departe și, adresîndu-se furios tatălui, zise :

— Acesta-i copilul pe care voiai să mi-l dai ca ucenic? Dar mă-ntrece cu mult ; el trebuie să-mi dea lecții !

Apoi, căzînd în genunchi cu capul la pămînt, în fața copilului, rosti :

— Te salut, o, părinte al leneviei !

RECOLTA DE LA MALUL MĂRII

ALERGASEM DE DIMINEAŢĂ PESTE CÎMPURI, căutînd să zărim marea care se ascundea tot timpul prin meandrele coastei, ale promontorilor, ale acestor peninsule care alcătuiesc ţărmul Bretaniei.

Din cînd în cînd se vedea în zare cîte un petec de cer albastru, ca un prizonier scăpat din cerul din ce în ce mai posomorît şi mişcător ; dar soarta acestor drumuri întortocheate, care te fac să te gîndeşti la ambuscade, a şters repede priveliştea întrevăzută doar o clipă. Am ajuns astfel la un mic tîrg vechi şi rustic, cu străzi întunecate, înguste ca nişte uliţe algeriene, pline de bălegar, gîşte, boi şi porci. Casele semănau cu nişte colibe, cu uşile lor joase, ogivale, încercuite cu alb, marcate de cruci văruite şi cu obloanele fixate de o lungă bară transversală, din acelea care nu se văd decît în regiunile bîntuite de furtuni. Acest mic orăşel breton avea totuşi aerul de a fi bine adăpostit, scăldat într-o atmosferă caldă şi liniştită. Te-ai fi crezut la douăzeci de leghe departe de coastă. Deodată, ajunşi în piaţa bisericii, am fost înconjuraţi de o lumină orbitoare, de un puternic curent de aer, de vuietul nesfîrşit al valurilor. Era oceanul, oceanul imens, infinit, cu adierea lui proaspătă şi sărată şi cu foşnetul ca o mare bătaie de evantai, pe care mareea care urcă o iscă în elanul ei, cu fiecare val. Satul se întinde, se ridică la marginea cheiului, ajungînd la mare prin prelungirea

străzii, pînă la capătul unui mic port unde sînt ancorate cîteva bărci de pescari. Biserica își înalță clopotnița ca un foișor de observație în apropiere de taluzuri și, în jurul ei, pe o fîșie de pămînt se află cimitirul, plin de cruci aplecate și de ierburi sălbatice ; iar pe zidul lui jos, ros de vreme, se sprijină bănci de piatră.

În adevăr, nu poate fi nimic mai fermecător și mai liniștit decît acest mic sat pierdut printre stînci, interesant prin dublul său aspect — marin și pastoral. Toți pescari sau plugari, oamenii de aici au la început o purtare aspră, neprimitoare. Ei nu te poftesc să rămîi la ei ; din contră. Încetul cu încetul însă se îmblînzesc și rămîi mirat cînd, sub această primă aparență, descoperi ființe bune și naive. Se aseamănă bine cu locul lor de baștină, cu pămîntul stîncos și tare, atît de mineralizat, că potecile sale — chiar la lumina soarelui — par negre, cu reflexe de cupru sau cositor. Coasta care dezvăluie ținutul acesta pietros este severă, sălbatică, presărată cu vîrfuri de rocă și surpări de teren, faleze ascuțite, grote săpate de ape, în care se revarsă și vuiesc talazurile. Cînd marea se retrage se văd pînă departe stîncile submarine, scoțînd deasupra valurilor spinările lor de monștri, strălucind albite de spumă, ca niște balene enorme eșuate pe mal. Printr-un contrast straniu, la doi pași de țărm sînt lanuri de grîu, viță de vie sau cîmpuri de lucernă, care se întind, despărțite între ele de mici ziduri joase ca niște garduri vii și înverzite de mărăcini. Privirile, obosite de amețeala falezelor înalte, de prăpăstiile în care cobori pe niște frînghii fixate în piatră, de valurile înspumate, se odihnesc de pe cîmpiile netede, pe priveliștile naturii atît de cunoscute. Cel mai mic detaliu rustic se mărește pe fundalul verde-albăstrui al mării, totdeauna prezentă la cotitura potecilor, între două acoperișuri, în spărturile zidurilor, la capătul unei străduțe. Cîntecul cocoșilor răsună parcă mai limpede în spațiul larg dimprejur. Dar ceea ce pare într-adevăr frumos sînt grămezile de grîne

de pe marginea mării, căpiţele aurite care apar proiectate peste valurile albastre, ariile pe care cade în cadenţă îmblăciul şi femeile cocoţate pe stînci, cercetînd direcţia vîntului şi vînturînd grîul între mîinile lor ridicate, cu gesturi de slavă. Boabele cad ca o ploaie deasă şi regulată, în timp ce briza mării duce departe vîrtejul paielor uscate. Se vîntură în piaţa bisericii, pe chei, pînă la promontoriu, unde sînt întinse plase mari de pescuit, pentru ca să se usuce ochiurile împletiturilor năpădite de plante marine.

În acelaşi timp mai are loc şi un alt cules, dar la poalele stîncilor, în acel spaţiu neutru pe care mareea rînd pe rînd îl acoperă şi îl eliberează. Este recolta varecului. Fiecare val care se rostogoleşte pînă pe mal îşi lasă urmele printr-o linie şerpuitoare de vegetaţie marină, varec sau iarbă de mare. Cînd bate vîntul, algele aleargă foşnind de-a lungul plajei, şi pe tot întinsul ei liber lungi smocuri umede se aşază şi se lipesc de stînci, după retragerea mării. Sînt atunci culese în snopi grei şi aşezate pe coastă în grămezi sumbre, vinete, păstrînd toate nuanţele de culori ale apei, cu irizări bizare de peşte care moare sau de plantă care se ofileşte. Cînd grămezile sînt uscate, se ard şi se extrage astfel soda.

Acest cules ciudat se face în picioarele goale, printre miile de băltoace limpezi pe care le lasă mareea, cînd scade, pe locurile de unde s-a retras. Bărbaţi, femei şi copii umblă între rocile alunecoase, înarmaţi cu greble imense. În drumul lor, crabii speriaţi o iau la fugă, se ascund, se strîng, întind cleştii, iar căpiţele străvezii se pierd în culoarea apei tulburate. Apoi varecul adus şi strîns este încărcat în căruţele trase de boi care străbat anevoie, cu capul plecat, terenul accidentat. În orice parte îţi îndrepţi privirea, vezi peste tot aceste atelaje ; cîteodată, în locuri aproape neumblate, unde se ajunge pe poteci abrupte, se iveşte un om ducîndu-şi de căpăstru

calul încărcat cu plante care atîrnă şi şiroiesc de apă. Se mai văd şi copii transportînd pe nişte beţe încrucişate, în formă de targă, snopi din această recoltă marină. Toate la un loc alcătuiesc un tablou trist şi impresionant. Pescăruşii speriaţi zboară ţipînd în jurul ouălor depuse. Ameninţarea mareei este neîntreruptă ; ceea ce întregeşte solemnitatea acestui spectacol este faptul că în timpul strînsului recoltei din brazda valurilor, ca şi în timpul culesului grînelor, domneşte tăcerea, o tăcere activă, în care se simte efortul de a învinge natura avară şi potrivnică. Un îndemn pentru boi, un „trr" ascuţit care răsună în grote este tot ce se poate auzi. Pare că străbaţi un tărîm al tăcerii. Surugiii nici nu se întorc măcar să te vadă trecînd şi singuri boii te privesc ţintă cu ochii lor mari, nemişcaţi. Totuşi, oamenii aceştia nu sînt trişti, şi cînd vine duminica ştiu să se înveselească şi să joace vechile hore bretone. Seara, pe la opt, se întîlnesc pe marginea cheiului, în faţa bisericii şi cimitirului.

Cuvîntul cimitir are în el ceva înfricoşător, dar locul, dacă l-aţi cunoaşte, nu v-ar speria cîtuşi de puţin. Nu se văd plantaţii de merişor, sfeşnice sau plăci de marmură. Numai cruci pe care numele se repetă de mai multe ori, ca în toate micile aşezări unde locuitorii se înrudesc ; iarba peste tot e la fel de înaltă şi zidurile atît de joase, că se pot căţăra copiii pe ele, iar în zilele de înmormîntare poţi zări de-afară lumea îngenuncheată.

La poalele acestor ziduri vin bătrînii să se bucure de soare, bătrînele să toarcă sau să doarmă între ţintirimul părăginit şi tăcut şi eternitatea călătoare a mării...

În faţa lui se-ntîlnesc tinerii pentru jocul de duminică seara. În timp ce mai întîrzie un licăr de lumină peste valuri şi promontoriu, grupurile de fete şi băieţi se apropie. Se încing horele şi o voce subţire începe singură să cînte pe un ritm simplu, care cheamă corul să i se alăture.

În curtea din Plat d'Etain...

Toate glasurile repetă împreună :

În curtea din Plat d'Etain...

Hora se însufleţeşte, bonetele albe în vîrtejul dansului se desfac în părţi ca nişte aripi de fluture. Mai întotdeauna briza acoperă jumătăţi de cuvinte :

...l-am pierdut pe cel ce mă iubea
...şi culorile mi le purta...

Cîntecul, auzit în parte, pare şi mai naiv şi fermecător, cu bizare trunchieri de cuvinte, aşa cum se întîmplă cu cîntecele compuse pentru dans, mai riguroase în ceea ce priveşte ritmul decît înţelesul cuvintelor. Fără nici o altă lumină, decît o rază slabă de lună, dansul pare fantastic. Totul apare cenuşiu, negru sau alb, într-o boare nedesluşită, care învăluie mai mult lucrurile visate decît cele văzute în realitate. Încetul cu încetul, în timp ce luna urcă pe cer, crucile cimitirului se alungesc, ajung pînă la horă şi se amestecă cu ea... În fine, sună ora zece, tinerii se despart. Fiecare se duce acasă luînd-o pe străduţele satului care în acest moment au o înfăţişare stranie. Treptele roase ale scărilor exterioare, colţurile caselor, şurele deschise, în care întunericul nopţii intră dens şi negru, se apleacă, se deformează, se micşorează. Tinerii merg de-a lungul vechilor ziduri mărginite de smochini mari şi, pe cînd strivesc în mers paiele goale ale grîului scuturat, mireasma mării se contopeşte cu mirosul cald al recoltei şi al grajdurilor adormite.

Casa în care locuiesc se află pe cîmp, puţin afară din sat. Pe drum, întorcîndu-ne, zărim în vîrful gardurilor luminile farurilor care strălucesc din toate părţile peninsulei ; un far sclipitor — o lumină mişcătoare, o lumină fixă — şi, cum Oceanul nu se zăreşte, toate aceste străji ale stîncilor negre par pierdute în cîmpia liniştită.

FRUMOASA NIVERNEZĂ

Capitolul I

O faptă nesăbuită

STRADA ENFANTS ROUGES din cartierul Temple. O stradă îngustă ca un canal de scurgere, ochiuri de apă stătută, băltoace de noroi negru, miasme de mucegai şi de lături care ies de prin fundături.

Pe fiecare parte sînt case înalte, cu ferestre de cazarmă, geamuri pătate, fără perdele, case de muncitori cu ziua, de oameni care iau de lucru acasă, locuinţe de zidari şi camere mobilate, închiriate pe-o noapte.

La parter sînt prăvălii. Mulţi mezelari, negustori de peşte ; brutării cu pîine neagră, o măcelărie cu carne vînătă şi gălbuie.

Pe stradă nu trec nici trăsuri, nici femei înveşmîntate în dantele, nici oameni care hoinăresc pe trotuare, ci numai precupeţi strigîndu-şi marfa alcătuită din rămăşiţe găsite în hală şi mulţimea lucrătorilor ieşiţi din fabrici, cu salopeta pătată sub braţ. Sîntem în opt, zi de chirie pentru săraci, cînd proprietarii, obosiţi de atîta aşteptare, îi dau afară pe nenorociţii care n-au plătit.

Este ziua cînd se văd trecînd cu cărucioare pe două roţi cei nevoiţi să se mute ; paturi de fier şi mese şchioape sînt îngrămădite cu picioarele în sus, lîngă plită şi lîngă saltelele rupte din care se revarsă talaşul.

Şi nici măcar o mînă de paie pentru a ambala toate aceste biete mobile triste, mutilate, prea sleite să mai coboare pe scările soioase şi să mai fie rostogolite din pod în pivniţă !

Se lasă noaptea.

Unul cîte unul se aprind becurile de gaz, care se oglindesc în bălțoace și în vitrinele prăvăliilor.

Ceața este rece.

Trecătorii se grăbesc.

Sprijinit de tejgheaua unui cîrciumar într-o sală curățică, bine încălzită, cumătrul Louveau ciocnește paharul cu un tîmplar din La Villette. Obrazul lui aspru, de marinar cinstit, stacojiu și brăzdat de cicatrice, se luminează și un rîs cu lacrimi îi scutură umerii.

— Am încheiat tîrgul, vere Dubac, îmi cumperi încărcătura de lemne la prețul pe care ți l-am făcut.

— Bate palma !

— În sănătatea dumitale !

— Și-n a dumitale !

Se ciocnesc paharele și cumătrul Louveau bea cu capul dat pe spate, cu ochii pe jumătate închiși, plescăind din limbă, ca să-i priască mai bine vinul alb.

Ce vreți ! nimeni nu este perfect și slăbiciunea cumătrului Louveau este vinul alb. Nu că ar fi bețiv, Doamne ferește ! Nevasta, care este o femeie cu cap, nu i-ar îngădui să tragă la măsea, dar cînd trăiești viață de marinar, cu picioarele în apă și creștetul în soare, trebuie să dai pe gît din cînd în cînd cîte un păhărel.

Și cumătrul Louveau, din ce în ce mai vesel, zîmbește spre tejgheaua de zinc pe care o întrezărește ca prin ceață și care-l face să se gîndească la grămada de bani pe care o va încasa mîine pe lemnele lui.

O ultimă strîngere de mînă, un ultim pahar, și apoi se despart.

— Pe mîine, negreșit !

— Te poți bizui pe mine.

Cu siguranță că Louveau nu va lipsi de la întîlnire. Tîrgul încheiat este prea profitabil, a fost dus prea repede la bun sfîrșit pentru ca s-o mai tărăgăneze. Și ve-

selul marinar coboară spre Sena, legănînd din umeri, trecînd furtunos printre perechile de pe stradă, cu bucuria năvalnică a unui şcolar care are în buzunar o notă bună. Ce va spune cumătra Louveau — femeie înţeleaptă — cînd va afla că omul ei a vîndut numaidecît lemnele şi că afacerea este bună ?

Încă unul sau două tîrguri ca ăsta, şi s-ar putea cumpăra un vaporaş nou, scăpînd de *Frumoasa niverneză* care începe să ia prea multă apă.

Nu că-i face vreo vină, căci era un şlep mîndru în tinereţea lui, dar asta e, totul putrezeşte, totul îmbătrîneşte, şi cumătrul Louveau simte şi el că nu mai este atît de sprinten ca pe timpul cînd era începător pe vapoarele de pe Marna.

Dar ce se-ntîmplă ?

Cumetrele se adună în faţa unei uşi: se opresc şi vorbesc, iar poliţistul stă în mijlocul grupului şi scrie ceva în carnetul său.

Marinarul trece drumul din curiozitate, aşa cum face toată lumea.

— Ce s-a întîmplat ?

Vreun cîine strivit, vreo căruţă care s-a izbit de alta, vreun beţiv prăvălit în mocirlă, nimic interesant...

Nu ! este un copil aşezat pe un scăunel de lemn, ciufulit, cu dîre de dulceaţă pe obraji, care-şi freacă ochii cu pumnii.

Plînge. Lacrimile au lăsat urme bizare pe obrăjorul lui prost spălat.

Calm şi demn ca şi cum ar interoga un deţinut, agentul îi pune întrebări ţîncului şi scrie.

— Cum te cheamă ?

— Totor.

— Victor deci, şi mai cum ?

Nici un răspuns.

Piciul plînge mai tare şi strigă :

— Mamă ! mamă !

Atunci o femeie care trecea, o femeie din popor, amărîtă, zdrenţăroasă, tîrînd doi copii după dînsa, ieşi din grup şi spuse gardianului :

— Lasă-mă pe mine.

Ea îngenunche, şterse nasul piciului, apoi ochii şi-l sărută pe obrajii lipicioşi.

— Cum o cheamă pe mama ta, scumpule ?

— Nu ştiu.

Sergentul se adresă vecinilor :

— Dumneata, ca portar, trebuie să-i cunoşti pe aceşti oameni.

Nu li s-a ştiut niciodată numele.

Treceau atîţia locatari prin casă !

Tot ce se putea spune e că locuiau acolo de o lună, că n-au plătit niciodată vreun ban, că proprietarul tocmai îi gonise şi că toată lumea a fost mulţumită că a scăpat de aceşti oameni care nu se aveau bine cu nimeni.

— Ce făceau ?

— Nimic.

Bărbatul şi femeia îşi treceau zilele cu băutura şi noaptea se cotonogeau. Se înţelegeau numai ca să-şi bată copiii, doi băieţi care cerşeau pe stradă şi furau din vitrine.

După cum vedeţi, frumoasă familie.

— Credeţi că vor veni să caute copilul ?

— Cu siguranţă că nu. Au profitat de mutarea lor ca să-l facă pierdut.

Atunci agentul întrebă :

— Nimeni nu i-a văzut deci pe părinţi plecînd ?

Părăsiseră casa de dimineaţă, bărbatul împingînd căruciorul pe două roţi, femeia cu un pachet în şorţ, iar cei doi băieţi cu mîinile în buzunare.

Şi acum ia-i de unde nu-s.

Trecătorii protestau indignaţi, apoi îşi căutau de drum.

Sărmanul pici era acolo de la amiază !

Mama lui l-a așezat pe un scaun și i-a spus :

— Fii cuminte !

De atunci, aștepta.

Cum plîngea de foame, fructăreasa de peste drum îi dăduse o felie de pîine cu dulceață. Dar pîinea se terminase de multă vreme și țîncul începuse să plîngă din nou. Murea de frică sărmanul nevinovat ! Frică de cîinii care-i dădeau tîrcoale, de noaptea care se apropia, de necunoscuții care-i vorbeau și inima lui mică bătea să-i spargă pieptul ca cea a unei păsări pe moarte.

În jurul lui mulțimea creștea și agentul enervat îl luase de mînă să-l ducă la postul de poliție.

— Ei, nimeni nu-l vrea ?

— Un moment !

Toată lumea întoarse capul.

Văzură un chip stacojiu, plin de bunătate, care zîmbea prosteşte pînă la urechile încărcate cu inele de aramă.

— Un moment ! Dacă nimeni nu-l vrea, îl iau eu !

Și cum mulțimea scotea strigăte :

— Să fie într-un ceas bun !

— E bine ce faceți.

— Sînteți un om cumsecade !

cumătrul Louveau, foarte aprins la față datorită vinului alb și tîrgului încheiat, precum și a aprobării generale, se opri cu brațele încrucișate în mijlocul mulțimii.

— Ei bine ! ce adică ? E foarte simplu.

Apoi curioșii îl însoțiră la postul de poliție, fără să-l lase să i se răcească entuziasmul. Acolo, conform obiceiului în asemenea cazuri, fu supus unui interogatoriu.

— Cum vă numiți ?

— François Louveau, domnule comisar, căsătorit și bine căsătorit, îndrăznesc s-o spun, cu o femeie înțeleaptă. Și este un noroc pentru mine, domnule comisar, pentru că eu nu sînt prea grozav, nu prea grozav, vedeți

dumneavoastră. Nu sînt o minte luminată. „François nu prea are cap“ — cum spune nevasta mea.

Niciodată nu fusese atît de vorbăreţ.

Simţea cum i se dezleagă limba, avea siguranţa unui om care tocmai încheiase o afacere bună şi care a băut o sticlă de vin alb.

— Meseria dumneavoastră ?

— Marinar, domnule comisar, patronul *Frumoasei niverneze,* vapor de toată frumuseţea, cu un echipaj pe cinste. Ah ! Ah ! faimos echipaj !... Interesaţi-vă mai ales la cei de la ecluze, începînd de la podul Marie pînă la Clamecy. Ştiţi unde-i Clamecy, domnule comisar ?

Oamenii zîmbeau în jurul lui şi cumătrul Louveau continuă bîlbîindu-se şi mîncînd silabele :

— Frumos ţinut, Clamecy ! Împădurit de sus pînă jos ; are lemn bun, lemn care se poate prelucra. Toţi tîmplarii o ştiu... De acolo iau eu lemnul. Hei, hei ! sînt renumit pentru lemnul pe care-l cumpăr. Am un ochi bun, ce mai ! Nu pentru că aş fi aşa deştept, bineînţeles, nu prea am cap, cum spune nevastă-mea — dar, în fine, am ochiul ager. Astfel, iată, iau un copac gros ca dumneavoastră — mă iertaţi domnule comisar — şi-l înconjur cu o sfoară ca asta...

Îl apucă pe agent şi-l înfăşură cu o sfoară pe care o scosese din buzunar.

Agentul se zbătu :

— Lasă-mă-n pace.

— Haide, haide... ca să înţeleagă domnul comisar... Îl înfăşor aşa, apoi, cînd am măsura lui, înmulţesc... înmulţesc. Nu mai îmi amintesc cu cît înmulţesc... Nevasta mea ştie să calculeze. O femeie înţeleaptă, nevasta mea.

Galeria se distra teribil şi chiar domnul comisar binevoia să surîdă la masa lui de lucru.

Cînd veselia se potoli puţin, el întrebă :

— Ce veţi face din acest copil ?

— Nu un rentier, bineînțeles. N-am avut niciodată un rentier în familie. Dar un marinar, un bun marinar ca ceilalți.

— Aveți copii ?

— Dacă am ! Unul care umblă, unul care mai suge și unul pe drum. Nu-i chiar atît de rău pentru un om ca mine, nu ? ! Cu el vor fi patru, dar n-are a face ; cînd se găsește pentru trei, o să fie și pentru patru. Te mulțumești cu mai puțin. Strîngi cureaua și încerci să-ți vinzi lemnul mai scump.

Și cerceii i se mișcau, scuturați de rîsul său nestăvilit, în timp ce arunca o privire triumfătoare asupra oamenilor din jur.

I se puse în față un registru mare.

Cum nu știa să scrie, făcu o cruce în josul paginii.

Apoi comisarul îi încredință copilul găsit :

— Ia cu dumneata copilul, François Louveau, și crește-l bine. Dacă aflu ceva cu privire la dînsul, te voi ține la curent. Dar e puțin probabil ca părinții lui să-l reclame vreodată. În ceea ce te privește, îmi faci impresia unui om cumsecade și am încredere în dumneata. Ascultă-ți întotdeauna nevasta. Și la revedere ! Nu bea prea mult vin alb.

Noaptea întunecoasă, ceața rece, nepăsarea trecătorilor care se grăbeau spre casă, toate împreună avură darul să-l dezmeticească iute pe bietul om.

Abia ieșit în stradă, singur cu hîrtia timbrată în buzunar și ținîndu-l de mînă pe protejatul său, marinarul simți cum îi piere deodată tot entuziasmul ; și absurditatea faptei sale îi apăru în deplinătatea ei.

Va rămîne deci veșnic același ?

Un prost care se vîră ca musca-n lapte ?

Nu-și putea vedea de drumul lui, fără să-și bage nasul unde nu-i fierbe oala ?

Își închipuia cît de tare o să se-nfurie cumătra Louveau !

„Ce primire, oameni buni, ce primire îmi va face !“

E teribil să ai o femeie isteaţă, cînd eşti un om simplu, prea bun la inimă.

Niciodată nu va îndrăzni să se întoarcă acasă.

Nu îndrăznea nici să se ducă înapoi la comisar.

Umbla în ceaţă.

Louveau dădea din mîini, vorbea singur, îşi pregătea întrarea.

Victor îşi tîra picioarele prin noroi.

Se lăsa tras ca o ghiulea.

Nu mai putea.

Atunci cumătrul Louveau se opri, îl ridică în braţe şi-l înveli cu haina lui.

Îmbrăţişarea micilor braţe îi dădu puţin curaj.

Îşi reluă drumul.

„Pe legea mea, n-are decît !“

Trebuie să rişte.

Dacă nevasta îi va da afară, va fi atunci timp să-l aducă pe puşti înapoi la poliţie ; dar poate că-l va ţine peste noapte, şi încă va fi cîştigat cu o cină bună.

Ajunseră la podul Austerlitz, unde era ancorată *Frumoasa niverneză.*

Mirosul fad şi dulceag al transporturilor de lemn proaspăt umplea noaptea.

O întreagă flotilă de vase mişuna în umbra fluviului.

Mişcarea valurilor făcea să se clatine felinarele şi să scîrţîie lanţurile încrucişate. Pentru a ajunge la şlepul său, cumătrul Louveau trebuia să traverseze alte două şlepuri legate între ele prin pasarele.

Înainta cu paşi nesiguri, cu picioarele tremurînd, stingherit în mişcări de copilul care-l ţinea strîns de gît.

Ce neagră era noaptea !

O lampă mică lumina fereastra cabinei şi doar o rază albă, furişată pe sub uşă, însufleţeau somnul *Frumoasei niverneze.*

Se auzea vocea cumetrei Louveau care-şi muştruluia copiii, în timp ce vedea de mîncare.

— Vrei să vii puţin, Clara ?

Nu mai era timp de dat înapoi.

Marinarul împinse uşa.

Cumătra Louveau stătea cu spatele la el, aplecată asupra plitei, dar îi recunoscuse pasul şi spuse fără să se întoarcă :

— Tu eşti, François ? Ce tîrziu vii acasă !

Cartofii săreau în prăjeala care sfîrîia, iar aburii se ridicau din cratiţă şi, ieşind pe uşa deschisă, umezeau geamurile.

François lăsă jos puştiul, şi mititetul, cuprins de căldura odăii, simţea cum i se dezgheaţă pumnişorii înroşiţi.

Surîse şi spuse cu o voce cam subţirică :

— E cald...

Cumătra Louveau se întoarse.

Şi, arătînd bărbatului copilul zdrenţăros care stătea în mijlocul odăii, strigă cu o voce mînioasă :

— Ce-nseamnă asta ?

Nu-i de mirare ! Cele mai bune căsnicii cunosc asemenea momente.

— O surpriză, hei, o surpriză !

Marinarul rîdea cu gura pînă la urechi ca să-şi păstreze cumpătul, dar ar fi vrut mai bine să fie încă pe stradă.

Şi cum nevasta lui, aşteptînd o explicaţie, îl privea cu un aer înspăimîntător, povesti întîmplarea, cu totul anapoda, abia îngăimînd vorbele, cu o privire de ciine bătut.

Părinţii săi îl părăsiseră şi el l-a găsit plîngînd pe trotuar. Atunci cineva a întrebat : „Cine vrea să-l ia ?“ A răspuns : „Eu“. Şi comisarul i-a spus : „Ia-l cu dumneata“.

— Nu-i aşa, piciule ?

Atunci cumătra Louveau izbucni :

— Eşti nebun, ai băut prea mult ! S-a mai auzit vreodată o prostie ca asta ? Vrei probabil să ne faci să

murim în mizerie ? Găseşti că sîntem prea bogaţi ? Că avem prea multă pîine la masă ? Prea mult loc de culcare ?...

François îşi privea ghetele fără să răspundă.

— Dar uită-te la tine, nenorocitule, uită-te la noi ! Şlepul tău e găurit ca o strecurătoare. Şi-ţi mai arde să strîngi copiii altora din mocirlă ?

Îşi spusese şi el toate astea, sărmanul om.

Dar nu se gîndi să protesteze.

Lăsă capul în jos, ca un răufăcător care-şi aşteaptă sentinţa.

— Te poftesc să duci înapoi acest copil comisarului de poliţie. Dacă-ţi face greutăţi, îi vei spune că nevasta ta n-are nevoie de el. S-a înţeles ?

Apoi se îndreptă spre el ameninţătoare, cu cratiţa în mînă.

Marinarul promise tot ce-i ceru.

— Hai, nu te supăra. Am crezut că fac o faptă bună. M-am înşelat.

— Destul.

— Să-l duc înapoi chiar acum ?

Supunerea omului o îmblînzi pe cumătra Louveau. Poate se gîndi că şi unul din copiii ei ar fi putut fi singur, pierdut în noapte, întinzînd mîna trecătorilor.

Se întoarse să pună cratiţa pe foc şi spuse cu o voce îmbufnată :

— Nu se poate în seara asta, comisariatul e închis. Şi acum, că l-ai luat cu tine, nu-l poţi lăsa din nou pe trotuar. Îl voi opri aici în noaptea asta, dar mîine dimineaţă...

Şi cumătra Louveau era atît de supărată, că aţîţa tot timpul focul, cînd cu o mînă, cînd cu cealaltă...

— Dar mîine dimineaţă, îţi spun, mă vei descotorosi de el.

Se făcu tăcere.

Gospodina aşeza masa cu furie, ciocnind între ele paharele, trîntind furculiţele. Clara, supărată, se trăsese tăcută într-un colţ.

Pruncul gungurea pe pat, iar puştiul găsit privea cu admiraţie jăratecul încins. El, care probabil nu mai văzuse niciodată focul arzînd, de cînd se născuse !

Avu apoi o altă bucurie cînd se trezi la masă, cu un şervet în jurul gîtului şi cu o grămadă de cartofi în farfurie.

Înghiţea grăbit ca o vrăbiuţă căreia îi arunci firimituri de pîine într-o zi geroasă.

Cumătra Louveau îi dădea de mîncare mînioasă, fiind totuşi puţin înduioşată de pofta copilului înfometat.

Micuţa Clara, încîntată, îl îndemna cu lingura ei.

Louveau, încremenit, nu îndrăznea să mai ridice ochii.

După ce strînse masa şi-i culcă pe copii, cumătra Louveau se aşează lîngă foc, cu băiatul între genunchi, pentru a-l primeni puţin.

— Nu-l poţi culca aşa murdar cum este. Fac prinsoare că n-a văzut niciodată nici buretele şi nici pieptenele.

Copilul se învîrtea ca un titirez în mîinile ei.

Ce-i drept, după ce fu spălat şi pieptănat, nu arăta rău băieţaşul, cu năsucul roz, de căţeluş, şi braţele rotunde ca nişte mere roşii. Cumătra Louveau îşi privea opera cu mulţumire.

— Ce vîrstă ar putea să aibă ?

François puse jos pipa, încîntat că pentru prima oară i se vorbea omeneşte în seara asta. Însemna că fusese iertat.

Se ridică şi îşi scoase sfoara din buzunar.

— Ce vîrstă ? Da ! îţi voi spune şi asta.

Prinse puştiul de mijloc.

Îl înfăşură apoi cu sforile ca pe copacii din Clamecy.

Cumătra Louveau îl privea surprinsă.

— Ce faci acolo ?

— Îi iau măsura, asta-i !

Ea îi smulse sfoara din mîini şi o azvîrli cît colo, în cealaltă parte a încăperii.

— Bietul meu bărbat, te-ai prostit cu măsuratul ! Un copil nu-i un copac de tăiat.

N-avea noroc în seara asta nenorocitul François !

Atunci dădu îndărăt, foarte plouat, în timp ce cumătra Louveau culcă piciul în pătuţul Clarei.

Fetiţa doarme cu pumnii strînşi, ocupînd tot locul. Simte ca în vis că se strecoară ceva lîngă ea, întinde braţele şi îl împinge pe copil într-un colţ, îi bagă coatele în ochi, se întoarce şi adoarme din nou. Acum s-a stins lampa.

Sena clipoceşte în jurul şlepului şi leagănă încetişor casa de scînduri.

Copilaşul pierdut simte cum îl învăluie o căldură blîndă şi adoarme cu senzaţia necunoscută a ceva, ca o mînă mîngîietoare, care i s-a lăsat pe frunte, în timp ce ochii i se închid şi cade într-un somn adînc.

Capitolul II

Frumoasa niverneză

Domnişoara Clara se scula totdeauna devreme.

În dimineaţa aceasta fu uimită că n-o vede pe mama în cabină şi că se afla lîngă dînsa, pe pernă, un chip cu totul nou.

Îşi frecă ochii cu pumnii ei mici, îl trase de păr şi-l scutură bine.

Bietul Totor fu trezit de degetele răutăcioase care-i gîdilau gîtul şi-l apucară de nas.

Privi în jurul lui cu ochii miraţi şi fu surprins să vadă că visul nu s-a sfîrşit.

Deasupra lor se auzea un scîrţîit de paşi.

Pe chei se descărcau scîndurile cu un zgomot surd.

Domnişoara Clara părea foarte curioasă să ştie ce se va întîmpla.

Ridică degetul cel mic şi-i arătă băieţelului de lîngă ea tavanul, cu o mişcare care voia să spună :

— Ce-nseamnă asta ?

Începuse livrarea. Dubac, tîmplarul din Villette, sosise la ora şase cu calul şi căruţa sa, şi cumătrul Louveau se pusese pe treabă, cu un zel neobişnuit.

Nu închisese ochii toată noaptea, sărmanul om, la gîndul că trebuia să-l ducă din nou la comisar pe acest copil aşa de înfometat şi înfrigurat. Se aşteptase la o nouă scenă dimineaţa, dar cumetrei Louveau îi umbla altceva prin minte, căci nu vorbi nimic despre Victor.

François credea că era în cîştig dacă se întîrzia ora explicaţiilor. Nu dorea decît să fie uitat, să scape de privirea nevestei şi muncea din toată inima, de teamă să nu-i strige, văzîndu-l că nu face nimic : „Ei, tot n-ai de lucru, ia du-l înapoi pe pici de unde l-ai luat".

Şi lucra de zor.

Stivele de lemne se micşorau văzînd cu ochii.

Dubac făcuse trei drumuri şi cumătra Louveau, în picioare pe pasarelă, cu sugaciul în braţe, abia avu timp să numere transporturile care treceau.

François alegea cu sîrg dulapii lungi ca nişte catarge şi groşi ca nişte ziduri.

Cînd grinda era prea grea chema în ajutor echipajul.

Echipajul era un marinar cu piciorul de lemn, care alcătuia el singur personalul *Frumoasei niverneze.*

Fusese primit de milă şi ţinut din obişnuinţă.

Invalidul se opintea pe proteza sa, ridica grinda cu mari sforţări, încovoindu-se sub povară şi, cu cureaua întinsă pe şale, cobora încet puntea spre uscat.

Cum poţi întrerupe un om atît de ocupat ?

Cumătra Louveau nici nu se gîndea la aşa ceva.

Mergea încoace şi încolo pe pasarelă, îngrijindu-se numai de Mimile care sugea. Totdeauna însetat Mimile ista !

Ca şi tatăl lui.

Însetat el, Louveau !... Nu azi, desigur.

De dimineaţă, de cînd lucrează, nici vorbă de vin alb. N-a avut vreme nici să răsufle ori să-şi şteargă năduşeala, darmite să dea o duşcă la colţul tejghelei.

Chiar adineauri, cînd Dubac îl poftise să meargă să bea un păhărel, François a răspuns eroic ;

— Mai tîrziu, avem tot timpul.

Să refuzi un pahar !

Gospodina nu mai înţelegea nimic. Louveau al ei s-a schimbat.

S-a schimbat şi Clara, căci s-a făcut ora 11 şi micuţa, care nu vrea niciodată să rămînă în pat, nu s-a mişcat din el toată dimineaţa.

Şi cumătra Louveau coboară treptele două cîte două spre cabină ca să vadă ce se întîmplă.

François rămîne pe punte bălăngănind braţele, sugrumat de emoţie, năuc de parcă i-ar fi dat cineva cu parul în cap.

De data asta e bucluc.

Nevastă-sa şi-a amintit de Victor, îl va aduce cu ea pe punte şi va trebui să-l ia şi să-l ducă la comisar.

Dar nu ; cumătra Louveau se iveşte singură, rîde şi-i face semn să se apropie.

— Vino să vezi, să mori de rîs, nu alta !

Omul nu înţelege de unde deodată atîta veselie şi deşi de emoţie i se moaie genunchii o urmează ca un automat.

Amîndoi plozii şedeau pe marginea patului, în cămaşă şi cu picioarele goale.

Luaseră oala de supă pe care mama, cînd se culcase, o lăsase la îndemîna lor. Neavînd decît o lingură pentru ambele guri, mîncau lacomi pe rînd, ca nişte puişori

într-un cuib, şi Clara, care făcea întotdeauna nazuri ca să-şi mănînce supa, deschidea botişorul spre lingură, rîzînd.

S-au cam murdărit pe ochi şi pe urechi, dar nimic nu se spărsese, nimic nu fusese răsturnat şi amîndoi copiii se veseleau din toată inima, încît nu puteai să te superi pe ei.

Cumătra Louveau continua să rîdă.

— Dacă se înţeleg atît de bine, nu e nevoie să-i mai supraveghem.

François se întoarse repede la treabă, încîntat de întorsătura pe care o luau lucrurile.

De obicei, la datele de livrare, se odihnea în timpul zilei, adică bătea toate cîrciumile de la Point-du-Jour pînă la Bercy.

În felul acesta descărcatul dura o săptămînă întreagă şi cumătra Louveau nu mai înceta să blesteme.

Dar de data aceasta, nici un gît de vin alb, nici un chef de lenevie, ci o dorinţă furioasă de a face totul bine, o muncă zeloasă şi neîntreruptă.

Pe de altă parte, ca şi cum ar fi înţeles că trebuie să-şi cîştige cauza, puştiul făcea tot ce putea ca s-o înveselească pe Clara.

Pentru prima oară în viaţa ei, fetiţa nu plînsese, nu se lovise, nu-şi rupsese ciorapii.

Prietenul ei o făcea să rîdă, îi ştergea nasul.

Era totdeauna gata să-şi sacrifice şuviţele de păr ca să oprească lacrimile Clarei care se iveau printre gene.

Şi fetiţa trăgea cu toată puterea de claia încîlcită, sîcîindu-şi prietenul ca un cotei care muşcă în joacă un pudel.

Cumătra Louveau le vedea de departe pe toate. Îşi spunea că acest mic ajutor la îngrijitul copiilor era totuşi binevenit. Putea foarte bine să-l ţină pe Victor pînă la terminarea livrării lemnelor. Aveau tot timpul să-l ducă la poliţie după aceea, în momentul plecării. Iată de ce

seara nu pomeni nici un cuvînt despre trimiterea înapoi a băieţelului, îl ghiftui cu cartofi şi-l culcă la fel ca şi în ajun.

S-ar fi spus că protejatul lui François făcea parte din familie şi, privind-o pe Clara cum îl ţinea de gît dormind, se putea ghici că fetiţa îl luase sub ocrotirea ei.

Descărcarea vasului *Frumoasa niverneză* ţinu trei zile. Trei zile de muncă grea, fără oprire, fără răgaz.

Către prînz, ultima căruţă fu încărcată şi şlepul rămase gol. Nu se putea lua remorcherul decît a doua zi şi François îşi petrecu toată vremea ascuns pe coridor, reparînd scîndurile bordajului, hărţuit de teama cuvintelor pe care de trei zile aştepta să le audă : „Du-l înapoi la comisar".

Ah ! comisarul ăsta !

Era la fel de temut în cabina *Frumoasei niverneze* ca şi poliţaiul-marionetă al păpuşarilor. Ajunsese un fel de sperietoare, de care se slujea cumătra Louveau ca s-o facă pe Clara să tacă.

De fiecare dată cînd întrebuinţa acest nume înfricoşător, băieţelul îndrepta spre dînsa ochii săi neliniştiţi de copil care suferise prea de timpuriu.

Înţelegea în chip nedesluşit primejdiile viitoare pe care le ascundea acest cuvînt. Comisarul ! Aceasta însemna : pierderea Clarei, a mîngîierilor, a căldurii şi a cartofilor. Dar mai ales întoarcerea la o viaţă întunecată, la zile fără pîine, la somn fără pat, la trezirea fără sărutări.

Astfel, pe cînd micuţul se agăţase de fusta cumetrei Louveau, în ajunul plecării, François întreba cu o voce tremurătoare :

— Ei, îl ducem înapoi sau nu ?

Cumătra Louveau nu răspunse.

S-ar fi zis că era în căutarea unei îndreptăţiri de a-l ţine pe Victor. Cît despre Clara, ea se tăvălea pe pardo-

seală, înecîndu-se de atîta plîns, hotărîtă s-o apuce crampele dacă era despărţită de prietenul ei.

Femeia înţeleaptă vorbi plină de seriozitate :

— Dragul meu, ai făcut o prostie, ca de obicei. Acuma trebuie s-o plătim. Acest copil ne-a îndrăgit. Clara e nebună după el şi toată lumea ar fi întristată să-l vadă plecînd. Voi încerca să-l ţin, dar vreau ca fiecare să-şi aducă prinosul. Prima dată cînd Clara o să aibă hachiţe sau tu o să te îmbeţi, am să-l duc înapoi comisarului.

Cumătrul Louveau strălucea de bucurie. Se hotărîse. Nu va mai bea.

Rîdea cu gura pînă la cerceii din urechi şi cînta pe punte, înfăşurînd cablul, în timp ce remorcherul trăgea *Frumoasa niverneză* împreună cu o flotilă de alte cîteva şlepuri.

Capitolul III

La drum

Victor era în drum.

În drum spre cîmp, pe lîngă mahalalele care-şi oglindeau în apă căsuţele şi grădinile de zarzavat.

În drum spre ţinuturile albe ale colinelor de cretă.

În drum de-a lungul canalelor sonore, pietruite.

În drum spre muncel, spre canalul Yonne, adormit în albia lui de ecluze.

În drum spre muşchiul şi ierburile iernii şi spre pădurea Morvan.

Rezemat de cîrma vasului şi încăpăţînat în hotărîrea sa de a nu mai bea, François se făcea că nu aude invitaţiile ecluzierilor şi ale cîrciumarilor, miraţi văzîndu-l cum trece spre larg.

Trebuia să se ţină zdravăn de bară, pentru a o împiedica pe *Frumoasa niverneză* să acosteze pe la taverne.

De cînd vechiul şlep făcea acelaşi drum, cunoştea toate staţiile şi se oprea singur, ca un cal de omnibus.

În faţă, stînd într-un picior, „Echipajul" mînuia melancolic o prăjină imensă, înlătura ierburile, încetinea cotitul, se prindea de ecluze.

Nu făcea mare lucru, cu toate că pe punte se auzea ziua şi noaptea ţăcănitul piciorului său de lemn.

Rezemat şi tăcut, se număra printre cei cărora totul le-a ieşit pe dos în viaţă. Un coleg îl chiorîse în şcoală, un topor îl schilodise la joagăr, o cadă îl opărise la rafinărie. Ar fi ajuns cerşetor, murind de foame la marginea şanţului, dacă Louveau — care prindea totul dintr-o privire — nu l-ar fi luat la ieşirea din spital, să-l ajute la manevrarea şlepului.

Iscase atunci o ceartă zdravănă, ca şi Victor.

Femeia înţeleaptă se supărase.

Louveau lăsase nasul în jos.

Şi „Echipajul" a rămas.

Acum făcea parte din menajeria *Frumoasei niverneze,* în rînd cu pisica şi corbul.

Cumătrul Louveau a condus atît de bine, iar „Echipajul" a manevrat atît de fără greş, că la 12 zile de la plecarea sa din Paris *Frumoasa niverneză* — după ce urcase fluviul şi canalele — ajunse să ancoreze la podul Corbigny, pentru a-şi dormi în pace somnul de iarnă.

Din decembrie şi pînă la sfîrşitul lui februarie marinarii nu mai navighează. Îşi repară ambarcaţiunile şi străbat pădurile pentru a cumpăra pe loc copacii ce vor fi tăiaţi la primăvară.

Dacă vînzarea din toamnă a reuşit bine, acest timp de şomaj devine o vacanţă veselă.

Frumoasa niverneză fu pregătită pentru iernare, adică i se demontă cîrma, catargul ocazional fu aşezat pe

interpunte şi locul rămase liber, încît te puteai juca şi puteai alerga cît voiai pe punţile şlepului.

Ce schimbare de viaţă pentru copilul găsit !

Tot timpul călătoriei rămăsese ameţit, zăpăcit.

S-ar fi zis că semăna cu o pasăre crescută în colivie, pe care libertatea o uluieşte şi care uită deodată să meargă şi să zboare.

Prea mic ca să fie impresionat de peisajul care se desfăşura înaintea ochilor săi, fu totuşi pătruns de măreţia fluviului care urca între două zări mişcătoare. Cumătra Louveau, văzîndu-l aşa sălbatic şi tăcut, spunea de dimineaţă pînă seara :

— Este surdo-mut !

Nu, nu era mut micul parizian din cartierul Temple !

Cînd îşi dădu bine seama că nu visa, că nu se va mai întoarce în mansardă şi că, în pofida ameninţărilor cumetrei Louveau, nu mai trebuia să-i fie frică de comisar, i se dezlegă limba. Se deschise ca o floare răsărită într-o pivniţă şi pusă la fereastră.

Încetă să se mai ascundă prin colţuri cu o sălbăticie de dihor hăituit. Ochii înfundaţi sub fruntea boltită nu se mai mişcau neliniştiţi şi, cu toate că rămăsese puţin palid şi îngîndurat, învăţă să rîdă împreună cu Clara.

Fetiţa îşi iubea cu pasiune prietenul, cum se iubeşte la vîrsta aceasta, pentru plăcerea să te cerţi şi să te împaci din nou.

Cu toate că era încăpăţînată ca un catîr, avea un suflet bun şi era destul să i se vorbească de comisar, ca s-o faci să asculte.

Abia sosiseră la Corbigny, cînd o nouă surioară veni pe lume. Mimile împlinise tocmai 18 luni şi erau cam multe pătuţuri în cabină şi de asemenea multă muncă ; căci, cu toate greutăţile pe care le aveau, era imposibil să-şi îngăduie să ia o slujnică.

Cumătra Louveau bombănea tot timpul de se cutremura şi piciorul de lemn al „Echipajului".

Nimeni nu o plîngea în ţinut. Pînă şi ţăranii nu se sfiiră să-i spună ce gîndeau preotului, care-l tot dădea de exemplu pe marinar.

— Orice aţi zice, părinte, e o nechibzuinţă cînd ai trei copii ai tăi să mai culegi de pe drum pe ai altora. Dar alde Louveau au fost totdeauna aşa. Le place gloria deşartă şi degeaba le dai un sfat, că tot nu-i schimbi.

Nimeni nu le dorea răul, dar n-ar fi fost cu supărare dacă ar fi primit o lecţie, să-i înveţe minte.

Preotul era un om cumsecade, nu prea isteţ, care se lua uşor după alţii.

„Enoriaşii mei au dreptate, îşi spuse el, netezindu-şi cu mîna barba nerasă. Nu trebuie să mă pun împotriva soartei."

Dar, fiindcă oricum o luai familia Louveau era cumsecade, le făcu obişnuita lui vizită pastorală.

O găsi pe mamă croind nişte pantaloni pentru Victor dintr-o haină veche, pentru că piciul venise cu ce avea pe el şi gospodina nu putea suferi zdrenţele în jur. Îl pofti pe preot să şadă pe-o bancă şi cînd acesta îi vorbi de Victor, lăsînd să se-nţeleagă că poate, cu ajutorul episcopului, băiatul ar putea fi internat la orfelinatul din Autun, cumătra Louveau răspunse deschis, cum îi era obiceiul :

— Că mititelul este o povară pentru noi asta e sigur, părinte ; cred că, aducîndu-l aici, François a dovedit din nou că nu este prea luminat la minte. Dar n-am o inimă mai aspră decît bărbatu-meu ; dacă l-aş fi întîlnit pe Victor, starea lui m-ar fi mîhnit la fel de tare ; totuşi l-aş fi lăsat acolo unde era. Acum, că l-am luat, n-am făcut-o ca să scăpăm de el ; iar de s-o-ntîmpla într-o zi să avem greutăţi din pricina lui, n-om cere nimănui de pomană.

În acest moment Victor intră în cabină, purtîndu-l pe Mimile agăţat de gît. Plodul, furios că fusese înţărcat, se răzbuna nevoind să meargă pe picioare.

Îi ieşeau dinţii şi muşca pe toată lumea.

Înduioşat de acest spectacol, preotul puse mîna pe capul copilului găsit şi spuse cu solemnitate :

— Binecuvîntate fie familiile numeroase !

Şi plecă încîntat că putuse găsi în memoria sa o formulă atît de potrivită acestei situaţii.

Cumătra Louveau nu minţise zicînd că Victor făcea parte acum din familie. Tot bombănind şi spunînd fără încetare că-l va duce înapoi la comisar, femeia îl îndrăgise pe micuţul palid, care se ţinea tot timpul de fustele ei.

Cînd Louveau găsea că ea are prea mare grijă de el, îi dădea mereu acelaşi răspuns :

— Nu trebuia să-l iei.

Îndată ce împlini şapte ani, îl trimise la şcoală cu Clara.

Totdeauna Victor ducea coşuleţul cu mîncare şi cărţile.

Se bătea vitejeşte pentru a apăra gustarea contra poftei fără scrupule a tinerilor din Morvan.

Nu avea mai puţin curaj la învăţătură ca la bătaie şi cu toate că nu urma şcoala decît în timpul iernii, cînd nu se naviga, ştia mai mult, cînd se întorcea, decît copiii de ţărani, greoi şi gălăgioşi ca şi saboţii lor, chiar dacă aceştia căscau 12 luni neîntrerupte în faţa abecedarului.

Victor şi Clara se întorceau de la şcoală prin pădure. În drum le făcea multă plăcere să se uite la tăietorii de lemne. Cum Victor era sprinten şi priceput, ei îl puneau să se suie în vîrful brazilor pentru a lega frînghia care slujeşte la doborîrea copacilor. Părea mai mic pe măsură ce urca şi, cînd ajungea sus, Clarei i se făcea foarte frică. El, curajos, se legăna dinadins ca s-o necăjească.

Altă dată mergeau să-l vadă pe domnul Maugendre pe şantierul său. Dulgherul era un om slab şi uscat ca o scîndură. Trăia singur, departe de sat, în inima pădurii.

Nu avea prieteni.

Singurătatea și tăcerea acestui necunoscut care venise din fundul ținutului Nièvre să-și facă un șantier, departe de celelalte, trezise de mult curiozitatea sătenilor.

De șase ani muncea pe orice vreme, primind totdeauna de lucru, ca un om nevoiaș, cu toate că trecea drept bogat, deoarece afacerile îi mergeau bine și se ducea deseori să-l consulte pe notarul din Corbigny cum să-și plaseze economiile.

Într-o zi îi spuse preotului că este văduv.

Nu se știa nimic mai mult despre el.

Cînd Maugendre vedea venind copiii, lăsa fierăstrăul la o parte și se oprea din lucru pentru ca să stea de vorbă cu ei.

Îl îndrăgise pe Victor. Îl învăța să scobească în lemn cîte o micuță cocă de vapor.

Odată îi spuse :

— Îmi amintești de un copil pe care l-am pierdut.

Și, temîndu-se că a povestit prea mult, adăugă :

— Ah, e mult, e foarte mult de atunci.

Într-o altă zi spuse cumătrului Louveau :

— Cînd n-ai să-l mai vrei pe Victor, dă-mi-l mie. N-am moștenitori, voi face sacrificii, îl voi trimite la oraș într-un colegiu. Va trece examenele și va intra în școala forestieră.

Dar François era încă îmbătat de fapta sa bună, așa că refuză. Maugendre aștepta cu răbdare ca familia Louveau să sporească și, odată cu ea, greutățile financiare, încît să-l sature pe marinar să mai adopte copii.

Soarta părea să-l ajute să-și împlinească dorința.

În adevăr, s-ar fi putut crede că, odată cu venirea lui Victor, ghinionul se abătuse asupra *Frumoasei niverneze.*

Din acel moment totul începuse să meargă pe dos.

Lemnul se vindea la prețuri proaste.

„Echipajul“ își fractura totdeauna cîte un os în ajunul livrărilor.

Şi, culmea, într-o bună zi, în momentul cînd trebuia să plece la Paris, cumătra Louveau se îmbolnăvi.

În hărmălaia copiilor, François îşi pierdu capul. Nu mai deosebea supa de ceaiuri.

O supăra atît de tare pe bolnavă cu prostiile sale, că renunţă să o mai îngrijească şi o lăsă în seama lui Victor.

Pentru prima oară în viaţă, marinarul cumpără lemne pentru el. Degeaba înfăşura copacii cu sfori şi lua măsura lor de 36 de ori în şir, tot se înşela la numărătoare — la faimoasa numărătoare :

— Înmulţesc... înmulţesc...

Cumătra Louveau era doar aceea care ştia să socotească !

Execută comanda pe dos, plecă la Paris cu o mare nelinişte, dădu peste un cumpărător necinstit care profită de ocazie ca să-l înşele. Se întoarse acasă cu inima grea, se aşeză la picioarele patului şi spuse cu o voce îndurerată :

— Scumpa mea nevastă, încearcă să te faci sănătoasă, sau sîntem pierduţi.

Cumătra Louveau se vindecă încetul cu încetul. Luptară împotriva ghinionului şi făcură tot ce era cu putinţă ca să se descurce.

Dacă ar fi avut cu ce să-şi cumpere un vas nou, ar fi putut să-şi îmbunătăţească veniturile, dar cheltuiseră toate economiile în timpul bolii şi cîştigurile abia reuşeau să astupe găurile *Frumoasei niverneze* care era la capătul puterilor.

Victor deveni o povară grea pentru ei.

Nu mai era ţîncul de patru ani pe care-l îmbrăcai dintr-o haină veche şi pe care-l ţineai din mîncarea copiilor.

Avea acum 12 ani, se hrănea ca un bărbat, cu toate că rămăsese slăbuţ. Era muşchiulos şi plin de energie, dar nu putea încă să mînuiască bine cangea, cînd „Echipajul“ îşi rupea iar vreun picior !

Şi totul mergea din rău în mai rău. Avuseseră mari greutăţi să urce Sena în ultima călătorie pînă la Clamecy.

Frumoasa niverneză lua apă prin toate părţile, iar reparaţiile nu mai ajungeau ; ar fi trebuit căptuşită toată coca sau mai curînd lăsat dracului întreg şlepul şi înlocuit cu unul nou.

Într-o seară de martie, în ajunul plecării spre Paris, cînd Louveau, foarte îngrijorat, îşi lua rămas bun de la Maugendre, după ce-i plătise datoria pentru lemne, dulgherul îl pofti la un pahar de vin acasă la el.

— Trebuie să-ţi vorbesc, François.

Intrară în cabană.

Maugendre umplu două pahare şi se aşezară unul în faţa celuilalt.

— N-am fost totdeauna singur, cum mă vezi astăzi, Louveau. Îmi amintesc de o vreme cînd aveam tot ce-mi trebuie ca să fiu fericit : puţină avere şi o nevastă care mă iubea. Am pierdut totul. Din vina mea.

Şi dulgherul se opri ; mărturisirea pe care o făcuse îi sugruma gîtlejul.

— N-am fost niciodată un om rău, François. Dar aveam o meteahnă.

— Tu ?

— O mai am încă. Iubesc banii mai presus de orice. Asta a fost cauza nenorocirilor mele.

— Cum aşa, sărmanul meu Maugendre ?

— Îţi voi povesti. Curînd după ce m-am căsătorit am avut un copil ; mi-a venit ideea să o trimit pe nevastă-mea la Paris să-şi caute un loc de doică. Asta aduce un cîştig mare cînd soţul este un om ordonat şi ştie să se gospodărească singur. Nevastă-mea nu voia să se despartă de mucosul ei. Îmi spunea : „Omule, doar cîştigăm destul şi aşa ! Restul vor fi bani blestemaţi. Nu ne vom bucura de ei. Nu sîntem săraci cu mulţi copii.

Cruță-mă de durerea de a vă părăsi." N-am vrut să aud de nimic, Louveau, și am silit-o să plece.

— Și apoi ?

— Ei bine, cînd nevastă-mea a găsit o slujbă, a dat unei bătrîne copilul să-l aducă acasă. I-a însoțit pînă la gară. De atunci nu s-a mai auzit nimic despre ei.

— Și nevastă-ta, sărmane Maugendre ?

— Cînd a aflat vestea, i s-a stricat laptele și a murit.

Tăcură amîndoi, Louveau mișcat de cele auzite, Maugendre copleșit de amintirile sale.

Apoi dulgherul vorbi primul :

— Pentru a mă pedepsi, m-am osîndit să duc traiul ăsta. Am trăit 12 ani departe de toată lumea. Nu mai pot. Mi-e teamă să mor singur. Dacă ți-e milă de mine, dă-mi-l pe Victor, să-mi înlocuiască copilul pierdut.

Louveau era foarte încurcat.

Victor îi costase foarte mult.

Dar dacă s-ar despărți de el în momentul în care putea să le fie folositor, toate sacrificiile pe care le făcuseră pentru a-l crește ar fi pierdute.

Maugendre îi ghici gîndurile.

— Se înțelege de la sine că dacă mi-l dai te voi despăgubi pentru toate cheltuielile tale. Ar fi un lucru foarte bun pentru copil. Nu pot să-i văd pe elevii de la școala forestieră prin pădure, fără să-mi spun : „Și băiatul meu ar fi putut ajunge ca ei". Victor este muncitor și-mi place. Știi foarte bine că mă voi purta față de el ca față de propriul meu fiu. Ce zici ?

Soții Louveau vorbiră seara după ce copiii se culcaseră.

Femeia înțeleaptă încercă să chibzuiască :

— Vezi tu, François, am făcut pentru acest copil tot ce-am putut. Dumnezeu știe cît am dori să-l păstrăm ! Dar dacă ni se oferă o ocazie să ne despărțim de el fără să-l facem nefericit, trebuie să ne silim și să avem tăria s-o facem.

Şi, fără să vrea, ochii i se îndreptară spre patul unde Victor şi Mimile căzuseră într-un somn liniştit şi fără griji.

— Bietul copil ! zise François cu voce domoală.

Auzeau fluviul care clipocea de-a lungul bordajului şi din cînd în cînd şuieratul unui tren sfîşia noaptea.

Cumătra Louveau izbucni în lacrimi :

— Dumnezeu să aibă milă de noi, François, dar îl păstrez !

Capitolul IV

Viaţa este grea

Victor împlinea 15 ani.

Băieţelul palid se înălţase dintr-o dată şi ajunsese un flăcău voinic, cu umerii largi şi mişcări liniştite.

De cînd naviga pe *Frumoasa niverneză* începuse să cunoască drumul ca un vechi marinar, ştia numele canalurilor, simţea care e nivelul apei, trecînd de la mînuirea prăjinii la cîrmă.

Purta brîu roşu şi bluza înfoiată în jurul şalelor.

Cînd cumătrul Louveau îi preda cîrma, Clara, care crescuse şi ea, venea lîngă el să tricoteze, plină de admiraţie pentru înfăţişarea calmă şi mişcările lui puternice.

De data aceasta, drumul de la Corbigny la Paris fusese greu.

Umflată de ploile toamnei, Sena dărîmase barajele şi se năpustea spre mare ca o fiară scăpată din cuşcă.

Marinarii neliniştiţi grăbeau livrarea mărfurilor, căci fluviul ajunsese pînă la buza cheiurilor şi ştirile trimise din oră în oră de ecluzieri erau proaste.

Se spunea că afluenţii rupeau digurile, inundau cîmpia şi apa urca, urca fără încetare.

Cheiurile, invadate de o mulţime neliniştită, deveniseră o colcăire de oameni, căruţe şi cai ; iar deasupra macaralele cu aburi îşi mişcau braţele lungi. Apucaseră să golească hala de vinuri. Camioanele duceau la adăpost lăzile cu zahăr. Oamenii de la edecuri părăsiseră cabinele, cheiurile se goleau şi convoiul de căruţaşi, urcînd panta rampelor, se depărta de revărsarea apelor ca o armată în marş.

Suferind mari întîrzieri din pricina sălbăticiei puhoaielor şi a opririlor în nopţile fără lună, Louveau era deznădăjduit că nu va putea livra lemnele la timp. Lucrau cu toţii de zor pînă tîrziu noaptea la lumina lămpilor de gaz şi a felinarelor.

La ora 11 toată încărcătura era strînsă lîngă rampă.

Cum căruţa lui Dubac, tîmplarul, nu apărea, se culcară.

Fu o noapte groaznică în care nu se-auzea decît scîrţîitul lanţurilor, pîrîielile bordajelor, ciocnirile dintre şlepuri.

Frumoasa nivernează, zgîlţîită de valuri, gemea ca un om pus la cazne.

Cu neputinţă să închizi ochii.

Cumătrul Louveau, nevasta lui, Victor şi „Echipajul" se sculară în zori, lăsînd copiii în pat.

Sena mai urcase în timpul nopţii. Învolburat şi vălurit, rîul curgea verde sub un cer negru.

Pe chei nici un semn de viaţă.

Nu se zărea nici o barcă. Dar pe apă pluteau rămăşiţe de acoperişuri şi garduri duse de curent departe în ceaţă.

Nu trebuia pierdută nici o clipă, căci rîul trecuse de parapetele portului de jos şi valurile, atingînd capetele lemnelor, surpaseră stivele.

Stînd cu picioarele pe jumătate în apă, François, cumătra Louveau şi Dubac încărcau căruţa.

Deodată un zăngănit teribil chiar lîngă ei îi înspăimîntă de moarte.

Un șlep încărcat cu pietre de moară, rupîndu-și lanțurile, se scufundă izbindu-se de chei, despicat de la etravă pînă la cîrmă. Se auzi apoi un vuiet oribil și sfîșietor, urmat de un vîrtej de apă.

Și cum rămăseseră încremeniți, îngroziți de acest naufragiu, auziră țipete în spatele lor.

Împinsă de izbitură, *Frumoasa niverneză* se desprinsese de chei.

Cumătra Louveau scoase un strigăt :

— Copiii mei !

Victor se și repezise în cabină.

Reapăru pe punte cu cel mai mic în brațe. Clara și Mimile îl urmau și toți întindeau mîinile spre chei.

— Luați-i !

— O barcă !

— O frînghie !

Ce să facă ?

Imposibil să-i aducă pe toți înot la mal.

Și „Echipajul“ alerga fără rost, înnebunit, de la un bordaj la celălalt.

Trebuia acostat cu orice preț.

În fața matelotului îngrozit și a copiilor care plîngeau, Victor, căpitan fără voie, dobîndi energia necesară pentru a-i salva.

El comandă :

— Haide ! Aruncă o parîmă ! Grăbește-te ! Prinde-o !

Repetară aruncarea de trei ori.

Dar *Frumoasa niverneză* era prea departe de chei și cablul cădea în apă.

Atunci Victor alergă la cîrmă și îl auziră strigînd :

— Nu vă fie teamă ! Lăsați totul în seama mea.

În adevăr, cu o bruscă mișcare a barei, el redresă ambarcațiunea care pornise în derivă, luată din flanc.

Pe chei, Louveau îşi pierduse capul. Voia să se arunce în apă să ajungă la copii, dar Dubac îl apucă în braţe, imobilizîndu-l, în timp ce cumătra Louveau îşi acoperea faţa cu mîinile ca să nu vadă nimic.

Acum *Frumoasa niverneză* intrase în curent şi gonea cu viteza unui remorcher înspre podul Austerlitz. Rezemat calm de bară, Victor se arăta un bun cîrmaci, îi încuraja pe copii, dădea ordine „Echipajului".

Era sigur că se afla pe drumul cel bun, căci manevrase direct spre steagul roşu care atîrna în mijlocul arcadei principale pentru a indica marinarilor ruta.

Dar, în înălţime, va fi destul loc de trecere ?

Vedea podul care se apropia cu repeziciune.

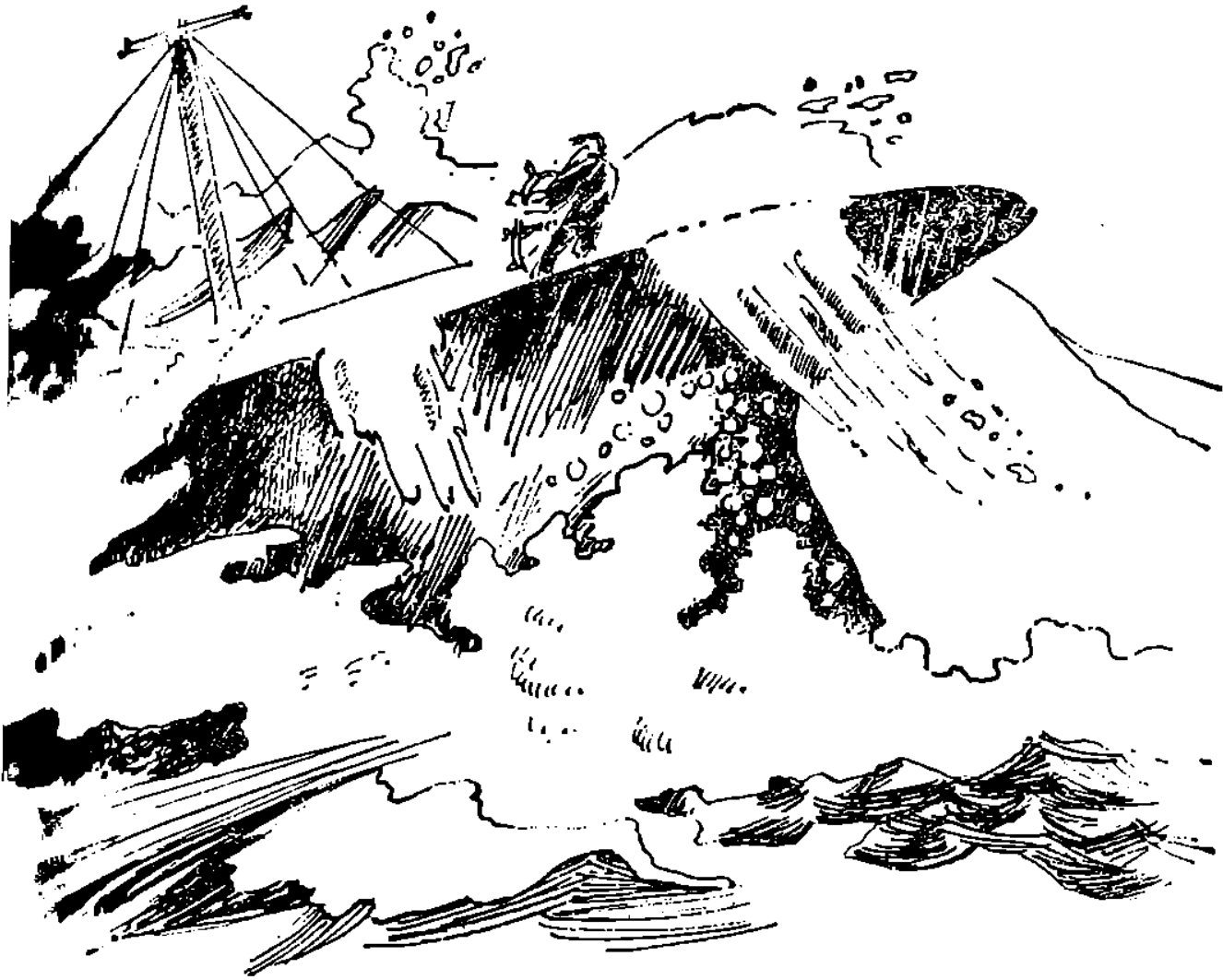

— „Echipaj", treci la prăjină ! Tu, Clara, nu părăsi copiii.

El ţinea mîinile încleştate pe cîrmă.

Simţea cum îi trece prin păr vîntul care sufla sub arcadă.

Acu-i acu' !

Dusă de propriul ei impuls, *Frumoasa niverneză* dispăru sub travee, cu un zgomot asurzitor, dar nu atît de repede încît mulţimea strînsă pe podul Austerlitz să nu zărească pe marinarul cu piciorul de lemn cum greşeşte lovitura de prăjină, căzînd pe burtă, în timp ce copilul striga de la cîrmă :

— O cange, o cange !

Frumoasa niverneză se afla sub pod.

În umbra arcadei, Victor vedea desluşit enormele inele înfipte în zidăria stîlpilor, zărea deasupra capului articulaţiile boltei şi în zare şirul celorlalte poduri mărginind petece de cer.

Apoi deodată orizontul se lărgi, fu orbit ca şi cum ar fi ieşit la lumină dintr-o pivniţă întunecoasă, auzi de sus urale şi avu în faţă priveliştea catedralei, ancorată pe fluviu ca o fregată. Şlepul se opri brusc.

Podarii reuşiseră să înfigă un cîrlig în bordaj.

Victor se repezi la parîmă şi înfăşură bine cablul în jurul ei. Atunci *Frumoasa niverneză* făcu volta şi se roti pe parîmă, apoi, trasă spre mal, cedă noului impuls şi acostă încet pe cheiul Tournelle, cu echipajul său de puştani şi cu căpitanul său de 15 ani.

Ah ! ce bucurie fu seara cînd se numărară în jurul tocanei aburinde, în cabina vasului care de data aceasta era bine ancorat şi legat.

Micul erou se afla la locul de onoare, cel al căpitanului.

Nu aveau prea multă poftă de mîncare după puternicele emoţii de dimineaţă, dar erau cu inima uşoară, cum se întîmplă după o mare spaimă.

Respirau pînă în adîncul pieptului.

Îşi făceau cu coada ochiului semne peste masă pentru a-şi spune : „Dar dacă l-am fi dus înapoi la comisar ?“

Şi cumătrul Louveau rîdea cu gura pînă la urechi, privindu-şi puii cu ochii umezi. S-ar fi zis că a dat norocul peste ei, că *Frumoasa niverneză* nu mai avea nici o spărtură, că au cîştigat la loterie lozul cel mare.

Marinarul îl buşea cu pumnii pe Victor.

Ăsta era felul lui de a-şi arăta dragostea.

— Şmecherul de Victor ! Cum a întors cîrma ! Ai văzut, mă, „Echipajule“ ? Nici eu n-aş fi făcut mai bine, he ! hei ! nici măcar eu, patronul.

Omul nostru avea să scoată strigăte de admiraţie 15 zile şi să străbată de nenumărate ori cheiul în lung şi-n lat, să istorisească cum a întors Victor cîrma.

— Înţelegeţi : vasul îşi schimba direcţia. Atunci el : tronc !

Şi făcea gestul pentru a descrie manevra.

În acest timp Sena scădea şi se apropia momentul plecării...

Într-o dimineaţă, cum Victor şi Louveau pompau apa pe tengă, factorul aduse o scrisoare. Avea pe spate un sigiliu albastru.

Marinarul deschise scrisoarea cu mîna puţin tremurîndă şi, cum nu era mai tare la citit ca la socotit, zise lui Victor :

— Ia citeşte, dar cît mai rar.

Şi Victor citi :

— Biroul Comisarului de Poliţie — Arondismentul XII.

„Domnul Louveau (François) patron marinar este invitat să treacă în cel mai scurt timp pe la comisariatul de poliţie."

— Asta-i tot ?

— Da, tot.

Louveau lipsi toată ziua.

Cînd se întoarse seara, toată veselia sa pierise...

Era întunecat, arţăgos, tăcut.

Cumătra Louveau nu înţelegea nimic şi, cum copiii erau pe punte, unde se jucau, îl întrebă :

— Ce se-ntîmplă ?

— Am necazuri.

— Din cauza livrării ?

— Nu, cu privire la Victor.

Şi-i povesti vizita făcută comisarului.

— Ştii, femeia aceea care l-a părăsit nu era mama lui.

— Ah ! Ei şi ? !

— Îl furase.

— Cum se ştie asta ?

— Chiar dînsa a mărturisit-o comisarului înainte de a muri.

— Bine, atunci ţi-a spus numele părinţilor lui ?

Louveau tresări :

— De ce vrei să mi-l fi spus ?

— Păi tocmai pentru că te-a chemat.

François se supără :

— Dacă l-aş şti, poate că ţi l-aş spune şi ţie.

Se roşi la faţă de mînie şi ieşi trîntind uşa.

Cumătra Louveau rămase năucită.

— Ce l-o fi apucat ?

Da, ce să-l fi apucat pe François ?

Începînd din acea zi, purtarea, felul de a vorbi, caracterul său, toate se schimbară.

Nu mai mînca, dormea prost şi vorbea în somn.

O contrazicea pe nevasta lui !

Certa „Echipajul", repezea pe toată lumea, şi pe Victor mai mult decît pe ceilalţi. Cînd cumătra Louveau îl întreba, mirată, ce este cu el, răspundea tăios :

— N-am nimic. Arăt ca şi cum aş avea ceva ? V-aţi vorbit cu toţii împotriva mea.

Sărmana femeie îşi pierdea timpul zadarnic.

— Parcă a înnebunit, pe cuvîntul meu !

Îl crezu complet ţicnit, cînd, într-o seară, le făcu o scenă groaznică cu privire la Maugendre.

Erau la capătul călătoriei şi trebuiau să ajungă la Clamecy.

Victor şi Clara vorbeau despre şcoală şi băiatul zise că-i va face plăcere să-l revadă pe Maugendre. Cumătrul Louveau se înfurie :

— Lasă-mă-n pace cu Maugendre al tău ! Nu mai vreau să am de-a face cu el.

Mama interveni:

— Dar ce ţi-a făcut ?

— Mi-a făcut... Mi-a făcut... Dar asta nu te priveşte. Eu sînt stăpînul !

Vai ! arătă aşa de bine că el era stăpînul încît, în loc să rămînă la Corbigny, ca de obicei, urcă fluviul cu încă două leghe şi opri în plină pădure. Declară că Maugendre nu se gîndea decît să-l păcălească la toate vînzările şi că va încheia cu altul un tîrg mai bun.

Acolo, se aflau prea departe de sat ca să poată merge copiii la şcoală. Victor şi Clara alergau toată ziua prin pădure să strîngă vreascuri. Cînd erau obosiţi să care legăturile de lemne, le lăsau pe jos în spatele unui şanţ şi se aşezau în mijlocul florilor.

Victor scotea o carte din buzunar şi o punea pe Clara să citească.

Le plăcea să vadă soarele cum răzbătea prin ramurile copacilor, aruncînd lumini mişcătoare pe pagina cărţii şi pe părul lor. În jur auzeau zumzăitul miilor de gîze ; pînă-n depărtare nu mai era decît liniştea pădurii.

Cînd întîrziau trebuiau să se întoarcă repede de-a lungul şoselei vrîstată de umbra trunchiurilor.

La capăt se zărea într-un luminiş catargul *Frumoasei niverneze* şi licărirea unei lumini prin ceaţa uşoară ce se ridica peste fluviu.

Erau limbile de flăcări ale unui foc de surcele.

Cumătra Louveau gătea afară, la mal, în plin vînt. Lîngă ea, Mimile, zburlit ca un pămătuf, cu cămaşa care-i umfla pantalonii, trăgea pofticios cu ochiul la cratiţă.

Sora cea mică se tăvălea pe jos.

„Echipajul“ şi Louveau îşi fumau pipele.

Într-o seară, la ora mesei, văzură pe cineva ieşind din pădure şi îndreptîndu-se spre ei.

— Uite-l pe Maugendre !

Era dulgherul. Îmbătrînit, albit.

Avea un baston în mînă şi părea cu sufletul apăsat cînd începu să vorbească.

Veni spre Louveau şi-i întinse mîna :

— Ei bine ! M-ai părăsit, François ?

Marinarul bîlbîi un răspuns încurcat.

— Ah, nu-ţi port pică.

Avea un aer atît de obosit, încît cumătra Louveau fu mişcată. Fără să ţină seama de nemulţumirea soţului ei, îl pofti să ia loc pe bancă.

— Baremi, nu eşti bolnav, domnule Maugendre ?

— Am avut o răceală păcătoasă.

Vorbea încet, aproape că nu-l auzeai.

Suferinţele îl îmblînziseră. Le spuse că va părăsi ţinutul şi se va duce să trăiască într-un colţ din Nièvre.

— S-a terminat, nu voi mai face comerţ. Acum sînt bogat ; am bani, mulţi bani. Dar la ce bun ? Nu pot răscumpăra fericirea pe care am pierdut-o.

François asculta încruntat.

Maugendre continuă :

— Cu cît îmbătrînesc mai mult, cu atît sufăr mai mult că sînt singur. Altădată mai uitam muncind, dar acum nu mai am tragere de inimă. Nu mai am chef de nimic. Aşadar, vreau să plec, poate că asta o să-mi schimbe gîndurile.

Şi, fără voia lui, ochii i se îndreptară spre copii.

În acest moment, Victor şi Clara se iviră pe şosea cu legătura lor de vreascuri.

Zărindu-l pe Maugendre, îşi aruncară surcelele şi alergară spre el.

Îi primi cu prietenie, ca întotdeauna, şi îi zise lui Louveau care rămăsese posomorît :

— Eşti fericit, ai patru copii. Eu nu mai am nici unul.

Şi suspină.

Toată lumea făcu la fel.

— Rămîi cu bine, Victor. Lucrează cu spor şi iubeşte-ţi părinţii cum se cuvine...

Îi puse mîna pe umăr şi-l privi lung :

— Şi cînd te gîndeşti că, dacă aveam un copil, ar fi fost ca el.

Louveau, cu gura pungită, avea aerul să spună : „Hai, du-te odată !“

Dar în momentul cînd dulgherul pleca, François avu o pornire de milă şi-l întrebă :

— Maugendre, nu iei masa cu noi ?

Rostise cuvintele parcă fără voia lui, cu un glas repezit, care nu-l îmbia pe dulgher să primească.

Bătrînul clătină din cap :

— Mulţumesc, nu mi-e foame. Fericirea altora, vezi tu, îţi face rău cînd eşti foarte trist.

Şi se depărtă încovoiat, sprijinindu-se în baston.

Louveau nu mai scoase nici un cuvînt toată seara.

Îşi petrecu noaptea umblînd încoace şi încolo pe punte şi dimineaţa plecă fără să spună nimănui nimic.

Se duse la casa parohială.

Locuinţa preotului era alături de biserică.

Era o clădire mare, pătrată, cu o curte în faţă şi o grădină de zarzavat în spate. Nişte găini ciuguleau în prag. O vacă legată mugea în păşune.

Louveau îşi simţea inima uşurată deoarece luase o hotărîre.

Deschizînd bariera, îşi spuse cu un suspin de satisfacţie că atunci cînd va ieşi de aici va fi scăpat de grijile sale.

Îl găsi pe preot şezînd la răcoare, în sufragerie.

Părintele îşi terminase masa şi aţipise cu capul aplecat asupra breviarului.

Trezit de intrarea lui Louveau, făcu semn unde rămăsese cu cititul şi, închizînd cartea, îl pofti pe marinar, care-şi învîrtea şapca în mîini, să ia loc.

— Spune, François, ce doreşti de la mine ?

Voia un sfat şi ceru îngăduinţa să-i povestească de-a fir-a-păr tot ce se întîmplase.

— Pentru că ştiţi, domnule preot, eu nu sînt prea deştept. Nu prea am cap, hm ! hm ! cum spune nevastă-mea.

Şi simţindu-se mai la largul lui după această introducere, povesti toate cele întîmplate, cu respiraţia întretăiată, roş la faţă, cu privirea tot timpul aţintită pe cozorocul şepcii.

— Vă amintiţi, domnule preot, că Maugendre v-a spus că este văduv ? Sînt 15 ani de-atunci ; nevasta lui venise la Paris ca să fie doică. Arătase copilul ei unui medic, aşa cum se obişnuia, îi dăduse ultima oară să sugă şi apoi îl încredinţase unei însoţitoare.

Preotul îl întrerupse :

— Ce se cheamă o însoţitoare, François ?

— E o femeie, părinte, care duce acasă copiii doicelor. Îi ia cu dînsa într-un coş, pe toţi grămadă, ca pe nişte pisoi.

— Frumoasă meserie !...

— Sînt şi oameni cumsecade care o fac, părinte. Dar nevasta lui Maugendre a dat peste o femeie pe care n-o cunoştea, o vrăjitoare care fura copii şi-i închiria altor borfaşi care-i purtau pe străzi pentru a stîrni mila oamenilor.

— Ce-mi tot spui acolo, François ?

— Adevărul adevărat, părinte. Această femeie păcătoasă a furat o mulţime de copii şi printre ei pe cel al lui Maugendre. L-a ţinut pînă la patru ani. Voise să-l înveţe să cerşească, dar era fiul unui om cumsecade şi a refuzat să întindă mîna. Atunci l-a părăsit în stradă, întîmple-se ce s-o întîmpla ! Dar iată că acum 6 luni la spital, cînd a fost să moară, a apucat-o remuşcarea. Ştiu ce înseamnă mustrarea de cuget, te face să suferi îngrozitor.

Şi ridică ochii spre tavan, ca pentru a jura că nu minte, sărmanul om.

— Atunci a cerut să fie chemat comisarul. I-a spus numele copilului. Comisarul mi l-a repetat. Victor !

Preotul scăpă cartea de rugăciuni din mînă.

— Victor este fiul lui Maugendre ?

— Da, e sigur.

Eclesiastul nu-şi putea reveni.

Bîlbîi o frază în care se desluşeau cuvintele : „Sărman copil..."

Se ridică, umblă prin odaie, se apropie de fereastră, îşi umplu un pahar cu apă şi sfîrşi prin a se opri în faţa lui Louveau cu mîinile băgate în cingătoare. Căută un precept potrivit situaţiei şi, cum nu găsea, spuse simplu:

— Ei bine ! trebuie să-l înapoiezi tatălui său.

Louveau tresări.

— Iată, ăsta-i necazul meu, părinte. De şase luni de cînd ştiu, n-am avut curajul să spun nimănui, nici chiar nevestei mele. Am avut atîtea greutăţi să creştem acest copil ; am suferit împreună atîtea lipsuri, că astăzi nu mai ştiu cum aş putea să mă despart de el.

Într-adevăr, dacă Maugendre părea de plîns, trebuia să-ţi fie milă şi de François.

Prins între aceste două sentimente contradictorii de milă, preotului îi curgeau sudorile şi invoca nerostit luminile cerului. Uitînd că Louveau venise să-i ceară ajutorul, îngăimă cu o voce înăbuşită :

— Păi, François, pune-te în locul meu, ce sfat mi-ai da ?

Marinarul lăsă capul în jos.

— Văd că va trebui să-l înapoiez pe Victor, părinte. Am simţit acest lucru în ziua cînd Maugendre a venit la noi. Mi-a frînt inima să-l văd bătrîn, atît de trist şi dărîmat. Eram ruşinat ca şi cum aş fi avut în buzunar banii lui, bani furaţi. N-am mai putut păstra în mine secretul şi am venit să vi-l destăinuiesc.

— Şi ai făcut bine, Louveau, zise preotul, încîntat că marinarul ajunsese să ia o hotărîre. Nu e niciodată

tîrziu să-ţi repari greşeala. Te voi însoţi la Maugendre. Îi vei mărturisi totul.

— Mîine, părinte !

— Nu, François, chiar acuma.

Şi văzînd durerea omului care-şi frămînta fără încetare şapca în mîini, îl imploră cu o voce slabă :

— Te rog, Louveau, din moment ce am hotărît aşa amîndoi !

Capitolul V

Ambiţiile lui Maugendre

Un băiat !

Maugendre are un băiat !

Îl mănîncă din ochi, aşezat în faţa lui, pe bancheta vagonului care-i duce în huruitul trenului spre Nevers.

Se poartă ca şi cum l-ar fi răpit.

Şi-a luat fiul aproape fără să zică mulţumesc, cum ar face un vagabond care a cîştigat lozul cel mare şi fuge cu banii.

N-a vrut să-şi lase copilul pradă tuturor sentimentelor care-l trăgeau înapoi. Suferea de avariţie în dragoste, cum fusese zgîrcit în toate. Nici un împrumut ! Nici o împărţeală !

Comoara lui să fie numai pentru el, fără ochi în jur care să i-o rîvnească.

Urechile lui Maugendre ţiuie ca trenul.

Are capul încins ca o locomotivă.

Şi visul lui aleargă mai repede ca toate locomotivele şi ca toate trenurile, zburînd cu avînt peste zile, luni şi ani.

În faţa ochilor îl vede parcă pe Victor la 20 de ani, cu nasturi de argint la haină şi îmbrăcat în verde închis.

Un elev al şcolii forestiere !

S-ar putea spune chiar că elevul Maugendre are de pe acum sabia într-o parte şi bicornul pe ureche — ca un politehnician — căci toate şcolile şi toate uniformele sînt cam amestecate în visul lui Maugendre. Şi ce importanţă are ? !

Galoanele şi poleirile nu sînt scumpe pentru dulgher !

Are bani să le plătească... Şi Victor va fi un „domn" acoperit cu fireturi din cap pînă-n picioare.

Oamenii îi vor vorbi scoţîndu-şi pălăria.

Femeile frumoase vor fi nebune după el.

Şi într-un colţ va sta un bătrîn cu mîinile bătătorite, care va spune mîndru :

— Ăsta-i fiul meu !

— Să mergem, fiule !

„Fiul" visează şi el cu bereta pe ochi — în aşteptarea bicornului aurit. N-ar vrea ca tatăl său să-l vadă plîngînd.

Despărţirea a fost atît de neaşteptată.

Clara i-a dat o sărutare care-i mai arde obrazul.

Cumătrul Louveau a întors capul.

Cumătra Louveau era foarte palidă.

Şi Mimile i-a adus strachina lui de supă ca să-l consoleze. Toţi ! pînă şi Mimile !

Ah ! cum vor trăi fără el ?

Cum va trăi el fără ei ?

Viitorul elev al Şcolii forestiere este atît de tulburat, că răspunde : „Da, domnule Maugendre !" ori de cîte ori îi vorbeşte tatăl lui.

Şi nu e la capătul frămîntărilor sale micul marinar de pe *Frumoasa niverneză*. Nu costă numai bani să devii un „domn", dar şi multe sacrificii şi mîhniri. Victor simte toate acestea, în timp ce rapidul trece fluierînd pe podurile de peste cartierele mărginaşe ale Nevers-ului.

I se pare că mai văzuse odată undeva, într-un trecut îndepărtat şi dureros, aceste uliţe înguste, aceste ferestre

gîtuite ca niște răsuflători de puşcărie, de care atîrnă zdrenţe scămoşate.

Acum se găsesc pe stradă. În jurul lor circulă mulţimea de pe debarcadere — oameni încărcaţi cu valize şi pachete se-mbulzesc printre puzderia de gură-cască. Se aude uruitul trăsurilor şi al trenurilor pe care călătorii, ducînd pături strînse în curele, le asaltează zgomotos.

Victor şi tatăl său iau şi ei o trăsură şi ies din gară.

Maugendre ţine morţiş la ideea lui.

Îi trebuie o transformare imediată.

Şi atunci îşi duce „fiul" direct la croitorul colegiului. Prăvălia este nouă, cu tejghele lucioase, şi domni bine îmbrăcaţi, care seamănă cu cei din gravurile colorate, atîrnate pe pereţi, deschid clienţilor uşa cu un mic surîs protector.

Îi arată lui Maugendre o pagină din „Moda ilustrată", cu poza unui elev în tovărăşia unei amazoane, a unui gentleman în haină de vînătoare şi a unei mirese îmbrăcată în satin alb.

Din întîmplare, croitorul are la îndemînă o „tunică tip", căptuşită în faţă şi în spate, cu bască pătrată şi cu nasturi auriţi. I-o pune sub ochi dulgherului care exclamă plin de mîndrie :

— Ai să arăţi ca un militar !

Un domn în cămaşă, care poartă un metru pe după gît, se apropie de elevul Maugendre.

Îi ia măsura coapselor, a taliei şi a coloanei vertebrale.

Această operaţiune îi aminteşte micului marinar de lucruri care-i umplu ochii de lacrimi : deprinderi de-ale cumătrului Louveau, mustrări de-ale femeii înţelepte, tot ce lăsase în urma lui.

Acum toate s-au sfîrşit.

Tînărul corect, pe care Victor îl zăreşte în pantaloni de uniformă în marea oglindă pentru probe, nu mai are nimic comun cu „băieţelul cu fundul gol" de pe *Frumoasa niverneză.*

Croitorul împinge dispreţuitor, cu vîrful piciorului, sub tejghea, bluza lui cea veche, ca pe un pachet de zdrenţe.

Victor simte că a fost silit să-şi părăsească tot trecutul.

Ce înseamnă să-l părăsească ? !

Iată că-i este interzis măcar să-şi amintească de el !

— Trebuie să vă rupeţi de viciile primei voastre educaţii, zice sever directorul care nu-şi ascunde neîncrederea.

Şi pentru a grăbi această schimbare, se decide ca elevul Maugendre să nu mai iasă din colegiu decît în prima duminică a lunii.

Ah ! cum plînge în prima seară la capătul dormitorului trist şi rece, în timp ce ceilalţi elevi sforăie în paturile lor de fier, pe cînd pedagogul soarbe cu nesaţ, pe ascuns, un roman, la lumina veiozei.

Cît suferă în timpul blestematei recreaţii, în timp ce camarazii lui îl sîcîie şi-i dau brînci !

Cît de trist e în orele de studiu, cu nasul în pupitru, tremurînd la mîniile pedagogului care izbeşte tot mereu, cînd cu pumnul drept, cînd cu pumnul stîng în catedră, repetînd aceeaşi frază :

— Puţină linişte, domnilor !

Această voce ţipătoare îi răscoleşte toată drojdia amintirilor urîte, îi otrăveşte viaţa.

Ea îi readuce în minte zilele negre din prima lui copilărie, cocioaba din strada „Temple“, bătăile, certurile, tot ce uitase.

Şi se agaţă cu desperare de imaginea Clarei, a *Frumoasei niverneze,* ca de o rază de soare în întunericul vieţii sale.

Şi aceasta este, fără îndoială, cauza pentru care pedagogul găseşte, uimit, desene de vapoare pe paginile caietelor elevului Maugendre. Totdeauna se vede acelaşi barcaz desenat pe toate filele, cu o îndărătnicie de obsedat. Ori urcă încet, strîns ca într-un canal, scara îngustă

a marginilor caietului, ori eşuează în plină teoremă, mîzgălind figurile intercalate sau corolarele scrise cu litere mărunte.

Adesea navighează cu pînzele desfăşurate pe oceanele hărţilor. Aici îşi găseşte locul cel mai bun, aici poate merge cu pînzele sus şi îşi poate flutura drapelul.

Directorul, obosit de rapoartele ce i se fac în această privinţă, se adresează în cele din urmă domnului Maugendre, tatăl.

Dulgherul nu-şi poate reveni.

— Un băiat atît de liniştit !

— E încăpăţînat ca un catîr.

— Atît de inteligent !

— Nu poate învăţa nimic !

Şi nimeni nu poate înţelege că elevul Maugendre a învăţat să citească în mijlocul pădurii, pe deasupra umărului Clarei, şi că nu este acelaşi lucru să poată studia geometria la comanda unui pedagog ursuz.

Iată de ce elevul Maugendre este trecut de la „mijlocii“ la „începători“.

Între lecţiile învăţătorului de la Corbigny şi cele ale domnilor profesori ai colegiului din Nevers era o deosebire fundamentală. Marea distanţă care separă o şcoală în care dascălul poartă căciulă de iepure, de o şcoală cu profesori îmbrăcaţi în togă cu hermină.

Tatăl Maugendre ajunge la desperare.

I se pare că imaginea forestierului cu bicorn se îndepărtează cu paşi gigantici.

Se supără, se roagă, promite :

— Vrei meditatori ?

— Vrei profesori ?

— Îţi voi da pe cei mai buni.

— Pe cei mai scumpi !

Pînă atunci Maugendre ajunge un elev prost şi notele trimestriale consemnează fără milă „lenea“ lui.

El însuşi are sentimentul că nu-i bun de nimic.

Se înfundă şi mai mult în umbră şi în tristeţe.

Dacă ar putea Clara şi ceilalţi să vadă ce a devenit Victor al lor !

Cum ar veni să-i deschidă larg porţile închisorii !

Cum s-ar oferi din toată inima să împartă cu el ultima lor bucăţică de pîine, ultima lor surcică !

Căci sînt şi ei nenorociţi.

Afacerile merg din rău în mai rău.

Barcazul e din ce în ce mai vechi.

Victor le ştie pe toate din scrisorile Clarei, care-i ajung din cînd în cînd însemnate cu un „văzut" mare şi mîniat, mîzgălit în grabă cu creionul roşu de dl. Director, care nu poate suferi această „corespondenţă suspectă". „Ah, cînd erai tu aici !" spuneau scrisorile Clarei totdeauna iubitoare, dar din ce în ce mai mîhnite... „Ah ! Dacă ai fi împreună cu noi !"

S-ar spune în adevăr că le mergea din plin pe vremea aceea şi că totul s-ar îndrepta dacă Victor s-ar întoarce.

Ei bine, Victor va îndrepta totul.

Va cumpăra un barcaz nou.

O va consola pe Clara.

Va îmbunătăţi comerţul.

Le va arăta că n-au iubit un nerecunoscător şi n-au adoptat un nepricopsit.

Dar pentru toate acestea trebuie să devii un om.

Trebuie să cîştigi bani.

Trebuie să ai învăţătură.

Şi Victor deschide cărţile la pagina care trebuia.

Acum pot zbura săgeţile băieţilor, pedagogul poate să bată în catedră cu ambele mîini, aruncînd fraza lui de papagal :

„Domnilor, puţină linişte !"

Victor nu mai înalţă capul.

Nu mai desenează vapoare.

Dispreţuieşte cocoloaşele care-l izbesc în obraz.

Învaţă... învaţă...

„O scrisoare pentru elevul Maugendre."

Amintirea Clarei vine ca o binecuvîntare care-l surprinde în plin studiu, ca să-l încurajeze şi să-i aducă o mireasmă de libertate şi de dragoste.

Victor ascunde capul în pupitru, să sărute adresa în zigzag, unde literele se-nlănţuiau cu greutate, tremurate, ca şi cum neîntrecuta mişcare a valurilor clătinase masa pe care scrisese Clara. Din păcate, nu tangajul, ci emoţia făcuse să tremure mîna Clarei.

«S-a isprăvit, dragul meu Victor, *Frumoasa niverneză* nu va mai naviga.

A fost agăţată o tăbliţă neagră la pupa :

Se vinde lemn provenit din demolare.

Au venit oameni care au preţuit totul, au numerotat — de la prăjina „Echipajului" pînă la leagănul unde dormea sora mea cea mică. Se pare că dăm pînă la ultimul lucru şi rămînem fără nimic. Ce se va alege de noi ?

Mama s-ar putea să moară de supărare, iar tata e atît de schimbat...»

Cuvintele îi jucau în faţa ochilor, avea obrajii în flăcări şi-i vîjîiau urechile.

Ah ! ce departe era de studiu acum.

Slăbit de eforturi, de necazuri şi de febră, aiura.

Crezu că merge în derivă pe Sena, pe frumosul fluviu răcoros.

Voi să-şi moaie fruntea în apă.

Dar auzi nedesluşit un sunet de clopot.

Fără îndoială, un remorcher care trecea prin ceaţă. Apoi deodată un vuiet de ape umflate. Strigă :

— Viitura ! Viitura !

Se-nfioră din creştet pînă-n tălpi numai la gîndul umbrei de sub arcada podului şi, în mijlocul tuturor acestor viziuni, figura pedagogului îi apărea sub lampă, lîngă el, ursuză şi speriată :

— Eşti bolnav, Maugendre ?

Elevul Maugendre era grav bolnav.

Domnul doctor clătină capul, cînd sărmanul tată, care-l conduse pînă la uşa colegiului, îl întrebă cu vocea sugrumată de teamă :

— Nu va muri, nu-i aşa ?

Se vede limpede că doctorul nu este liniştit.

Părul său cărunt nici el nu este liniştit.

Spune „nu“ încet de tot, ca şi cum i-ar fi frică să nu se compromită. Nu se mai pomeneşte nimic de haina verde, nici de bicorn.

E vorba acuma să-l împiedice pe elevul Maugendre să moară. Domnul doctor a spus clar că ar face bine să-l lase iar liber, dacă scapă. Dacă scapă !...

Gîndul de a-şi pierde copilul regăsit surpă toate dorinţele ambiţioase ale tatălui îmbogăţit.

S-a terminat, renunţă la visul său.

E gata să-l înmormînteze cu propriile lui mîini pe elevul Şcolii forestiere şi să-i bată în cuie sicriul dacă va fi nevoie.

Şi nu va purta doliu după el.

Dar cel puţin celălalt să vrea să trăiască.

Să-i vorbească, să se scoale, să-l ia de gît şi să-i spună:

— Linişteşte-te, tată. M-am vindecat.

Şi dulgherul se apleacă peste patul lui Victor.

S-a sfîrşit. Copacul cel vechi este despicat pînă la inimă. Sufletul lui Maugendre a devenit iubitor.

„Te voi lăsa să pleci, băiatul meu.

Te vei întoarce la ei şi vei naviga din nou.

Şi îmi va fi de ajuns să te văd din cînd în cînd, în trecere.“

Acum clopotul nu mai sună de recreaţie, de masă, sau de studiu.

E vacanţă, şi marele colegiu este pustiu.

Nu se aude altceva decît susurul fîntînii arteziene din curtea de onoare şi piuitul vrăbiilor în grădină.

Trăsurile trec rar şi uruitul lor vine de departe înăbuşit, căci s-au pus paie pe stradă.

În această tăcere şi singurătate, elevul Maugendre îşi revine.

E mirat că se află într-un pat atît de alb, cu perdele mari de percal, care creează în jurul lui o atmosferă de izolare, de clar-obscur, de pace.

Ar vrea să se ridice de pe pernă, să le dea la o parte ca să vadă unde se găseşte ; dar cu toate că se simte foarte odihnit, n-are putere şi aşteaptă. Aude şuşoteli şi parcă paşi care se apropie tiptil de el. S-ar zice că se merge pe podea în vîrful picioarelor. Şi desluşeşte un şchiopătat cunoscut, ceva ca o coadă de mătură tîrşită pe punte.

Victor a mai auzit bocănitul ăsta şi altădată.

Unde ?

Ehe, pe interpuntea *Frumoasei niverneze !*

Asta-i ! Fără doar şi poate !

Şi bolnavul, strîngîndu-şi toate forţele, strigă cu o voce slabă, pe care o crede puternică :

— Hei ! „Echipajule", hei !

Perdelele sînt date la o parte şi într-o lumină vie zăreşte toate fiinţele iubite pe care le-a chemat atîta în delirul său.

Toţi, da, toţi !

Sînt aici Clara, Maugendre, cumătrul şi cumătra Louveau, Mimile, sora cea mică şi bătrînul „Echipaj" ca un bîtlan, mai slab decît prăjina lui, care printr-un surîs larg îşi arată în tăcere bucuria.

Şi toate braţele sînt întinse, toate capetele aplecate deasupră-i, îl sărută toată lumea, se împart zîmbete, strîngeri de mînă, se pun întrebări.

— Unde mă aflu ?

— Cum aţi ajuns aici ?

Dar ordinele doctorului sînt categorice. Păr-cărunt n-a glumit cu recomandările făcute lui Victor. Trebuie să-şi vîre braţele sub pătură, să tacă şi să nu se emoţioneze.

Şi pentru a-l împiedica pe copil să vorbească, Maugendre turuie tot timpul :

— Închipuieşte-ţi, acum zece zile — în ziua în care te-ai îmbolnăvit — veneam tocmai să-l văd pe director ca să vorbim despre tine.

Îmi spunea că făceai progrese, că lucrai ca un hamal...
Îţi dai seama ce mulţumit eram !
Cer apoi să te văd.
Trimite după tine, cînd deodată pedagogul intră în biroul directorului foarte speriat. Făcuseşi un acces mare de febră.
Alerg la infirmerie ; nu mă recunoşti. Îţi ardeau ochii ca nişte lumînări şi aiurai.
Ah, scumpul meu copil, cît de bolnav ai fost !
Nu te-am mai părăsit nici un moment.
Băteai cîmpii... Vorbeai despre *Frumoasa niverneză*, de Clara, de un şlep nou şi nu mai ştiu ce.
Atunci mi-am amintit de scrisoare, scrisoarea Clarei ; a fost găsită în mîinile tale şi mi-a fost dată. Şi eu o uitasem, înţelegi ? O scot din buzunar, o citesc, mi se deschid ochii şi îmi spun : „Maugendre, nu trebuie ca suferinţa ta să te facă să uiţi necazurile prietenilor".
Scriu tuturor acestor oameni să vină să ne vadă.
Nici un răspuns.
Profit de o zi cînd ţi-e ceva mai bine, mă duc să-i iau, şi-i aduc la mine acasă, unde vor locui pînă cînd se va găsi un mijloc să rînduim lucrurile. Nu-i aşa, Louveau ?
Toată lumea are lacrimi în ochi şi, pe legea mea, doctorul cu părul cărunt n-are decît să rămînă cu recomandările lui. Braţele lui Victor ies de sub pătură. Şi Maugendre este sărutat cum nu mai fusese niciodată, o adevărată îmbrăţişare de copil iubitor.
Apoi, cum nu este posibil ca Victor să fie dus acasă, se aranjează lucrurile.
Clara va rămîne lîngă bolnav să-i îndulcească ceasurile şi să stea de vorbă cu el.
Cumătra Louveau va pleca să îngrijească de casă. François va supraveghea o construcţie pe care dulgherul a început-o pe Grande-Ruse. Cît despre Maugendre, el pleacă la Clamecy. Se duce să vadă nişte cunoştinţe care au o mare întreprindere de plute. Aceşti oameni vor

fi încîntaţi să întrebuinţeze un marinar priceput ca Louveau.

— Nu ! Nu ! Nici un „vai, nu se poate". E ceva de la sine înţeles, un lucru foarte simplu.

Firește că nu Victor este acela care se-mpotrivește.

Curînd se poate da jos din pat şi fotoliul în care şade este împins pînă la fereastră.

Se află singur cu Clara în infirmeria tăcută. Şi Victor este încîntat.

Binecuvîntează boala. Binecuvîntează vînzarea *Frumoasei niverneze.* Binecuvîntează toate vînzările şi toate bolile din lume.

— Ţii minte, Clara, cînd ţineam bara şi cînd veneai să te aşezi lîngă mine cu lucrul tău de mînă ?

Clara îşi aminteşte atît de bine, că pleacă ochii, roşeşte şi rămîn amîndoi foarte încurcaţi !

Căci acuma nu mai este băieţaşul cu bereta roşie, ale cărui picioare nu atingeau puntea cînd se suia călare pe bară.

Şi ea, cînd vine dimineaţa şi-şi scoate mica broboadă să o arunce pe pat, are aerul unei adevărate domnişoare, atît de rotunde îi sînt braţele în mînecile rochiei şi atît de zveltă-i e făptura.

— Vino devreme, Clara, şi rămîi cît mai tîrziu cu putinţă.

E atît de bine să iei masa de prînz şi de seara în doi, lîngă fereastră, la adăpostul perdelelor albe.

Îşi aduc aminte cum de demult, cînd erau mici de tot, mîncau supă pe marginea patului, cu aceeaşi lingură.

Ah ! bucuriile copilăriei ! Zburătăcesc prin infirmeria colegiului ca nişte păsări în colivie şi-şi fac cuibul prin faldurile perdelelor. Amintirile sînt mereu altele în fiecare dimineaţă, ivindu-se tot mai proaspete şi înaripate.

S-ar spune, cînd îi asculţi cum deapănă aceste aduceri aminte, că amîndoi sînt o pereche de optzeci de ani

care nu mai privesc decît spre trecutul îndepărtat. Nu exista oare şi un viitor care ar putea fi şi el interesant ? Da, exista un viitor şi şi-l închipuiau adesea, cu toate că nu vorbeau despre el niciodată.

Dealtfel, nu este neapărat nevoie să rosteşti fraze ca să vorbeşti. Un anumit fel de a-şi strînge mîna şi de a roşi la orice prilej spune mai mult decît cuvintele.

Victor şi Clara vorbesc această limbă toată ziua.

De aceea, probabil, rămîn deseori tăcuţi.

Şi tot de aceea zilele trec atît de repede, că luna se scurge picătură cu picătură, pe nesimţite.

Iar doctorul este obligat să-şi zburlească părul cărunt şi să-l dea afară pe Victor din infirmerie.

În acel moment se întoarse din călătorie Maugendre, tatăl.

El găsi toată lumea adunată acasă. Şi cînd sărmanul Louveau, foarte neliniştit, îl întrebă :

— Ei bine ! au nevoie de mine acolo ?...

Maugendre nu se poate stăpîni să nu rîdă :

— Dacă au nevoie de tine, bătrîne !... Le trebuia un căpitan pentru un nou vapor şi mi-au mulţumit pentru darul pe care l-au primit din partea mea.

— Cine, ei ?

Dar cumătrul Louveau este atît de încîntat, că nu mai pune nici o întrebare.

Şi toată lumea porneşte spre Clamecy, fără să-i pese de nimic altceva.

Ce bucurie cînd au ajuns la ţărmul canalului !

La chei, pavoazat de sus pînă jos, un vas minunat, nou-nouţ îşi înalţa catargul poleit în mijlocul pajiştilor verzi. I se dă ultimul lustru şi locul cîrmei unde se află scris numele ambarcaţiunii rămîne acoperit cu o pînză cenuşie.

Un strigăt izbucneşte din toate piepturile :

— Ah ! ce vapor frumos !

Louveau nu-şi crede ochilor.

A naibii emoţie ! Îi urzică pleoapele. Cască gura cît o şură şi-şi clatină cerceii ca pe nişte strecurători.

— E prea frumos ! N-aş îndrăzni niciodată să conduc o navă ca asta. Nu-i făcută să navigheze. Ar trebui pusă sub un clopot de sticlă.

Trebuie ca Maugendre să-l împingă cu forţa pe pasarelă, de unde „Echipajul" le face semne.

Cum ? S-a refăcut şi „Echipajul" ?

Refăcut, reparat şi călăfătuit.

Are o prăjină şi un picior de lemn, amîndouă noi. Este o amabilitate a antreprenorului, un om priceput, care a făcut lucrurile cum trebuie.

Uitaţi-vă mai bine :

Puntea superioară este din lemn lustruit, înconjurată de o balustradă. Ai o bancă pe care să te aşezi şi un cort sub care să te adăposteşti. În cală încape un transport dublu.

Şi cabina !... Ah, cabina !

— Trei camere.

— O bucătărie.

— Oglinzi.

Louveau îl duce pe Maugendre pe punte. E emoţionat, zguduit de recunoştinţă ca şi cerceii săi.

Îngăimă :

— Bunul meu Maugendre...

— E, se-ntîmplă.

— N-ai uitat decît un lucru...

— Care ?

— Nu mi-ai spus pentru cine voi naviga.

— Vrei să ştii ?

— Cred şi eu !

— Ei bine, pe contul tău !

— Cum... atunci... vasul...

— E al tău !

Ce lovitură, copii !

Ce abordare drept în inimă !

Din fericire, antreprenorul — care este un om priceput — avusese ideea fericită să pună o bancă pe punte.

Louveau se prăbuşeşte pe ea.

— Nu-i cu putinţă... nu pot primi...

Dar Maugendre are răspuns la orice :

— Haida-de ! Uiţi vechea noastră datorie, cheltuielile pe care le-ai făcut pentru Victor ? Fii liniştit, François, tot eu sînt acela care-ţi rămîn dator.

Şi cei doi prieteni se îmbrăţişează ca fraţii.

Desigur, Maugendre a pregătit totul pentru ca surpriza să fie completă, căci în timp ce se îmbrăţişau pe punte, iată-l pe preot care vine din pădure, cu steagul fîlfîind şi cu muzica înainte.

— Ce se mai întîmplă ?

— Botezul şlepului, ce dracu' !

Tot Clamecy-ul venise cu alai să ia parte la serbare.

Şi steagul flutură-n vînt.

Şi cîntă muzica.

Zim-bum-bum !

Şi toate chipurile sînt pline de voioşie.

Şi un soare puternic face să strălucească alămurile muzicanţilor.

Ce frumoasă serbare !

Tocmai se scotea pînza care acoperea cîrma : numele vasului apare în frumoase litere aurite pe un fond albastru :

Noua niverneză

Ura ! pentru *Noua niverneză !* Să aibă o viaţă tot aşa de lungă ca şi cea veche şi o bătrîneţe mai fericită !

Coriştii şi muzicanţii stau pe un singur rînd. Siluetele lor se desprind pe faldurile steagului.

Victor este naşul şi Clara naşa.

Ei se ţin de mînă, sînt foarte sfioşi şi tremură ca varga.

Nu s-ar spune că sînt ca o pereche de miri ?

Acest gînd trece prin mintea tuturor.

Poate că au şi ei acest simţămînt, căci nu îndrăznesc să se privească şi sînt din ce în ce mai tulburaţi, pe măsură ce se desfăşoară ceremonia.

S-a terminat. Mulţimea se retrage şi *Noua niverneză* este gata de drum.

Dar nu pot fi lăsaţi să plece muzicanţii fără să li se dea de băut.

Şi, în timp ce Louveau toarnă un rînd muzicanţilor, Maugendre face cu ochiul cumetrei Louveau, apucă mîinile naşului şi ale naşei şi, întorcîndu-se către preot, spune :

— Iată, botezul s-a isprăvit, pe cînd nunta ?

Victor şi Clara se fac roşii ca para focului. Mimile şi sora cea mică bat din palme.

Şi, în mijlocul entuziasmului general, cumătrul Louveau, aprins la faţă, se sprijină de umărul fiicei sale.

Rîde cu gura pînă la urechi bravul marinar şi, bucuros dinainte de gluma pe care o va face, spune cu un glas mucalit :

— Ce zici, Clara, a venit momentul... dacă l-am duce înapoi pe Victor la comisar ?

SFARMĂ-PIATRĂ

CÎND, DUPĂ BĂTĂLIA DE LA WATERLOO, împăratul Napoleon ajunse în insula Aix, cu o zi înainte să se predea englezilor, un locotenent de marină numit Vildieu îi propuse să-l ducă în America, trecînd printre liniile inamice. Acest Vildieu era un bonapartist înflăcărat, marinar excelent, care studiase în mod special orientarea micilor ambarcaţiuni în largul mării : răspundea de „Sfarmă-Piatră" al său şi se obliga să ajungă cu el pînă la capătul lumii.

Împăratul îl ascultă vreme îndelungată, mergînd cu paşi mari încoace şi încolo fără să zică nimic. În cele din urmă se opri, privi oceanul cîteva minute, apoi clătină din cap şi rosti : „Nu".

Planul Vildieu nu-i inspira încredere : preferă să se predea englezilor.

Citeva luni mai tîrziu, locotenentul Vildieu, căruia îi stătea pe suflet refuzul Împăratului, vru să dea dovadă că încercarea sa de evadare nu fusese de nerealizat. O porni spre America pe aceeaşi mică ambarcaţiune pe care o oferise lui Napoleon, însoţit de doi aspiranţi de marină, care părăsiseră armata, cel mai tînăr dintre ei fiind fiul său.

Traversarea se dovedi lungă şi anevoioasă. „Sfarmă-Piatră", echipat cu grijă, avea pe bord butoaie cu apă dulce, carne sărată şi pesmeţi. Despre carne proaspătă nu

putea fi vorba, iar un coteţ cu păsări ar fi ocupat o jumătate de punte ; pînă în ultima zi raţiile de mîncare fură împărţite cu cea mai mare grijă şi echipajul nu a avut prea mult de suferit. Totuşi, regimul cu carne sărată era din ce în ce mai greu de suportat, gura li se uscase, simţeau tot timpul nevoia să bea, dar oricît le-ar fi fost de sete nu luau decît două porţii de apă pe zi, nici o picătură mai mult.

Odată, pe o mare foarte calmă, ceva rotund se văzu plutind lîngă barcă.

— Un măr la tribord ! strigă vesel omul de lîngă cîrmă. Era un măr frumos, renet, în mijlocul oceanului. Desigur, căzuse dintr-o navă care trecuse pe acolo cu o zi sau două înainte ; fu dăruit căpitanului, dar acesta stărui ca echipajul să-l împartă cu el. Cu toate că apa sărată a mării îl cam putrezise, l-au găsit delicios şi a fost un mare chef la bordul lui „Sfarmă-Piatră".

Călătoria a avut momentele ei bune, însă nici cele proaste nu i-au lipsit : furtuni, zile cu ceaţă deasă, nopţi cu vijelie, fără somn... De multe ori, cînd marea era foarte rece, se fixa cîrma, se strîngea pînza şi echipajul se refugia pe interpunte, lăsîndu-se în voia soartei.

În sfîrşit, după şase săptămîni se ivi coasta Americii ; era şi timpul, căci apa era pe sfîrşite. După cîteva ore, „Sfarmă-Piatră" intră în portul Halifax.

— Uf ! am ajuns, zise mica barcă, şi cum în rada portului fundul era prea adînc pentru ancora sa, veni să se sprijine de coasta unei fregate care se găsea acolo. Nava cea mare privea foarte mirată această manevră.

De sus se auziră strigăte :

— De unde veniţi ?

Cei trei eroi ai noştri răspunseră cu mîndrie, scoţîndu-şi şepcile :

— Din Franţa.

Nimănui nu-i veni a crede, căci pînă atunci nu se mai încercase o asemenea călătorie.

Istorisirea acestei expediţii adevărate mi-a fost făcută de domnul Valdieu, fiul ultimului supravieţuitor al echipajului de pe „Sfarmă-Piatră", acum cîţiva ani, într-o seară de iarnă. Aspirantul din 1816 ajunsese un vechi marinar al Vămilor, pe punctul să iasă la pensie. Dar rămăsese acelaşi pătimaş iubitor al mării. Mă lua deseori cu el în inspecţie şi am avut parte împreună de cîteva privelişti cu totul neaşteptate.

În acea seară, ferindu-ne de furtună, am ajuns să ne adăpostim în faţa portului „Bonifacio", într-un mic golf al coastelor Sardiniei. Ce noapte ! Ce ţinut minunat ! În depărtare se vedeau aprinzîndu-se printre stînci luminile şlepurilor de cărbuni din Lucque, mai aproape o echipă de pescuitori de mărgean, napolitani, care-şi reparau plasele cîntînd. Focul mare al bivuacului nostru se oglindea deslușit în apă, iar de jur împrejur mateloţii în picioare, cu spatele la flăcări, mîncau din ciorba de peşte bine mirositoare şi aburindă. Cu mustaţa lui albă, cu surîsul plin de bunătate al gurii fără dinţi, cu ochii săi cenuşii, batjocoritori, dar cu sclipiri eroice, iată-l pe domnul Valdieu care ne istorisea odiseea lui „Sfarmă-Piatră".

Era un adevărat marinar al Occidentului acest Valdieu. Făcuse prima lui călătorie la vîrsta de şapte ani şi de-atunci se afla ori pe mare ori pe tot felul de ţărmuri. El însuşi suferise optsprezece naufragii, dar ceea ce nu spunea era pe cîţi i-a salvat cu instinctul său de cîine de vînătoare. În povestirile lui revenea tot timpul un soi de puşcă de aruncat parîmele de acostare, pe care el o inventase şi pe care visa s-o vadă în mîinile tuturor vameşilor de coastă. Trimisese de multă vreme la Paris proiectul acestui faimos sistem şi se mira că Academia de Ştiinţe nu-i răspunsese încă. Era singura mîhnire din viaţa sa. Altfel, întruchipa bătrîneţea cea mai frumoasă din lume şi la greu găsea totdeauna cuvîntul care să te facă să rîzi. Cînd marea se înfuria cu adevărat, avea un fel voios de a striga : „Atenţie la scotă, băieţi, o să ne

trezim cu nasul în oţet !“ de ţi se încreţea pielea pe tine. Apoi, în plină vijelie, dacă mă vedea agăţat de ceva pe punte, privind cerul cu un aer nesigur şi strîngînd între dinţi, aproape s-o sfărîm, pipa mea marseieză, stinsă de peste o oră, îmi şoptea la ureche : „Nu te teme, camarade, eşti împreună cu un om al vestului... Voi sfîrşi prin a mă îneca într-o zi, dar asta numai în ocean“.

S-a ţinut de cuvînt domnul Valdieu. A murit într-o noapte pe coasta bretonă, cînd încerca să dea ajutor unui vas de cabotaj în pericol. Ah ! sărmanul bătrîn ! Dacă ar fi avut la el puşca de aruncat parîme !

LECŢIA DE ISTORIE

DUPĂ MASA CARE FUSESE BOGATĂ şi aleasă ca de obicei, mareşalul, puţin îngreunat, aprinse un trabuc bun şi începu să se plimbe pe îngustele alei cu nisip ale grădinii sale, la braţul aghiotantului de serviciu. Era la începutul lui octombrie, puţin înainte sau chiar în ajunul consiliului de război, o zi blîndă, cu cerul acoperit. Domnea o atmosferă calmă. Nu se auzea nimic în afară de cîteva bătăi de tobă dinspre Satory şi trenurile care treceau prin pădure cu un foşnet de aburi şi de frunziş.

Mareşalul mergea fără a scoate un cuvînt, cu un aer preocupat. Deodată se opri şi, întorcîndu-se către aghiotantul de serviciu, spuse :

— Aş vrea ca să-mi explici cine este un anume amiral Byng de care ziarele au vorbit cu privire la cazul meu... Îmi închipui că trebuie să fie vreun îndrăzneţ acrobat de varieteu sau de la Palais-Royal, ca şi amiralul elveţian sau generalul Bum... nu-i aşa, colonele ?

Aghiotantul de serviciu, care din întîmplare nu era din cei neavizaţi, ştia foarte bine ce i se cerea, dar era puţin stînjenit să-i dea un răspuns. Totuşi crezu de cuviinţă că trebuie să-i arate şefului său că se înşeală şi-i spuse că amiralul Byng era un marinar englez din secolul al 18-lea, pe care o escadră franceză comandată de La Galissomière avusese onoarea să-l învingă şi să-l pună pe fugă în faţa Port-Mahon-ului asediat atunci de Richelieu.

Mareşalul :

— Ah, da, Richelieu... marele cardinal... Perfect... Am auzit vorbindu-se de el.

Aghiotantul, timid :

— Scuzaţi, domnule mareşal : Nu-i acel Richelieu ! E un altul.

Mareşalul, foarte surprins :

— Adevărat ? mai este şi un altul ? N-aş fi crezut niciodată... Dar continuă, domnule colonel.

Aghiotantul, stînjenit :

— În adevăr, domnule mareşal, această poveste este atît de jalnică... nu ştiu dacă trebuie...

Mareşalul :

— Continuă ! Continuă !

Aghiotantul se înclină şi continuă :

— Excelenţa voastră ştie probabil că englezii au avut tot timpul o deosebită mîndrie naţională. Aşa că această luptă de la Port-Mahon a fost pentru ei o lovitură groaznică ; mai puţin decît pierderea materială — Byng dăduse înapoi înainte de terminarea bătăliei — a fost efectul moral. Pentru a explica conduita sa, amiralul pretinse că a avut vîntul contra lui şi că lupta părîndu-i-se prost începută a preferat să evite ciocnirea pentru a păstra o flotă a Angliei.

Mareşalul :

— Vezi... a procedat ca mine... Continuă, colonele.

Aghiotantul :

— Byng era bine văzut la curte şi, neavînd decît state de serviciu foarte bune, regele George se mulţumi să-i retragă comanda. Dar întreaga Anglie scoase un strigăt de indignare. Acest nume de Byng, atît de onorat şi aclamat în trecut, deveni un obiect de dispreţ şi de ură. Poporul îl socotea o adevărată insultă, şi sentimentul naţional este atît de puternic în această ţară, că regelui

George i se forţă mîna. Un an după catastrofă, amiralul Byng a fost tradus în faţa unui consiliu de război.

Mareşalul :

— Tot ca şi mine !...

Aghiotantul de serviciu :

— Procesul a fost lung şi foarte încurcat. Politica, străinătatea, toată lumea se amestecă. Byng făcuse memorii peste memorii. El invocă mărturiile ofiţerilor săi şi recurse chiar şi la învingători, la La Galissomière, la Richelieu ; o scrisoare a acestuia din urmă, trimisă spre a apăra onoarea amiralului, figurează în proces.

Mareşalul :

— Dar e acelaşi lucru ca la mine... Ah ! dar sper, desigur, că l-au achitat ?...

Aghiotantul de serviciu :

— Nu, domnule mareşal. Au vrut să dea un exemplu... Byng a fost condamnat în unanimitate.

Mareşalul :

— La ce a fost condamnat... La degradare ?

Aghiotantul de serviciu, încurcat :

— Nu, domnule mareşal.

Mareşalul :

— La exil ?

Aghiotantul de serviciu, din ce în ce mai stingherit :

— Nu, domnule mareşal.

Mareşalul :

— Atunci, la ce ?...

Aghiotantul :

— Amiralul Byng a fost împuşcat în rada portului Porthmouth, la bordul vasului său amiral.

Mareşalul, după o tăcere :

— E groaznic !... Existau deci dovezi despre trădarea lui?

Aghiotantul :

— Nici una. Consiliul amiralității recunoscu, din contra, bravura personală și onestitatea intențiilor sale. Decretul care-l condamna la moarte indica numai : „Pentru a nu fi făcut în luptă tot ce era în puterea sa să facă".

— Ah ! făcu mareșalul gînditor, și continuă să meargă prin grădiniță cu acel pas regulat, inconștient, care contrabalansa parcă gîndurile prea negre. Din timp în timp se oprea și repeta cu o voce stinsă, vorbind cu el însuși : „Pentru a nu fi făcut în luptă tot ce era în puterea sa să facă".

CEA DIN URMĂ LECŢIE

Povestirea unui mic alsacian

ÎN DIMINEAŢA ACEEA mă duceam cu mare întîrziere la şcoală şi mi-era grozav de frică să nu fiu certat, mai ales că domnul Hamel ne spusese c-o să ne asculte la participii, de care habar n-aveam. O clipă m-am gîndit să lipsesc de la lecţie şi s-o iau razna pe cîmp.

Era aşa de cald, aşa de senin !

Auzeai fluierînd mierlele la marginea crîngului şi pe prusaci care-şi făceau instrucţia pe pajiştea lui Rippert, în spatele joagărului. Toate acestea mă ispiteau mult mai mult decît regula participiilor ; dar am avut tăria să mă împotrivesc şi am alergat într-un suflet spre şcoală.

Trecînd prin faţa primăriei, am văzut lume adunată în dreptul micului grilaj cu afişe. De doi ani încoace, de acolo ne-au venit toate ştirile rele, bătăliile pierdute, rechiziţiile, ordinele de la comandatură ; şi mi-am zis fără să mă opresc :

„Oare ce-o mai fi ?“

Atunci, cum străbăteam piaţa alergînd, Wachter, covaciul, care era acolo cu ucenicul lui şi tocmai citea afişul, mi-a strigat :

— Nu te mai grăbi atîta, puştiule, că tot ai s-ajungi destul de devreme la şcoala ta !

Am crezut că-şi bate joc de mine şi am intrat gîfîind în curticica domnului Hamel.

De obicei, la începutul lecţiei, era o gălăgie de se auzea pînă-n stradă : pupitrele deschise, închise, lecţiile pe care le repetam cu glas tare, toţi laolaltă, astupîndu-ne urechile ca să învăţăm mai bine, şi linia cea grea a învăţătorului ce bătea în mese :

„Linişte !“

Mă bizuiam pe hărmălaia asta ca s-ajung la banca mea fără să fiu văzut ; dar tocmai în ziua aceea totul era liniştit, ca într-o dimineaţă de duminică. Pe fereastra deschisă îmi vedeam colegii gata aşezaţi la locurile lor şi pe domnul Hamel care trecea încoace şi încolo cu groaznica linie de fier sub braţ. Am fost nevoit să deschid uşa şi să intru în mijlocul unei tăceri desăvîrşite. Vă închipuiţi ce roşu eram şi cum mă mai temeam !

Ei bine, nu ! Domnul Hamel mă privi fără mînie şi-mi zise cu mare blîndeţe :

— Treci repede la locul tău, micul meu Franz ; cît pe ce să începem fără tine.

Am încălecat peste bancă şi m-am aşezat îndată la pupitrul meu. Abia atunci, mai venindu-mi în fire după atîta spaimă, am băgat de seamă că învăţătorul nostru purta frumoasa-i redingotă verde, jaboul în cute mărunte şi tichia de mătase neagră brodată, pe care n-o punea decît în zilele de inspecţie sau la împărţirea premiilor. Dealtfel, toată clasa avea ceva cu totul neobişnuit şi solemn. Dar mai cu seamă am rămas uimit văzînd în fundul sălii, pe băncile ce rămîneau de obicei goale, oameni din sat, care şedeau tăcuţi ca şi noi : bătrînul Hauser cu tricornul său, fostul primar, fostul poştar şi încă alţii. Toată lumea asta părea tristă ; şi Hauser îşi adusese un abecedar vechi, ros la margini, pe care-l ţinea larg deschis pe genunchi, cu ochelarii lui cei groşi aşezaţi de-a curmezişul paginilor.

În timp ce mă miram de toate acestea, domnul Hamel se suise pe catedră şi, cu acelaşi glas blînd şi grav cu care mă primise, ne spuse :

— Copiii mei, asta-i cea din urmă oară cînd vă mai ţin lecţia. A venit ordin de la Berlin să nu se mai predea decît limba germană în şcolile din Alsacia şi din Lorena... Noul învăţător soseşte mîine. Astăzi e ultima voastră lecţie de franceză. Vă rog să fiţi foarte atenţi.

Vorbele acestea mă tulburară. „Ah ! mizerabilii, iată ce au afişat la primărie."

Ultima mea lecţie de franceză !...

Şi eu care abia ştiam să scriu ! N-am să mai învăţ aşadar niciodată ! Va trebui, dar, să mă opresc aici !... Ce necaz mi-era acuma de timpul pierdut, de orele la care lipsisem ca s-alerg după cuiburi sau să mă dau pe gheaţă pe Saar ! Cărţile pe care adineaori încă le găseam aşa de plicticoase, aşa de greu de dus, mi se păreau acuma vechi prieteni de care mă durea inima să mă despart. Ca şi de domnul Hamel. Gîndul c-avea să plece, că nu-l voi mai vedea mă făcea să uit pedepsele şi loviturile cu linia.

Bietul om !

În cinstea celei din urmă lecţii îşi pusese frumoasele haine de duminică, şi acum înţelegeam de ce bătrînii satului veniseră să se aşeze în fundul sălii. Parcă spuneau că se căiesc de a nu fi dat mai des pe la şcoală. Era, de asemenea, un fel de a-i mulţumi învăţătorului nostru pentru cei patruzeci de ani de slujbă cinstită, cît şi de a-şi face şi ei datoria faţă de patria care se ducea...

Mă gîndeam la toate acestea, cînd am auzit că mă strigă. Era rîndul meu la lecţie. Ce n-aş fi dat să pot spune ca pe apă toată frumoasa regulă a participiilor, cu glas tare, limpede, fără nici o greşeală ; dar m-am încurcat de la cele dintîi cuvinte şi am rămas în picioare,

legănîndu-mă în bancă, tare mîhnit, fără a îndrăzni să ridic fruntea. Îl auzeam pe domnul Hamel care-mi zicea:

— Nu te mai cert, micul meu Franz, că doar eşti destul de pedepsit... vezi bine. În fiecare zi îţi spui: „Las' că am vreme de ajuns ! Învăţ eu mîine !“ Şi apoi, iată ce se întîmplă... Ah ! marea nenorocire a Alsaciei noastre a fost că şi-a tot amînat învăţătura pe a doua zi. Acum oamenii aceia au tot dreptul să ne spună : „Cum ? ! Susţineţi că sînteţi francezi, şi nu ştiţi nici să vorbiţi, nici să scrieţi în limba voastră !...“ În toate acestea, bietul meu Franz, nu eşti chiar tu cel mai mare vinovat. Cu toţii trebuie să ne imputăm partea noastră de vină.

Părinţii voştri n-au ţinut destul să vă vadă cu carte. Vă trimiteau mai degrabă să lucraţi la cîmp sau la torcătorii, ca să aibă cîţiva gologani mai mult. Eu însumi n-am nimic a-mi imputa ? Oare nu v-am pus adesea să-mi stropiţi grădina, în loc să învăţaţi ? Şi cînd voiam să merg la pescuit păstrăvi, parcă mă sfiam să vă dau drumul acasă ?...

Atunci, dintr-una într-alta, domnul Hamel începu să ne vorbească despre limba franceză, spunînd că-i cea mai frumoasă limbă din lume, cea mai limpede, cea mai puternică şi că trebuie să ne-o păstrăm, să n-o uităm niciodată, deoarece, cînd un popor cade în robie, atîta vreme cît îşi păstrează limba, e ca şi cum şi-ar păstra cheia închisorii... [1] Apoi luă o gramatică şi ne citi lecţia. Mă miram singur, văzînd ce bine înţeleg. Tot ce spunea mi se părea uşor, tare uşor. De asemenea, cred că niciodată n-am ascultat cu atîta luare-aminte, şi că nici el nu ne-a mai explicat vreodată cu atîta răbdare. Ai fi zis că, înainte de a pleca, bietul om voia să ne împărtăşească toată ştiinţa lui, să ne-o bage în cap dintr-o dată.

[1] „Dacă-şi păstrează limba, îşi păstrează cheia care din lanţuri îl scapă.“ F. Mistral (n.a.).

Cînd isprăvi, am trecut la scris. Pentru ziua aceea, domnul Hamel ne pregătise modele noi-nouțe, pe care era scris cu o frumoasă scriere rondă : *Franța, Alsacia, Franța, Alsacia.* Parcă erau steguleţe care fluturau de jur împrejurul clasei, atîrnate de vergeaua pupitrelor. Să fi văzut cum fiecare-şi dădea silinţa, şi ce tăcere ! N-auzeai decît scîrţîitul peniţelor pe hîrtie. O clipă intrară nişte cărăbuşi, dar nimeni nu-i băgă în seamă, nici măcar cei mici care se străduiau să-şi facă beţele cu atîta inimă şi conştiinţă, de parcă şi asta ar fi fost tot franceză... Pe acoperişul şcolii, porumbeii uguiau încetişor, şi-mi ziceam ascultîndu-i :

„Oare n-or să-i silească să cînte şi ei pe nemţeşte ?“

Din timp în timp, cînd îmi ridicam ochii de pe pagină, îl vedeam pe domnul Hamel nemişcat pe catedră, uitîndu-se ţintă la lucrurile din jur, ca şi cum ar fi vrut să ia în privirea lui toată căsuţa şcolii... Gîndiţi-vă ! de patruzeci de ani era acolo, în acelaşi loc, cu ograda în faţă şi clasa lui neschimbată. Numai că băncile şi pupitrele s-au lustruit, roase de atîta întrebuinţare ; nucii din ogradă au crescut, şi hameiul pe care l-a sădit el însuşi înconjura acum ferestrele cu ghirlande pînă la acoperiş. Ce cumplită mîhnire pe bietul om să părăsească toate lucrurile acestea şi s-o audă pe sora lui, care umbla încoace şi încolo în odaia de deasupra, închizînd cuferele lor ! Fiindcă trebuiau să plece a doua zi, să părăsească Alsacia pentru totdeauna.

Totuşi, avu curajul să ne ţină lecţia pînă la capăt. După caligrafie am avut lecţia de istorie ; apoi cei mici cîntară cu toţii laolaltă BA BE BI BO BU. Colo, în fundul sălii, bătrînul Hauser îşi pusese ochelarii şi, apucîndu-şi abecedarul cu amîndouă mîinile, silabisea literele împreună cu ei. Vedeai că-şi dădea şi el silinţa ; glasu-i tremura de emoţie, şi era aşa de caraghios să-l auzi, că ne venea la toţi să rîdem şi să plîngem totodată. Ah ! am să ţin minte toată viaţa această ultimă lecţie...

Deodată, orologiul bisericii bătu de amiază, apoi răsună *Angelus*-ul. În aceeaşi clipă, trompetele prusacilor care se întorceau de la instrucţie izbucniră sub ferestrele noastre... Domnul Hamel se ridică, foarte palid, de la catedră. Niciodată nu mi s-a părut atît de înalt...

— Prieteni, zise el, prieteni, eu... eu...

Dar îl înăbuşea ceva. Nu putea să-şi isprăvească fraza.

Atunci se întoarse spre tablă, luă o bucată mare de cretă şi, apăsînd din răsputeri, scrise cît putu mai gros :

„Trăiască Franţa !“

Apoi rămase acolo, cu capul rezemat de perete şi, fără să scoată o vorbă, ne făcu semn cu mîna :

— S-a sfîrşit... plecaţi.

NOUL ÎNVĂŢĂTOR

TARE S-A MAI SCHIMBAT MICA NOASTRĂ ŞCOALĂ de la plecarea domnului Hamel. Pe timpul său aveam totdeauna cîteva minute de răgaz dimineaţa, cînd soseam. Ne aşezam în jurul sobei să ne dezgheţăm puţin degetele şi să ne scuturăm zăpada sau grindina de pe haine. Vorbeam încet între noi, arătîndu-ne unul altuia ce aveam în coşuleţ. Mica întîrziere îngăduia celor care stăteau departe să poată ajunge la timp la apel... Astăzi nu mai este acelaşi lucru. Trebuie să ajungi fără greş la ora fixată. Prusacul Klotz, noul nostru profesor, nu glumeşte. De la opt fără cinci minute stă în picioare la catedră, cu băţul cel gros lîngă el, şi vai de cei care-ntîrzie ! Încît auzi saboţii cum se grăbesc în curtea cea mică şi vocile gîfîitoare care strigă încă de la poartă : Prezent !

Îngrozitorul prusac nu vrea să ţină seama de nimic. Nu-i poţi spune : „Am ajutat-o pe mama să ducă rufele la spălat... Tata m-a luat cu el la piaţă". Domnul Klotz nici nu vrea s-audă. S-ar spune că pentru acest ticălos de străin n-avem nici casă, nici familie, că ne-am născut şcolari, cu cărţile sub braţ, numai ca să învăţăm germana şi să căpătăm lovituri de bîtă. La început mi-am primit şi eu partea. Joagărul nostru e atît de departe de şcoală, şi se luminează atît de tîrziu iarna ! În cele din urmă, cum mă întorceam totdeauna seara cu semne roşii

pe degete, pe spate, peste tot, tatăl meu se hotărî să mă dea intern. Dar mi-a fost destul de greu să mă obişnuiesc.

Asta pentru că internii au, în afară de domnul Klotz, şi pe doamna Klotz, care este mai rea ca dînsul şi apoi încă o ceată de mici Klotz care te urmăresc pe scări, strigîndu-ţi că francezii sînt toţi nişte proşti.

Din fericire, duminică, cînd vine mama să mă vadă, îmi aduce totdeauna provizii şi, cum se-arată cu toţii foarte lacomi, sînt destul de bine văzut în clasă.

Unul pe care-l deplîng din tot sufletul, de exemplu, este Gaspard Hénin, care doarme în odăiţa de sub acoperiş. Sînt doi ani de cînd este orfan şi de cînd unchiul său morarul, ca să scape de el, l-a dat intern. Cînd a venit, era un băiat bine făcut, de zece ani, care părea de cincisprezece, obişnuit să alerge şi să se joace toată ziua în aer liber, fără să ştie măcar că oamenii învaţă să citească. Aşa că în primele zile nu făcea decît să plîngă şi să suspine ca un cîine pe care-l legi ; cu toate acestea era foarte bun şi avea ochi frumoşi ca o fată. Cu multă răbdare, domnul Hamel, fostul nostru învăţător, reuşise să-l domesticească şi, cînd avea de făcut un mic drum prin împrejurimi, îl trimitea pe Gaspard, care nu mai putea de fericire să fie liber să se bălăcească în pîraie şi să simtă din nou cum razele calde îi ard obrazul înnegrit de soare.

Cu sosirea domnului Klotz s-a schimbat totul.

Sărmanul Gaspard, care trecuse prin atîtea greutăţi cu învăţatul limbii franceze, nu putu niciodată să înveţe un cuvînt german. Se lupta ore întregi cu aceeaşi declinare şi sprîncenele sale încruntate arătau mai mult încăpăţînare şi furie, decît atenţie. La fiecare lecţie începea aceeaşi scenă : „Gaspard Hénin, ridică-te !“

Hénin se scula în picioare îmbufnat, se legăna încoace şi încolo în faţa pupitrului său, apoi se aşeza, fără să spună un cuvînt. Atunci profesorul îl bătea şi doamna Klotz nu-i dădea de mîncare. Dar asta nu-l făcea să

învețe mai repede. De multe ori, seara, cînd se ducea în odăița lui, îi ziceam : „Nu mai plînge Gaspard, fă ca mine. Învață să citești germana, pentru că oamenii ăștia sînt mai tari ca noi". Dar el îmi răspundea întotdeauna : „Nu, nu vreau... Vreau să plec. Vreau să mă-ntorc acasă". Avea o idee fixă. Greutățile lui la scris și la citit erau mai mari ca la început, o adevărată boală putem spune.

Dis-de-dimineață, cînd îl vedeam așezat pe pat cu ochii țintă, înțelegeam că se gîndea la moara care se-nsuflețea la acea oră și la frumoasa apă curgătoare în care s-a bălăcit toată viața lui de copil. Meleagurile unde crescuse îl atrăgeau de departe și brutalitățile profesorului nu făceau decît să-l împingă mai tare spre casă și să-l sălbăticească de tot. Cîteodată, după loviturile de băț, văzînd cum ochii săi albaștri se întunecau de furie, îmi ziceam că dacă aș fi în locul domnului Klotz mi-ar fi teamă de acea privire. Dar acestui afurisit de Klotz nu-i era frică de nimic. După lovituri, foame, a inventat și un fel de închisoare din care Gaspard nu mai scăpa aproape deloc. Totuși, duminica trecută, cum nu ieșise la aer de două luni, l-am luat cu noi să ne jucăm pe întinsa cîmpie comunală, afară din sat.

Era un timp minunat, iar noi alergam din toate puterile printre mari grămezi de nisip, fericiți să simțim vîntul rece care ne făcea să ne gîndim la zăpadă și la datul pe gheață. Ca întotdeauna, Gaspard se ținea de-o parte la marginea pădurii, răscolind frunzele, rupînd crengi și închipuind jocuri pentru el singur. În clipa cînd trebuia să intre în rînd pentru plecare, nici urmă de Gaspard. Îl căutăm și îl strigăm, dar el fugise. Trebuia să vezi furia domnului Klotz. Se făcuse roșu ca focul și i se încurca limba în înjurături nemțești. Ce bine ne părea ! După ce trimise pe ceilalți în sat, domnul Klotz luă doi mai mari cu el, pe mine și pe încă unul, și iată-ne plecați la moara Hénin. Se lăsa noaptea. Peste tot casele erau

zăvorîte, încălzite de un foc bun şi de cina de duminică ; cîte o mică dîră de lumină se strecura pe şosea şi mă gîndeam că la această oră trebuia să fie plăcut la masă şi la adăpost.

La Hénin, moara nu mai mergea, poarta era închisă, toată lumea se întorsese acasă, oameni şi animale. Cînd un băiat veni să ne deschidă, caii şi oile începură să se mişte în paiele lor ; şi pe stinghiile coteţului se auzi un fîlfîit puternic de aripi şi nişte ţipete înfricoşate, ca şi cum tot acest mărunt neam păsăresc ar fi recunoscut pe domnul Klotz. Oamenii de la moară stăteau la masă jos, în bucătărie, o bucătărie mare, bine încălzită, bine luminată, strălucind de curăţenie — de la greutăţile orologiului şi pînă la scaune. Între morarul Hénin şi nevasta lui, Gaspard, aşezat în capul mesei, avea chipul luminos al unui copil fericit, răsfăţat, alintat.

Pentru a-şi explica prezenţa inventase nu ştiu ce sărbătoare a unui arhiduce, o vacanţă prusacă, şi familia tocmai începuse să-i sărbătorească venirea. Cînd îl zări pe domnul Klotz, nefericitul privi în jurul său, căutînd o uşă deschisă pe unde să fugă ; dar mîna grea a profesorului i se puse pe umăr şi într-o clipă unchiul află adevărul. Gaspard îşi ţinea capul sus şi nu avea aerul ruşinat de şcolar prins cu şoalda. El, care de obicei vorbea atît de rar, îşi regăsi deodată graiul :

— Ei bine, da, am fugit ! Nu mai vreau să merg la şcoală. Vreau să învăţ franceza ca tatăl şi mama mea.

Tremura, era cumplit.

— Taci, Gaspard... îi spunea unchiul ; dar nimic nu-l mai putea opri.

— Bine... bine... lăsaţi-l. Vom veni să-l luăm cu jandarmii. Şi domnul Klotz rînjea. Era un cuţit mare pe masă ; Gaspard puse mîna pe el cu un gest ameninţător, care-l făcu pe învăţător să dea înapoi.

— Ei bine, adu-i pe jandarmii voştri !

Atunci unchiul Hénin, care începuse să se teamă, îi smulse cuţitul din mînă şi apoi văzui un lucru groaznic. Cum Gaspard striga întruna : „Nu mă duc... nu mă duc!“ şi fu legat fedeleş. Nenorocitul muşca, făcea spume la gură, chema pe mătuşa lui care urcase în casă tremurînd şi plîngînd. Şi apoi, în vreme ce era înhămată şareta, unchiul ne pofti la masă. Eu, după cum vă închipuiţi, n-aveam poftă de mîncare, dar domnul Klotz începu să se îndoape, iar în tot acest timp morarul se scuza pentru insultele pe care Gaspard i le adresase lui şi Majestăţii sale Împăratului Germaniei. Iată ce înseamnă să-ţi fie frică de jandarmi !

Ce tristă întoarcere ! Gaspard, întins pe fundul şaretei pe nişte paie, ca o oaie bolnavă, nu mai scotea nici un cuvînt. Îl credeam adormit, zdrobit de atîtea lacrimi şi izbucniri de mînie ; şi mă gîndeam că trebuia să-i fie tare frig, cu capul gol şi fără palton cum era, dar nu îndrăzneam să spun nimic învăţătorului. Cădea o ploaie rece. Domnul Klotz, cu şapca îmblănită trasă peste urechi, îndemna calul, fredonînd. Vîntul făcea să danseze lumina stelelor şi înaintam, înaintam pe drumul alb şi îngheţat. Ne-ndepărtasem binişor de moară. Aproape că nu se mai auzea zgomotul ecluzei, cînd o voce slabă, plîngătoare, rugătoare, se auzi venind de pe fundul şaretei. Şi glasul spunea în dialect alsacian : „*Lasso mi fort gen, Herr Klotz*“. Lasă-mă să plec, domnule Klotz... Era atît de trist să-l asculţi, că îmi veniră lacrimile în ochi. Domnul Klotz zîmbea răutăcios şi continua să cînte biciuind calul.

După un moment vocea începu din nou : „*Lasso mi fort gen, Herr Klotz*“, şi totdeauna cu acelaşi sunet slab, muiat aproape mecanic. Sărmanul Gaspard, s-ar fi zis că spunea o rugăciune.

În fine, trăsura se opri. Sosisem. Doamna Klotz aştepta în faţa şcolii, cu un felinar, şi era aşa de înfuriată

pe Gaspard Hénin, că vru să-l bată. Dar prusacul o împiedică, zicînd cu un rîs răutăcios :

— Ne vom socoti cu el mîine... Pentru seara asta i-a ajuns.

Ah ! da ! îi ajunsese sărmanului copil ! Dinţii îi clănţăneau şi tremura de febră. A trebuit să fie dus în patul lui. Şi eu am căpătat febră cred în noaptea aceea. Tot timpul simţeam hurducăturile trăsurii şi-l auzeam pe sărmanul meu prieten spunînd cu voce tînguitoare : „Lasă-mă să plec, domnule Klotz !“

ÎN AVANPOSTURI

Amintiri despre asediu

RÎNDURILE PE CARE LE VEȚI CITI au fost scrise zi de zi străbătînd avanposturile. Desprind o foaie din carnetul meu în timp ce asediul Parisului [1] e pe sfîrșite.

Toate aceste note, răvășite pe genunchi, sînt sfîșiate, scrijelite, îmbucătățite ca schijele unui obuz, dar le las așa, fără să schimb nimic, fără să le mai recitesc măcar. Mi-ar fi prea tare teamă să nu vreau să invent, să le fac mai interesante, și astfel să stric totul.

La Courneuve, într-o dimineață de decembrie

O cîmpie albă de ger, sonoră, aspră întindere de cretă. Pe noroiul înghețat al șoselei batalioane de infanterie mărșăluiesc laolaltă cu bateriile de artilerie. Mers greoi și trist. Se îndreaptă spre linia de bătaie. Soldații, potic-

[1] În aceste pagini A. Daudet evocă perioada eroică a rezistenței Parisului împotriva asediului prusac, dezlănțuit în timpul războiului franco-prusian. După înfrîngerea Franței în războiul cu Prusia și după încheierea unei păci preliminare în condiții grele, muncitorii din Paris au răsturnat guvernul burghez care a fugit la Versailles. În urma insurecției din 18 martie 1871, proletariatul francez a instaurat Comuna din Paris. Burghezia franceză contrarevoluționară a reacționat împotriva Comunei în alianță cu Prusia care a acordat ajutor fățiș celor din Versailles. La 28 Mai 1871 a căzut, după lupte înverșunate, ultima baricadă a Comunei din Paris. Importanța mondială a Comunei din Paris a fost expusă de Marx în *Războiul civil în Franța.*

nindu-se, umblă cu capetele plecate, tremurînd de frig, cu puştile în bandulieră şi mîinile vîrîte sub pături ca în nişte manşoane. Din cînd în cînd se strigă : „Opriţi".

Caii se sperie, nechează. Chesoanele zvîcnesc. Artileriştii se ridică în şeile lor şi privesc îngrijoraţi peste zidul alb al Bourget-ului.

— Se văd oare ? întreabă soldaţii bătînd pasul pe loc.

Apoi înaintarea... Valul de oameni, stăvilit un moment, se scurge din nou încet, în tăcere.

La orizont, în avanpostul fortului Aubervilliers, sub un cer îngheţat pe care-l luminează un răsărit de soare de argint vechi, se deslușesc guvernatorul şi statul său major ca un grup miniatural, încrustat în sidef japonez. Mai aproape de mine se vede o coloană de oameni în negru, asemenea unui stol de stăncuţe aşezate la margine de drum ; sînt călugării sanitari. În picioare, cu mîinile încrucişate sub pelerine, privesc cum defilează toată această carne de tun cu un aer smerit, pios şi trist.

În aceeaşi zi. Sate pustii, părăsite, case cu uşile smulse, acoperişuri crăpate, ferestre fără streşini, care te privesc ca nişte ochi de mort. Din cînd în cînd, în cîte una din aceste ruine, unde orice pas răsună, se aude mişcînd ceva, un foşnet, o poartă care scîrţîie ; şi după ce treci, un răcan apare pe prag, bănuitor, şi aruncă priviri piezişe — e ori un borfaş scotocind după vreo pleaşcă, ori un dezertor care caută să se ascundă...

Către prînz am intrat într-una din aceste case ţărăneşti. Era pustie şi goală ca-n palmă. Încăperea de jos, o bucătărie mare, fără uşi şi ferestre, dădea în ogradă ; în fundul curţii, un gard viu şi în spatele lui cîmpie cît vezi cu ochii. Într-un colţ se găseşte o mică scară de piatră în spirală. M-am aşezat pe o treaptă şi am stat acolo multă vreme. Era atît de bine la soare în liniştea care domnea. Două sau trei muşte rămase de cu vară,

dezmorţite de lumină, bîzîiau pe tavan, între grinzi. În faţa vetrei unde se mai vedeau urmele focului, o cărămidă înroşită de sînge închegat, un scaun însîngerat lîngă cenuşa încă fierbinte erau mărturia unei seri lugubre.

De-a lungul Marnei

Am plecat la 3 decembrie prin poarta Montreuil ; cer întunecat, vînt tăios, ceaţă.

La Montreuil, nici ţipenie de om. Uşi şi ferestre ferecate. Se aude din spatele unui gard un cîrd de gîşte gîgîind. Aici, ţăranul n-a plecat, se ascunde. Puţin mai încolo cîrciuma-i deschisă. E cald şi focul duduie în sobă. Trei soldaţi din provincie se-ncălzesc luînd masa atît de aproape, că parcă vor să se aşeze pe vatră. Cu ochii umflaţi, cu obrajii aprinşi, cu coatele pe masă, bieţii oameni dorm şi mănîncă în acelaşi timp...

Cînd plec din Montreuil, trec prin pădurea Vincennes, albastră de fumul bivuacurilor. Aici e armata lui Ducrot. Soldaţii taie copaci ca să se încălzească. Ţi-e mai mare mila să vezi cum sînt căraţi plopii, mestecenii şi frasinii tineri cu rădăcinile în sus şi cum frunzişul lor auriu e tîrît pe poteci.

La Nogent, alţi ostaşi. Artilerişti în mantale lungi, soldaţi ai regimentului de gardă din Normandia, dolofani şi bucălaţi ca nişte mere coapte, zuavi iuţi şi mici de stat, cu glugi pe cap, infanterişti încovoiaţi, parcă rupţi în două, cu basmalele lor albastre sub chipiu, legate peste urechi ; toţi aceşti oameni mişună, se vîntură pe străzi şi se înghesuie la uşile a două băcănii rămase deschise.

În fine, iată şi cîmpia. O lungă cale pustie care coboară spre Marna. Admirabil orizont de culoarea mărgăritarului, cu arbori desfrunziţi fremătînd în ceaţă.

În fund, marele viaduct al căii ferate, sinistru la vedere, cu armăturile rupte ca nişte dinţi smulşi. Străbătînd Vernon-ul, într-unul din micile domenii de pe marginea şoselei — grădini pustiite, case devastate şi triste. În spatele grilajului, trei crizanteme mari, albe, care, scăpate de la masacru, înfloriseră. Am împins poarta şi am intrat ; dar erau atît de frumoase că n-am îndrăznit să le culeg. Am pornit peste cîmp şi am coborît spre Marna. Cînd am ajuns la malul apei, soarele descotorosindu-se de nori a început să bată din plin peste rîu. E încîntător. În faţă, Petit-Bry, unde fuseseră grele lupte în ajun, îşi ridică în tihnă căsuţele albe, pe coastă, în mijlocul viilor. De partea cealaltă a rîului, o barcă se zăreşte printre trestii. Pe coastă, un grup de oameni stau de vorbă privind malul opus. Sînt cercetaşi trimişi la Petit-Bry să vadă dacă saxonii s-au întors. Trec împreună cu ei. În timp ce luntrea spintecă apa, unul din cercetaşi, aşezat în spate, îmi spune încet :

— Dacă vreţi o puşcă militară, la primăria din Petit-Bry sînt o grămadă. Am lăsat acolo şi un colonel de infanterie, un blond înalt, cu pielea albă ca de femeie şi cu nişte cizme galbene nou-nouţe.

Mai ales cizmele mortului i-au atras atenţia.

Revine mereu la ele :

„Pe toţi sfinţii ! frumoase cizme !“ Şi cînd vorbeşte îi strălucesc ochii.

În momentul cînd să intrăm în Petit-Bry, un marinar în sandale, cu patru sau cinci puşti în braţe, ţîşneşte dintr-o străduţă şi se îndreaptă în goană spre noi :

— Fiţi cu ochii în patru ! Iată-i pe prusaci.

Ne ghemuim în spatele unui mic zid şi privim.

Deasupra noastră, mai sus de vii, apare mai întîi un călăreţ, siluetă melodramatică, aplecat în şa, cu casca pe cap şi sabia în mînă. Alţi călăreţi vin în urma lui, apoi infanterişti care se răspîndesc printre vii, tîrîndu-se pe burtă.

Unul din ei — foarte aproape de noi — a luat poziţie pe după un copac şi nu mai mişcă ; e un lungan cu o manta cafenie pînă-n pămînt şi o basma colorată strînsă în jurul capului. Din locul unde ne aflăm, e o ţintă grozavă. Dar la ce bun ?... Cercetaşii noştri aflaseră ce voiau. Acum, repede spre barcă ; marinarul începe să înjure. Să trecem înapoi Marna fără necazuri... Dar nici n-am ajuns bine, că nişte voci depărtate ne strigă de pe celălalt mal :

— Ei, voi, ăştia cu barca !

Îl recunoscuseră pe amatorul de cizme de adineauri şi pe trei sau patru camarazi de-ai lui, care încercaseră să ajungă pînă la primărie şi se întorceau acum în grabă. Din nefericire, nu mai e nimeni să meargă să-i caute pe cei de strigau. Marinarul a dispărut.

— Nu ştiu să vîslesc — îmi spune jalnic sergentul cercetaşilor, pitit împreună cu mine într-o groapă la marginea apei. În acest timp, ceilalţi devin nerăbdători :

— Veniţi ! Hai odată !

Trebuie să mergem. Treabă grea. Marna este umflată şi potrivnică. Vîslesc din răsputeri şi tot timpul îl simt în spatele meu pe saxonul de sus cum mă priveşte, nemişcat de după copac...

Sosiţi la mal, unul din cercetaşi sare atît de repede, că barca se umple cu apă. Imposibil să-i duci pe toţi fără pericolul ca barca să nu se scufunde. Cel mai curajos dintre ei rămîne să aştepte. Este un caporal de franctirori, băiat frumos, în albastru, cu o insignă prinsă în faţă pe beretă. Aş fi vrut din tot sufletul să mă întorc să-l iau, dar începuseră împuşcături de la un mal la celălalt. A aşteptat un moment fără să spună nimic ; apoi a fugit înspre Champigny, luînd-o pe lîngă ziduri. Nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu el.

În aceeaşi zi. Cînd dramaticul se amestecă cu grotescul, atît în viaţa lucrurilor cît şi în viaţa oamenilor, urmările sînt fie înspăimîntătoare, fie extrem de emoţionante.

Oare o mai mare durere zugrăvită pe o faţă caraghioasă nu vă mişcă mai mult decît dacă s-ar întipări pe una obişnuită ? Vă închipuiţi pe un burghez din pînzele lui Daumier [1] cuprins de groaza morţii, sau hohotind pînă-i seacă izvorul lacrimilor pe cadavrul unui fiu ucis ? Nu găsiţi că-i ceva deosebit de sfîşietor ? Ei bine ! toate aceste vile burgheze de pe malul Marnei, aceste conacuri colorate şi groteşti, de un roz dulce, de un albastru pastelat, de un galben-roşcat, cu turle de ev mediu acoperite cu tablă, cu chioşcuri de cărămidă aparentă, grădini rococo unde se clatină globuri de metal alb, acum cînd le văd în fumul bătăliei, cu acoperişurile sfărîmate de obuze, cu giruetele strîmbe, cu zidurile găurite, potopite de paie şi sînge, mi se par înfiorătoare...

Casa în care am intrat să mă usuc este exact tipul uneia din aceste locuinţe. M-am urcat la primul etaj într-un mic salon roşu-auriu. Nu fusese terminată punerea tapetelor. Se mai vedeau pe jos valuri de hîrtie şi capete de beţişoare aurite ; dealtfel, nici urmă de mobilă, nimic altceva decît cioburi de sticle şi într-un colţ o saltea de paie pe care dormea un om în salopetă. Peste tot se simţea un miros nedesluşit de praf, de vin, de lumînare, de paie putrezite... Făcînd focul cu un picior de măsuţă mă-ncălzesc în faţa unui cămin bleg ca o alviţă trandafirie. Cînd mă uit la el, mi se pare că-mi petrec o duminică după-masă la ţară, la nişte gospodari cumsecade. Oare nu se joacă table în spatele meu, în salon ?... Nu ! Sînt franctirorii care-şi încarcă şi descarcă puştile, cu un ţăcănit care-mi aminteşte acel joc. La fiecare foc de armă ni se răspunde de pe malul opus. Sunetul dus de apă ricoşează şi se rostogoleşte la nesfîrşit printre coline.

Prin ferestruicile salonului se vede Marna care străluceşte, taluzul însorit şi prusacii care se îndreaptă ca nişte copoi mari spre aracii viilor.

[1] Honoré Daumier — pictor şi sculptor din Marsilia (1808—1879).

Amintire din fortul Montrouge

În partea cea mai înaltă a fortului, pe bastion, prin spațiile dintre sacii cu pămînt, se ridicau mîndre lungile tunuri ale marinei, aproape drepte pe afetele lor, pentru a ține linia de apărare spre Chatillon. Astfel îndreptate cu gura țevilor în aer, cu toartele lor de ambele părți în chip de urechi, semănau cu niște mari cîini de vînătoare lătrînd la lună, urlînd a moarte... Puțin mai jos, pe un terasament, marinarii, ca să se distreze, au făcut pe un colț de vapor o grădină englezească în miniatură. Avea o bancă, un umbrar, pajiște, stînci și chiar și un bananier, mititel desigur, nu mai înalt decît o zambilă ; dar nu are importanță. Oricum, era bine venit și panașul său verde îți bucura privirea în mijlocul sacilor de pămînt și a stivelor de obuze.

Ah ! mica grădină din fortul Montrouge ! Aș vrea s-o văd înconjurată de un grilaj și să i se pună o piatră comemorativă unde să figureze numele lui Carvès, Deprez, Sairset și ale tuturor bravilor marinari care au căzut acolo, pe acest bastion de onoare.

La Fouilleuse

Dimineața zilei de 20 ianuarie.

Timp frumos, plăcut, cer acoperit. Ogoare întinse, unduind în depărtare ca valurile mării. Pe stînga, colinele înalte, nisipoase, care servesc de contrafort muntelui Valerien. La dreapta, moara Gibet, o moară mică, cu aripile sfărîmate și cu o baterie pe platformă. Merg timp de un sfert de oră de-a lungul tranșeei care duce la moară și peste care plutește o ceață subțire, ca peste o apă. E fumul bivuacului. Soldații așezați pe vine fac cafeaua, suflă în lemnul verde, iar fumul îi orbește și-i face să

tușească. De la un capăt la altul al tranșeei se aude o lungă tuse uscată...

Fouilleuse ! O fermă mărginită de mici podețe. Am ajuns tocmai cînd ultimele noastre rînduri se retrag. Este regimentul 3 de gardă națională din Paris. Mărșăluiește în ordine ca la paradă, cu comandantul în frunte. După neînțeleasa debandadă la care asist de aseară, acest lucru îmi dă puțin curaj... În spatele lor, doi oameni călări trec pe lîngă mine, un general și adjutantul său. Caii merg la pas ; oamenii vorbesc, glasurile lor se aud pînă la mine. Recunosc vocea adjutantului, tînără, puțin servilă :

— Da, domnule general... Ah, nu, domnule general... Fără îndoială, domnule general...

Și generalul spune cu blîndețe și uluire :

— Cum ! a fost ucis ? Ah, sărmanul de el... sărmanul de el !

Apoi se face liniște și se aud tropotele cailor în iarba grasă...

Rămîn singur să privesc acest peisaj trist, care seamănă puțin cu cîmpiile din Chelif sau Mitidja. Șiruri de brancardieri în tunici cenușii urcă pe un drum rîpos, cu steagul lor alb cu o cruce roșie.

La Marais

ÎN UMBRA UMEDĂ și provincială a acestor străzi lungi și întortocheate, în care se simte mirosul de drogherie și de băcănie, în mijlocul vechilor locuințe nobiliare din timpul lui Henric al II-lea și Ludovic al XIII-lea, pe care industria modernă le-a schimbat în fabrici de sifon, de bronzuri și de produse chimice, a acestor grădiniță mucegăite, pline cu lăzi, a curților de onoare pardosite cu dale mari, pe care circulă camioanele grele, sub balcoanele pîntecoase, cu obloane mari, lîngă zidurile mîncate, înnegrite ca niște stingătoare de lumînări, revolta părea, în primele zile, că abia mocnește. Încercări de a ridica baricade la toate colțurile de stradă, dar fără oameni care să le păzească. Nici un tun, nici o mitralieră. Pietre de pavaj strînse și așezate la întîmplare, fără convingere, numai pentru plăcerea de a închide drumul, închizînd între ele mari bălțoace de apă, unde se bălăceau cete de puști și flotile de vapoașe de hîrtie... Toate prăvăliile erau deschise, cu negustorii la uși, rîzînd și făcînd politică de la un trotuar la altul. Nu aceștia erau oameni care chemau la răscoală ; dar se simțea că o priveau cu plăcere, ca și cum, desfundîndu-se caldarîmul acestor cartiere liniștite, fusese trezit sufletul vechiului Paris.

Ceea ce se numise odinioară suflul Frondei cuprinsese acum Marais-ul. Pe faţada marilor palate strîmbăturile vesele ale măscăricilor de piatră aveau aerul să spună : „Ştiu despre ce e vorba". Şi, fără voia mea, îmi închipuiam îmbrăcată în jachete înflorate, cu pantaloni scurţi şi mari pălării cu borul ridicat, toată această mică lume de droghişti, aurari şi negustori de turtă dulce care rîdeau de se prăpădeau, privind cum se scot pietrele de pe strada lor şi păreau atît de mîndri să aibă o baricadă în faţa prăvăliei.

Din cînd în cînd, la capătul unei străzi lungi, negre, vedeam în piaţa Grève baionetele sclipind în bătaia soarelui, împreună cu o parte din vechea primărie. Cavaleriştii treceau în galop printr-un colţ de lumină cu mantalele lor lungi, cenuşii şi cu penajul coifurilor în vînt. Mulţimea alerga, striga, se fluturau pălăriile. Era oare domnişoara de Montpensier sau generalul Cremer ? ...Epocile se învălmăşeau în capul meu. În depărtare, în plin soare, o cămaşă roşie de curier garibaldian, care fugea aplecat, îmi făcea impresia că ar fi anteriul cardinalului de Retz. Despre acest om, starostele şireţilor, de care se vorbea în diverse grupuri, nu mai ştiam dacă era dl. Thiers sau Mazarin... Mi se părea că trăiesc acum 300 de ani.

În Montmartre

Urcînd pe rue Lepic, am văzut ieri într-o cizmărie un ofiţer din garda naţională cu nişte galoane pînă-n cot şi cu sabia într-o parte, care, pingelind o pereche de cizme, îşi pusese şorţul de piele pentru a nu-şi murdări uniforma. Toată priveliştea cartierului Montmartre răsculat se arată în cadrul acestei ferestre de dugheană.

Închipuiţi-vă un sat mare, înarmat pînă-n dinţi cu mitraliere la marginea rigolei, cu piaţa bisericii presărată

cu baionete, cu o baricadă în faţa şcolii, cu lăzile cu mitraliere alături de garniţele de lapte, cu toate casele transformate în cazărmi şi la toate ferestrele jambiere soldăţeşti puse la uscat, chipie care se apleacă să asculte apelul, paturi de puşcă în fundul dughenelor de haine vechi, şi de sus pînă la poalele colinei un val de bidoane, de săbii, de gamele. Totuşi nu mai este acel Montmartre neîmblînzit, defilînd pe bulevardul des Italiens cu arma la umăr, cu cureluşa în jurul bărbiei, bătînd puternic pasul, cu aerul că-şi spune : „Să ne ţinem bine ! Reacţiunea ne priveşte !“ Aici insurgenţii sînt la ei acasă şi cu toate tunurile şi baricadele, se simte deasupra revoltei lor o atmosferă liberă, de calm şi de familiaritate.

Un singur lucru urît la vedere este această colcăială de pantaloni roşii, ai dezertorilor din toate armele : zuavi, infanterişti, garda mobilă care umple piaţa primăriei, culcaţi pe bănci, lungiţi pe marginea trotuarelor, beţi, murdari, în zdrenţe, neraşi de opt zile. În momentul cînd trec pe acolo, unul dintre aceşti nenorociţi, cocoţat într-un copac, ţine un discurs mulţimii, bîlbîindu-se, în mijlocul răcnetelor şi huiduielilor. Într-un colţ al pieţei, un batalion porneşte spre metereze.

...Sus de tot, pe un spaţiu între grădinile verzi şi povîrnişul galben, se află moara „La Galette“, transformată în post militar ; siluetele gărzilor naţionale, corturi aliniate, mici bivuacuri din care iese fum, toate acestea se deslușesc clar şi amănunţit, ca văzute printr-o lunetă, între un cer noros şi negru şi cafeniul strălucitor al colinei.

În cartierul Saint-Antoine

O noapte de ianuarie, pe cînd se asedia Parisul ; eram în piaţa Nanterre, în mijlocul unui batalion de franctirori. Inamicul tocmai atacase ariergărzile noastre şi ne

înarmam în grabă să ne ducem în ajutorul lor. În timp ce oamenii se numărau pe dibuite, în viscol, văzurăm dînd colţul străzii o patrulă luminîndu-şi calea cu un felinar.

— Opreşte ! Cine-i ?

— Garda mobilă, regimentul 48, răspunse o voce tremurîndă.

Erau nişte omuleţi, în mantale scurte, cu chipiul pe-o ureche şi cu mersul tineresc. La doi paşi i-am fi putut lua drept copii de trupă ; dar cînd sergentul se apropie ca să-l recunoaştem, lanternele noastre luminară un biet bătrîn uscat, zbîrcit, clipind des din ochi, cu o bărbuţă albă. Copilul de trupă avea o sută de ani. Ceilalţi nu erau nici ei mai tineri. Aveau accent parizian şi o înfăţişare de hîrburi. Nişte copii bătrîni.

Sosiţi în ajun în avanposturi, nenorociţii soldaţi se rătăciseră la prima lor patrulare. Fură îndrumaţi imediat:

— Grăbiţi-vă, camarazi ; prusacii ne atacă.

— Ah, ah !... Prusacii ne atacă, repetară sărmanii bătrîni foarte speriaţi şi, făcînd cale-ntoarsă, se pierdură în noapte cu felinarul lor care dansa, zgîlţîit de loviturile de tun...

N-aş putea să vă redau impresia fantastică pe care mi-au făcut-o aceşti pitici ; păreau atît de bătrîni, de obosiţi, atît de tulburaţi ! Aveau aerul că vin de foarte departe ! Îmi închipuiam că sînt o patrulă fantomă, rătăcind prin cîmpii încă din 1848, căutîndu-şi drumul de douăzeci şi trei de ani.

Răsculaţii cartierului Saint-Antoine mi-au reamintit această apariţie. Am găsit aci veterani din '48, căutîndu-şi tot timpul locul, îmbătrîniţi dar nedomoliţi. Răzvrătitul cu păr alb a readus, odată cu el, vechiul chip al războiului, cu baricada clasică în două sau trei etaje, cu steagul roşu fluturînd în vîrful ei, cu atitudini romantice pe chiulasa tunurilor, cu mînecile suflecate, cu fe-

ţele aspre : „Circulaţi, cetăţeni !“ şi imediat ameninţarea cu baioneta... Şi ce forfotă, ce agitaţie în acest mare cartier al Turnului Babel. De la Tronc pînă la Bastilia nu auzi decît chemări la arme, percheziţii, arestări, cuvîntări în aer liber, nu vezi decît pelerinaje în coloană, soldaţi care patrulează în glumă şi care au uitat parola, puşti care iau foc singure, infanterişti care sînt duşi la comitetul din strada Basfroid, şi adunarea, apelul cu clopotul de alarmă.

La fortul Montrouge

Parisul asediat în dimineaţa de 31 octombrie. În ceaţa rece se pierdeau ultimele sunete melancolice ale clopotului de la Saint-Pierre de Montrouge. De-a lungul bulevardului Orléans, unde clipesc lumini rare, un cupeu cu doi cai şi cu galerie, rechiziţionat de Ministerul Marinei — una din ultimele trăsuri de închiriat care mai era în circulaţie — ne duce pe Le Myre de Vilers şi pe mine, într-o inspecţie a forturilor de la sud. Ca aghiotant al amiralului La Roncière, de Vilers este silit să facă acelaşi drum în fiecare dimineaţă şi eu îl însoţesc bucuros, cînd nu sînt de gardă, pentru a mă aproviziona cu o mulţime de băuturi foarte preţioase care se găsesc din belşug în forturile Parisului, ca şi energia, ordinea, puterea de rezistenţă şi voia bună.

— Opreşte... Parola ?

— Serviciul marinei.

Poarta Montrouge-ului, fortificată şi camuflată la maximum, înţesată de baionete, se întredeschide pentru trăsura ministerială. În timp ce un felinar cercetează meticulos la uşa cupeului ambele noastre permise de trecere, tovarăşul meu — de obicei atît de filosof şi stăpîn pe sine — se enervează, se supără. Sub chipiul plat, cu galoane de aur, faţa lui mă impresionează printr-o as-

prime necunoscută mie pînă atunci, care-i subţiază buzele şi-i adînceşte ochii în orbite, făcîndu-i mai mari şi mai negri. Ce se-ntîmplă ? Ce-mi ascunde ? De ce, din clipa cînd am pornit la drum, acest strălucit vorbitor, acest îndemînatec mînuitor de replici, m-a lăsat să monologhez ? O voi afla, fără îndoială...

După ce trecem de zona militară, dăm de mari întinderi de noroi şi de moloz, unde lumina palidă a dimineţii a şi început să scoată la iveală o viermuială de oameni în căutare de hrană, şi străbatem cartierul Gentilly, pustiu şi dărîmat. Un cocoş cîntă în depărtare, spre Bicêtre. Dintr-o stradelă în pantă un cîine hămesit, furios, se repede lătrînd, se ţine de caii noştri, sare pînă la portiera trăsurii şi ne împroaşcă horcăind cu bale, arătîndu-şi colţii. Abia apuc să spun : „Dobitoc păcătos!“ şi o detunătură puternică se aude lîngă mine, în mijlocul unui fum acru care ne umple trăsura, şi văd cîinele rostogolindu-se cu labele în aer, iar pe tovarăşul meu punîndu-şi înapoi revolverul în toc.

— Eşti cam nervos astăzi dimineaţă, camarade... trebuie să fie ceva nou în mersul lucrurilor ?

Iar el răspunde grav :

— În adevăr, s-au întîmplat lucruri noi.

Mai rămînem cîteva minute fără să rostim un cuvînt şi abia în apropiere de fortul Montrouge, răspunzînd la toată neliniştea, la toate întrebările tăcerii mele, de Vilers îmi spuse deodată :

— S-a terminat... Metz a capitulat. Bazaine a pierdut tot, şi-a vîndut tot, chiar şi onoarea.

Nu-şi poate închipui decît cine ştie ce însemna pentru noi numele de Bazaine — „eroicul Bazaine“, cum îi spunea Gambetta — şi cu cîtă speranţă ne biciuia curajul, în ce noapte groaznică ne-a cufundat dezertarea lui. Imaginaţi-vă toate strigătele posibile de dezrobire şi de bucurie : Pămînt !... pămînt !... O pînză... Salvaţi... să ne îmbrăţişăm !... Trăiască Franţa !... Ceva din toate

acestea erau cuprinse în frumosul nume al soldatului de la Versailles, şi deodată iată-l că reprezenta exact contrariul. Îţi venea ameţeală cînd te gîndeai.

Încît şi sosirea mea la fort rămîne puţin înceţoşată. Îmi amintesc parcă de un căpitan de fregată în saboţi, care ne călăuzeşte prin lungile coridoare ale cazărmii ; de o ploaie măruntă, o ploaie de coastă, dungînd marea curte unde marinari cu berete albastre şi tunici se joacă de-a beţigaşele, cu sărituri şi strigăte de şcolari în recreaţie ; în fine, de un mers nesfîrşit pe drumul rondului. Umblam pe pămîntul clisos, lucios, unde tălpile alunecă, pe lîngă adăposturi, grupuri de ostaşi, baterii şi povîrnişuri înalte care depăşesc silueta unui marinar de santinelă, cu coarne de bou la brîu, gata să semnaleze cînd încep să tragă nemţii. Ceea ce mi-a rămas foarte clar în minte, de exemplu, este acoperişul de pînză gudronată şiroind de ploaie, sub care ofiţerii de gardă şed la masă în faţa ceştilor de cafea neagră ; revăd feţele strălucitoare, toate zîmbetele calde care se îndreaptă spre noi.

— Ei bine, pămîntenilor ?

Şi în picioare, la intrare, strîns în tunica sa lungă, de Vilers trîntindu-le cumplita ştire :

— Bazaine s-a predat...

Nu s-a auzit nici un cuvînt, nici un strigăt drept răspuns ; dar un fulger brăzdă aerul, fulgerul tuturor acestor priviri contopite, a tuturor acestor ochi negri, albaştri, din Toulon sau Ponant, unii mai pătrunzători ca o lovitură de stilet, alţii arzători ca un imn din Bretagne. Şi puturăm citi, la strălucirea acestor flăcări, eroica hotărîre pe care aţi luat-o voi, Deprez, Kiesel, Carvès, Sairset, căzuţi de-atunci pe bastionul nr. 3, bastion de onoare, unde mi-aţi apărut în dimineaţa de 31 octombrie.

Ah ! Bastionul nr. 3, trebuia să-l vezi în primele zile ale lui ianuarie, cîteva luni după venirea noastră, cu ferestruicile de tir distruse, cu adăposturile prăbuşite, cu

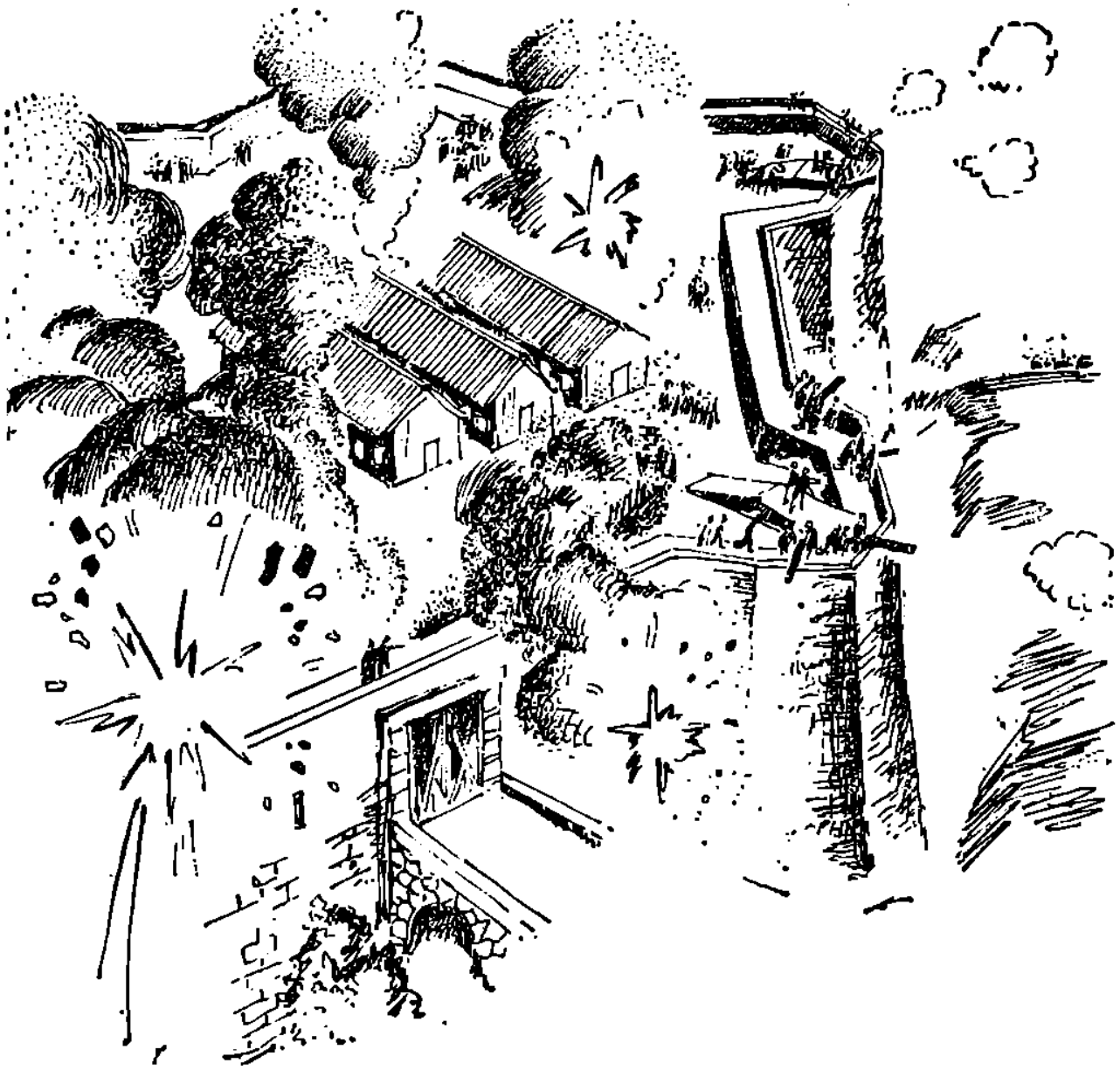

o largă spărtură în zid, în timp ce ploaia de fier şi de foc îl învăluia din zori pînă-n miez de noapte. Asemenea strigătului păunilor în zile de furtună, cornul santinelei suna fără încetare. „N-ai timp să te adăposteşti", spuneau servanţii tunului căzînd la datorie. Nici celelalte părţi ale fortului nu erau mai ferite. Ca să străbată curţile pustii, presărate cu schije de obuz şi cioburi de geam, unde domnea un miros de pulbere şi de incendiu, marinarii se lipeau de zidurile desfundate ale cazărmilor dărîmate şi lăsate în voia soartei. Nici o piatră nu mai rămăsese din cele două pavilioane de locuit de la intrare ; cei de gardă,

ca dealtfel toţi oamenii echipajului, erau obligaţi să se ghemuiască sub un blindaj făcut din straturi de pămînt sfărîmicios, răscolit de două luni de obuze, friabil, fără consistenţă, şi unde loviturile cazematelor inamice izbeau foarte des.

Într-o seară, în adăpostul care-i servea de locuinţă, comandantul fortului văzu intrînd pe căpitanul de fregată de L..., sosit nu de mult la bord — cum se spunea — pentru a înlocui pe şeful unei companii de tunari căruia umărul îi fusese smuls de un obuz.

— Domnule comandant, rosti ofiţerul cu buzele albite, cu fălcile încleştate, şuierînd furios vorbele, sînt un om dezonorat, pierdut... Nu-mi mai rămîne decît să-mi zbor creierii.

— De L..., prietene, ce s-a întîmplat ?

Mîna comandantului dădu la o parte mica lampă suspendată, care lumina zidurile încăperii strîmte, dar îl împiedica să-l vadă bine pe vigurosul soldat cu capul prelung şi înfierbîntat, din faţa lui.

— S-a întîmplat... ah ! — nenorocitul, ce greu îi venea să spună ! — s-a întîmplat că, ajungînd la bastion, focul... ei bine ! focul m-a zăpăcit. Mi-a fost frică... Ce vreţi ? N-am făcut niciodată războiul ; numai o singură dată în Mexic, dar acolo nu era nimic serios... Atunci, sub grindina de mitralieră, de două, trei ori am fost laş, am salutat obuzul cum se spune şi oamenii m-au văzut. I-am auzit rîzînd... De atunci, s-a isprăvit. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă... Între marinarii mei şi mine e ceva care nu merge, care nu va merge niciodată. Un cîntec circulă pe bord... se cîntă pe melodia lui Barbouchu... o cunoaşteţi, desigur ?... Peste tot pe unde trec eu aud acest cîntec sau mi se pare că-l aud... Ah, Dumnezeule !... Noaptea şi ziua îmi zumzăie în cap împreună cu rîsul oamenilor... Îţi vine să mori !

Îşi pusese chipiul înaintea ochilor şi plîngea încet ca un copil. Afară se auzea larma ghiulelelor, un zgomot

surd ca al mării cînd se sparge de stînci. La fiecare lovitură de tun adăpostul trosnea, se clătina şi se umplea de praf ; iar micuţa lampă cu lumina roşiatică se legăna cu o mişcare de val.

— De L..., prietene, eşti nebun, îţi spun că eşti nebun. Ia şezi puţin.

Sărmanul om se apăra, îi era ruşine, dar şeful său îl aşează cu sila lîngă el, pe marginea unui pătuţ de fier care servea drept scaun, îi puse mîna pe umăr şi îi spuse părinteşte ce trebuia pentru a linişti şi a destinde acest suflet deznădăjduit. Îl asigură că nu avea pe bord decît prieteni, deşi la Montrouge nu erau iubiţi laşii. Dealtfel, de ce trebuie vorbit de laşitate ? Cui nu i s-a întîmplat să fi salutat obuzul ? Sosit după toţi ceilalţi, neavînd timpul să se aclimatizeze, nimic nu pare mai natural ca această tresărire nervoasă, această slăbiciune de o clipă de care nimeni nu a scăpat.

— Auzi, de L..., nimeni... Marinarii noştri, care au devenit eroii de azi, care intră în foc ca nişte salamandre şi ar juca fotbal cu bombe aprinse, să-i fi văzut acum două luni cînd a început adevăratul război. Nu prea se simţeau la largul lor cînd trebuiau să iasă din cazemate... Ştii dumneata că amiralul Pothumau, viteazul flotei, venea de două ori pe săptămînă să facă rondul fortificaţiilor noastre, să rămînă ore întregi în plină luptă, pentru a da oamenilor noştri un exemplu de ţinută ? De această lecţie aveam nevoie cu toţii în momentul acela... Iată adevărul, dragul meu... Nu te necăji deci pentru nişte fleacuri. Eşti un ofiţer excelent, pe care-l iubim şi pe care-l stimăm cu toţii. Mergi cu capul sus şi mai ales aminteşte-ţi : nu există nici o mare amărăciune care să ţină. Aici nu se poate să mori, nu trebuie să mori decît luptînd, faţă în faţă cu duşmanul.

— Îmi voi aminti. Mulţumesc, domnule comandant.

Îşi şterse ochii şi ieşi.

Mai auzea oare fredonîndu-se oribilul refren? Probabil că da. Martorii au afirmat că, în timpul ultimelor zile ale asediului, de L... căuta moartea cu pasiune, aflîndu-se în curte, la loc deschis, în orele cele mai primejdioase şi ţinîndu-se drept, ca un drapel înălţat, cînd comanda foc pe parapetul bastionului. Dar moartea este o cochetă. Nu poţi să te bizui pe ea. Îi spui „Vino odată"... şi ea te ocoleşte, îţi dă o întîlnire pentru plăcerea de a nu veni. E de neînţeles.

De L... ajunsese în această situaţie. Nu mai pricepea nimic şi se întreba dacă va avea curajul să trăiască pînă la sfîrşit, cînd la 26 ianuarie, exact la miezul nopţii, toate forturile centurii şi cartierelor mărginaşe — aceste grele întăriturii de piatră fixate la porţile noastre şi de pe care bateriile trăgeau neîntrerupt de trei luni — toate redutele şi sectoarele, după o ultimă şi formidabilă salvă, care învălui oraşul într-o eşarfă de flăcări roşii şi albe, tăcură deodată. Parisul era învins. După trei zile, în dimineaţa evacuării, peste care plutea o pîclă aurită şi caldă, prevestind o primăvară plină de farmec, grăbită să ne facă să uităm îngheţata şi sinistra iarnă a asediului, trupa din Montrouge, adunată pe companii, după apel, cu raniţele în spinare, cu puştile aşezate în grămezi, aştepta în curţi semnalul de plecare. După o noapte petrecută în cazemată era plăcut să simţi razele soarelui roşiatic şi zefirul proaspăt, să te mişti în aer liber fără să răstorni peste tine ceaunele cînd te ridici. Vrăbiile ieşeau din cuiburi şi înţepau pîcla cu micile lor ţipete. Dar mateloţii noştri aveau inima grea, îşi simţeau pieptul apăsat, deşi puteau răsufla în voie, cu gulerul albastru desfăcut, şi, în această adîncă tăcere, atît de nouă pentru fiecare, îşi vorbeau stînjeniţi, cu voce joasă.

— Dacă în aşteptare am face o partidă de beţigaşe... propuse un puşcaş din flotă, unul foarte tînăr.

Fu privit de parcă ar fi căzut din lună. Nu, cu siguranţă nu le ardea de aşa ceva.

În acelaşi moment, căpitanul de L..., care-şi căuta tunarii, îi chemă cu un gest în jurul său. Era în mare ţinută, impresionant cu statura-i înaltă, ţinînd în mînă o pereche de mănuşi albe noi pe care le răsucea nervos.

— Marinari, rosti, îmi iau rămas bun de la voi... Vocea sa tremura puţin, dar devenea fermă pe măsură ce vorbea... Am jurat că atîta timp cît voi fi în viaţă nici un prusac nu va pune piciorul aici. A venit momentul să-mi ţin cuvîntul. Cînd ultimul din voi va ieşi pe poartă, căpitanul vostru va înceta să mai trăiască. El a pierdut cîndva încrederea pe care trebuia să v-o inspire ; sper că i-aţi înapoiat-o, văzînd că n-a fost un laş. Drum bun, copiii mei !

Şi făcu ceea ce spusese. Nici nu plecă bine echipajul cu trompeţii în frunte, că dinspre pavilionul ofiţerilor răsunară două detunături în singurătatea şi tăcerea fortului. De L... fu găsit dîndu-şi sufletul în patul său, cu două gloanţe în cap şi cu revolverul fumegînd încă pe pernă.

S-a făcut din această moarte o legendă ca despre Beaurepaire [1]. Dar ceea ce povestesc aci, în afară de cîteva detalii de punere în scenă, este istoria adevărată ; şi dacă e mai puţin eroică poate ca cea din secolul trecut, mi-a părut tot aşa de frumoasă şi mai omenească, ţinînd mai mult de epoca noastră.

---

[1] Beaurepaire — general francez (1740—1792) care a apărat Verdun-ul contra prusacilor şi s-a sinucis spre a nu se preda ducelui de Brunswick.

SERBAREA ACOPERIŞURILOR

Poveste de Anul nou

I

AH ! CUM STRĂLUCEAU ACOPERIŞURILE PARISULUI în noaptea aceea ! Ce tăcere, ce liniște, ce lumină supranaturală ! Jos, străzile erau negre de noroi şi fluviul acoperit de o pojghiţă de gheaţă. Razele triste ale felinarelor cu gaz se înecau în zăpada topită a rigolelor. Sus, cît vedeai cu ochii deasupra palatelor, a turnurilor, a teraselor, a cupolelor, pe vîrful îngust de la St. Chapelle şi pe miile de acoperişuri înghesuite şi înclinate unul spre altul, neaua strălucea albă, cu reflexe albăstrii, încît te aflai parcă în alt oraş, un Paris aerian, suspendat între vidul din umbră şi lumina puternică a lunii.

Cu toate că mai era foarte devreme, toate focurile se stinseseră, nici o urmă de fum nu plutea peste case. Totuşi, hornurile fericite ale sobelor unde în fiecare zi lemnele ard şi trosnesc se cunoşteau bine după cercul negru pe care fumul îl lărgea în jurul lor şi după respiraţia lor caldă ridicîndu-se în aerul îngheţat, ca un suflu al locuinţei adormite. Celelalte clădiri înţepenite, strînse în zăpada groasă, mai păstrau cuiburile ultimei primăveri, lipsite ca ele de căldură şi viaţă... În acest Paris înalt, năpădit de alb, pe care străzile îl străbăteau în toate direcţiile ca nişte crăpături imense, umbrele hornurilor inegale, schilave şi negre ca şi copacii în timpul iernii, se încrucişau pe bulevarde pustii, pe care nimeni n-a păşit vreodată, în afară de vrăbiile pariziene care, ţopăind încoace şi încolo, scrijeliseră din loc în loc

zăpada înghețată cu urme ascuțite de gheare. Chiar acum, o ceată alcătuită din mici boemi săreau sau zburau pe marginea unui jgheab de streașină și numai țipetele lor tulburau liniștea adîncă, așteptarea solemnă a orașului de acoperișuri, peste care era întins un imens covor de hermină ca pentru trecerea unui copil-rege.

Vrăbiile din Paris :

— Al naibii frig ! Nu poți dormi oricît te-ai ghemui și ți-ai zbîrli penele ; gerul te trezește și te înțeapă.

O vrabie de departe :

— Hei ! Voi celelalte, hei ! Repede pe aici ! Am găsit un horn vechi, cu un capac de fontă, pe o casă unde s-a făcut focul pînă foarte tîrziu. Ne va fi cald dacă ne vom lipi de el.

Tot cîrdul zburînd spre ea :

— Uite ! E adevărat. Ce bine te simți. E foarte cald... Nimic de spus. Trăiască bucuria ! Piu, piu, chiu, chiu...

Hornul :

— Nu vreți să tăceți odată, obraznicelor. Numai voi, într-adevăr, puteți îndrăzni să strigați într-un asemenea moment, cînd totul se reculege și tace. Vedeți ! Chiar și vîntul își ține răsuflarea. Nici o giruetă nu se mișcă.

Vrăbiile mai încet :

— Dar ce se întîmplă, bătrîne ?

Hornul :

— Cum, nu știți că în noaptea asta este sărbătoarea acoperișurilor ? Nu știți că Anul nou vine să împartă daruri copiilor ?

Vrăbiile :

— Anul nou ?

Hornul :

— Ei bine, da... Dacă vă uitați veți vedea jos, în case, toată încălțămintea pusă în fața cenușii calde. Găsești de toate formele, de toate mărimile, de la pantofiorii pentru picioruşele încă nesigure pînă la cizmulițe care răsună atît de tare încît umplu de viață toate odăile, de la ghete

căptușite cu blană pînă la saboții cartierelor sărace, la pantofii prea mari care încalță la întîmplare picioarele goale, ca și cum cel sărman n-ar avea vîrsta nici dreptul de a fi copil.

Vrăbiile :

— Și la ce oră trebuie să vină acest minunat băiețaș ?

Hornul :

— Păi imediat, la miezul nopții, tăcere ! Ascultați...

Ceasul, cu o voce gravă :

— Dan... dan... dan...

Hornul :

— Uitați-vă acolo, toată bolta cerului se luminează...

Păsărelele se-ngrămădesc pline de însuflețire cum fac gură-cască pe străzile Parisului.

Vrăbiile privind un foc de artificii :

— Oh ! E frumos !

Ceasul, continuînd :

— Dan... dan... dan... Miezul nopții !...

II

Nici nu s-a auzit bine ora douăsprezece și un dangăt răsună dintr-o dată din toate părțile. Sub turlele îmbrăcate în gluga de zăpadă clopotele bat la înălțimea acoperișurilor numai pentru ele parcă, întîi pe rînd, apoi unindu-și vocile, glasul clopotelor mici amestecîndu-se cu glasul celor mari și grave, depărtîndu-se, apropiindu-se, cu sunete cînd puternice, cînd slabe, după cum vin sau nu din direcția vîntului, dînd iluzia unei clopotnițe care se rotește ca un far.

Clopotele :

— Bum, bum... Iată-l. E dînsul, este micul rege.

Vîntul :

— Vîjjj... vîjj... Sunați tare, bunele mele clopote, cu toată puterea, încă și mai tare. Anul nou este aici, mă

urmează... Simţiţi acea mireasmă de ilex verde, de tămîie, de ceară parfumată pe care o aduc pe aripile mele ?

Clopotele mici :

— Din-dong... Din-dong... Anul nou ! Anul nou !

Vîntul :

— Hei, hornurilor, ce aţi rămas aşa cu gurile căscate? Cîntaţi ca mine... Tot înainte, acoperişuri, tot înainte, giruetelor !

Hornurile :

— Hui, hui, Anul nou, Anul nou !

Giruetele :

— Ţiu, ţiu, Anul nou, Anul nou !

O ţiglă prea entuziastă :

— Anul nou, no... (În marea ei bucurie face o săritură şi cade în stradă) Buf ! buf !

Vrăbiile :

— Ce zarvă !

Hornul :

— Ei bine, vrăbiilor, nu mai spuneţi nimic ?... Acum e vremea să cîntaţi.

Vrăbiile :

— Piu, piu, piu, cip-cirip, cip-cirip. Anul nou ! Anul nou !

Hornul :

— Urcaţi pe umărul meu, veţi vedea mai bine.

Vrăbiile de pe horn :

— Mulţumim, bătrîne... Ah, cît e de frumos, cît e de frumos ! Toate aceste lumini roz, verzi şi albastre, care dansează pe acoperişuri !

Hornul :

— Şi acest alai de coşuri pline de jucării, de panglici, de flori, de bomboane, toată iarna Parisului care trece înveşmîntată în haine aurite şi viu colorate.

Vrăbiile :

— Ce sînt oare piticii care poartă coşurile, sînt şi ei regi ca Anul nou ?

Hornul :

— Da' de unde ! Sînt spiriduşi.

Vrăbiile :

— Cum ai spus ?...

Hornul :

— Spiriduşi, adică spiritele fiecărei case, care conduc Anul nou la toate hornurile unde sînt ghetuţe care aşteaptă.

Vrăbiile :

— Şi Anul nou unde este ?

Hornul :

— E ultimul dintre toţi, mititelul bălai cu ochii atît de blînzi, cu părul ca nişte raze de aur împrăştiate în jurul lui şi cu obrajii înroşiţi de ger. Uitaţi-vă cum umblă : picioarele sale ating zăpada fără a lăsa nici o urmă...

Vrăbiile :

— Cît este de frumos ! S-ar zice că e o poză.

Hornul :

— St ! Ascultaţi...

III

În momentul acela o voce gravă şi tînără, perlată ca rîsul unui prunc, răsună în văzduhul îngheţat şi cristalin sub clarul de lună. Regele-copil se oprise pe un acoperişterasă şi acolo, în picioare, înconjurat de toţi micii purtători de coşuri, vorbi astfel către poporul său :

Anul nou :

— Salut, acoperişuri. Salut, vechile mele clopotniţe. Noaptea este atît de clară, că vă văd în jurul meu în acest mare Paris pe care-l iubesc... Ah ! da, Parisul meu, te iubesc pentru că tu, care-ţi baţi joc de toate, n-ai rîs încă

de Anul nou, deoarece crezi în el, tu care nu mai crezi în nimic... De aceea, cum vezi, vin în fiecare an. N-am lipsit niciodată... Am venit chiar şi în timpul asediului, îţi aminteşti ?... Era foarte trist atunci. Nici foc, nici lumină, toate hornurile reci... Obuzele şuierau deasupra capului meu, fărîmau acoperişurile, răsturnau hornurile... Şi apoi atîţia copilaşi care lipseau !... Aveam prea multe jucării în acel an ; a trebuit să mă întorc cu coşurile pline... Din fericire, în noaptea aceasta nu-mi vor rămîne. Dealtfel, aduc nişte jucării minunate, şi toate franţuzeşti.

O vrabie din Paris :

— Bravo ! M-a cucerit copilaşul ăsta.

Toate vrăbiile :

— Cip-cirip, cip-cirip.... Trăiască Anul nou !

Un stol de berze, trecînd pe cer într-un lung triunghi :

— Ua... Ua... Trăiască Anul nou !

Vîntul, spulberînd zăpada :

— Cîntă şi tu Anul nou !

Zăpada, foarte încet :

— Nu pot, dar îl proslăvesc. Priveşte vîrtejurile de fulgi pe care-i trimit în jurul coşurilor şi în părul bălai al micului meu rege... Căci noi ne cunoaştem amîndoi de multă vreme. Gîndeşte-te că eu l-am văzut născîndu-se...

Vîntul, clopotele, hornurile :

— Anul nou ! Trăiască Anul nou !

Anul nou :

— Nu aşa de tare, prieteni, nu aşa de tare. Nu trebuie să trezim micuţa lume a copiilor de sub noi. E aşa de mare bucuria care îţi vine în timp ce dormi, fără să te gîndeşti la ea... Acum, spiriduşilor, mergeţi cu mine pe panta acoperişurilor. Vom începe împărţirea darurilor. Numai că în anul acesta am hotărît să încerc ceva. Tot ce avem mai frumos ca jucării : măscăricii de aur, sacii

de mătase plini cu praline, păpuşile mari, îmbrăcate numai în dantele, vreau ca toate acestea să cadă în ghetuţele cele mai sărace, în hornurile fără foc, în mansardele reci ; şi să aruncăm, dimpotrivă, în casele fericite, pe catifeaua covoarelor, pe blănurile groase, toate jucăriile de 2 bani, cu miros de răşină şi lemn crud.

Vrăbiile din Paris :

— Formidabil, formidabil !... Este o idee bună.

Spiriduşii :

— Iertare, micul meu An nou. Cu noul tău sistem, cei săraci vor fi fericiţi, dar cei bogaţi vor plînge. Şi de ! Un copil care plînge nu mai e nici bogat, nici sărac. E un copil care plînge ; şi nu cunosc nimic mai trist...

Anul nou :

— Lăsaţi. Eu ştiu mai bine ce înseamnă asta.... Cei săraci vor fi fericiţi să atingă aceste jucării complicate, care li se par atît de ispititoare în vitrinele magazinelor. Dar luxul lor aurit nu sporeşte cu nimic valoarea jucăriei, gingăşia cu care te bucură. Sînt gata să pun rămăşag că şi copiii bogătaşilor vor fi tot atît de mulţumiţi să aibă şi ei odată paiaţe spînzurate de-o sfoară, păpuşi cu arcuri, toate aceste ieftine atracţii ale dughenelor de bîlci, în care n-au intrat niciodată. Acum la drum şi să ne grăbim ! Sînt atîtea hornuri în Paris şi noaptea e atît de scurtă.

IV

Acestea zise, luminiţele se răspîndiră în toate părţile ca şi cum pe neaua de pe acoperişuri s-ar fi scuturat crengile cu lumînările aprinse ale unui pom de iarnă... Nici un horn n-a fost uitat — de la palatele înconjurate de terase şi de arbori albi de chiciură, pînă la acoperişurile jalnice, care par să se sprijine unul pe altul ca să nu se prăbuşească sub greutatea omătului.

Curînd, deasupra tuturor caselor din Paris se auzi clinchetul clopoţeilor şi larma nenumăratelor sunete atît de obişnuite în magazinele de jucării : behăitul oilor, gunguritul păpuşilor, foşnetul mătăsurilor brodate, pleznitoarele, trompetele, tobele, rotiţele cailor de poştă, pocnetele de bici ale surugiilor, roata înaripată a morilor de vînt. Toate se mişcau, dispăreau, săreau de-a lungul hornurilor. Unde nu erau copii, Anul nou, călăuzit de spiriduşii săi, trecea repede fără să se înşele ; dar cîteodată, în momentul cînd se apropia de el cu mîinile pline, hornul şoptea cu gura lui neagră :

— A murit, e de prisos, nu mai sînt ghetuţe în casă. Păstrează jucăriile tale, micul meu rege. Căci mamele ar plînge, dacă le-ar vedea...

Multă, multă vreme luminiţele rătăciră astfel. Deodată, un cocoş răguşit cîntă undeva în ceaţă, o fîşie de zi albă întredeschise cerul şi imediat toată magia nopţii de ajun pieri. Serbarea acoperişurilor luase sfîrşit şi începea aceea a caselor. Se şi auzea gălăgie voioasă, încîntătoare care urca prin hornuri în acelaşi timp cu fumul focurilor reaprinse. Erau strigăte de bucurie, rîsete nebuneşti, voci de copii care ţipau la rîndul lor: „Anul nou! Trăiască Anul nou !...“ în timp ce pe acoperişurile pustii soarele, răsărind, un soare frumos de iarnă, nefiresc şi trandafiriu, îşi arunca primele raze care păreau în scînteierea zăpezii paiete, sidefuri, franjuri de aur căzute din coşurile micului rege.

CUPRINS

Prefață de SANDA RADIAN 5
Prima călătorie, prima minciună . . 15
Capra domnului Seguin
— *traducere de Livia Storescu* . . 71
Jarjaille la porțile raiului 79
Smochina și leneșul 84
Recolta de la malul mării 90
Frumoasa niverneză 95
Sfarmă-Piatră 151
Lecția de istorie 155
Cea din urmă lecție 159
Noul învățător 165
În avanposturi 172
Peisaj de insurecție 180
Serbarea acoperișurilor 192

Lector : DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor : VALERIA POSTELNICU

Dat la cules 29.III.1977. Bun de tipar 17.III.1978. Apărut 1978. Comanda nr. 1518. Tiraj 50.000 leg. Coli de tipar 12,5. Planșe 1.

Comanda nr. 70 439
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

ALPHONSE DAUDET, scriitor francez, s-a născut la Nimes în 1840. A scris nuvele: «**Scrisori de la moara mea**» (1866), «**Povestiri de luneа**» (1873) etc.; romane: «**Piciul**» (1868), «**Jack**» (1876) etc.; trilogia «**Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon**» (1872). A murit în 1897 la Paris. Volumul de față cuprinde o selecție din nuvelele și povestirile sale.